

www.emu.ee

Eesti Maaülikool

Estonian University of Life Sciences

Majandus- ja sotsiaalinstituut

Institute of Economics and Social Sciences

EESTI PIIMA- JA SEALIHATOOTJATE KONKURENTSIVÕIME LÄHIRIIKIDE VÕRDLUSES

2016

Uurimuse eesmärk on selgitada, Eesti piima- ja sealihatootjate konkurentsikeskkonda ja konkurentsivõimet lähiriikide (Läti, Leedu, Poola) võrdluses

Tellija: Riigikogu Kantselei, Riigikogu Maaelukomisjon

Projekti teostajad: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut, Maamajanduse Infokeskus

Töögrupi koosseis: Projekti juht – professor Rando Värnik,

Täitjad: Marju Aamisepp, Katrin Lemsalu, Mati Mõtte, Ants-Hannes Viira, Eduard Matveev

Tehniline abipersonal: Jaanus Jaanson

Antud töö andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale

Kontakt: Eesti Maaülikool, Majandus- ja sotsiaalinstituut, Kreutzwaldi 1a, Tartu

Tel: +3725274808

e-mail: rando.varnik@emu.ee

Sisukord

Sissejuhatus	5
Olulisemad Lähtekohad ja Mõisted	6
1. Ülevaade erinevatest toetustest vaadeldavates riikides	10
1.1 Euroopa Liidu otsetoetused (EAGF), täiendavad otsetoetused (CNDP ja TNA), maaelu arengu toetused (EAFRD ja riigieelarve) kokku	10
1.1.1 Euroopa Liidu otsetoetuste (EAGF) ja täiendavate otsetoetuste (CNDP, TNA) jagunemine	13
1.1.2 Erakorralised (kriisiabi) toetused loomakasvatusele 2015. aasta algus	21
1.1.3 Eesti üldine positsioon võrrelduna Euroopa Liidu liikmesriikidega	24
1.2 Riigi abi ja riigiabi liigitus põllumajanduses	28
1.2.1 Riigiabi olemus	28
1.2.2 Sektoraalne riigiabi (põllumajandussektor) Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas	32
2. Otsetoetused ja maaelu arengu kava toetused piima ja sealihatootjatele Eestis, võrdlus lähiriikidega (Läti, Leedu, Poola)	39
2.1 Toetatud Eesti piima- ja sealihatootjate ning loomade arvu muutus perioodil 2010–2016	39
2.2 Eesti piima- ja sealihatootjate pindala- ja loomatoetuste kasutamise analüüs perioodil 2010–2016	43
2.3. Maaelu arengukava 2007–2013 1. ja 2. telje toetuste kasutamine piimalehma pidajate ja seakasvatajate poolt	46
2.4. Maaelu arengukava 2007–2013 ja 2014–2020 riikidevaheline võrdlus põllumajandustootjatele suunatud toetuste osas	52
3. Eesti, Läti, Leedu ja Poola piima- ja sealihatootjate konkurentsivõime analüüs FADNi andmetel	57
3.1 Piimatootmine	57
3.1.1 Piimatootmissektori ülevaade	58
3.1.2 Majandustulemused	62
3.2 Sealihatootmine	78
3.2.1 Seakasvatusektori ülevaade	78
3.2.2 Majandustulemused	80
4. Järeldused, poliitikasoovitused ja ettepanekud eeltoodud analüüsist	91
4.1 Piima- ja sealihatootmise üldisest olukorrast ja tulevikusuundumustest:	91
4.2 Kokkuvõtte uurimustulemustest ja soovitused	92

Sissejuhatus

Käesoleva uurimuse eesmärk on anda otsustajatele ülevaade Eesti piima- ja sealihatootjate konkurentsikeskkonnast, rõhuasetusega toetuste võrdlemisele valitud lähiriikidega (Läti, Leedu, Poola).

Konkurentsikeskkond on väga lai mõiste ja sellega iseloomustatakse laiemalt ettevõtluse keskkonda ning see hõlmab mitmeid olulisi tegureid. Antud töö mahtu arvestades keskendutakse eelkõige toetustele, kui ettevõtjate sissetulekute kassavoogu enam mõjutavale komponendile. Kui ettevõtja põhisissetulek tekib turul toodete müügist, siis põllumajanduses on kujunenud toetused väga oluliseks osaks sissetulekutes ja aitavad oluliselt leevendada madalast turukonjunktuurist tekkida võivaid tulupuudujääke. Antud uurimuses ei hinnata toetuste mõju ettevõtjate konkurentsivõimele kuid analüüsitakse ettevõtete suurusgruppide keskmistena sissetulekute struktuuri ja toetuste osa selles ning olulisemate sisendite kasutust.

Teema aktuaalsus seisneb argumenteeritud võrdluse tekkimises vaadeldavate riikide toetustasemetest ja Euroopa Liidu (EL) ühise põllumajanduspoliitika toetusmeetmete rakendamisest. Võrdlemise lihtsustamiseks on analüüsis näitajad viidud võrreldavale ühikule (hektar, loomühik, piimalehm, toodetud piima kilogramm).

Kui EL-s on kokkulepitud ühise põllumajanduspoliitika alused ning võimalused toetada oma riigi põllumajandustootjaid, siis sellega saame luua konkurentsikeskkonna. Seega muutub oluliseks milliseid toetusi vaadeldaval perioodil (aastatel 2010–2015) võrreldavates riikides on nii piima kui ka sealihatootjatele võimaldatud ja makstud.

Kuivõrd EL Ühine Põllumajanduspoliitika (ÜPP) on ka viimase viie aasta jooksul läbi teinud mitmeid muudatusi siis vajalik on ka terminoloogiline täpsus toetuste käsitlemisel. Ebaselgus terminites võib raskendada tulemustest arusaamist.

Aruande koostasid: Rando Värnik, Marju Aamisepp, Mati Mõtte, Katrin Lemsalu, Eduard Matveev, Ants-Hannes Viira.

Aruande koostajad tänavad kõiki lahkeid koostööpartnereid ja abilisi!

OLULISEMAD LÄHTEKOHAD JA MÕISTED

Otsetoetused. Otsetoetused on mõeldud makseteks põllumajandustootjale kindlustamiseks nn. turvavõrk. Otsetoetust võimaldatakse põllumajandustootjale sissetuleku toetusena, lahtiseotud/seotud tootmisest stabiliseerimaks sissetulekuid. Otsetoetused aitavad läbi rohestamise ja kombinatsioonis nõuetele vastavuse süsteemiga kaasa esmaste avalike hüvede pakkumisele.

Otsetoetused võeti kasutusele ühise põllumajanduspoliitika 1992. aasta reformi käigus. Enne seda maksti ühise põllumajanduspoliitika raames hinnatoetust, st toetati hindu, millega põllumajandustootjad oma tooteid turul müüsid. 1992. aasta reformiga vähendati hinnatoetuse taset. Et põllumajandustootjate sissetulekud selle tagajärjel ei langeks, võeti kasutusele otsetoetused. Otsetoetusi makstakse¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1307/2013 alusel Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondi (EAGF) vahenditest

Riigiabi. Riigiabi on Euroopa Liidu (EL) toimimise asutamislepingu artikkel 107 lõige 1 järgi "...igasugune liikmesriigi poolt või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist, ühisturuga kokkusobimatu niivõrd, kuivõrd see kahjustab liikmesriikide vahelist kaubandust."

Kuigi riigiabi on ühisturuga põhimõtteliselt kokkusobimatu, kehtivad siiski teatud erandid. Põllumajandussektori eripärast tulenevalt on EL toimimise asutamislepingus tehtud riigiabi reeglite kohaldamisel põllumajandussektorile erand.

Vähese tähtsusega riigiabi (ühise põllumajanduspoliitika kontekstis). Vähese tähtsusega (*de minimis*) riigiabi eeskirjadega on määratletud abi summa, mida on võimalik anda, lugemata seda riigiabiks aluslepingu mõistes. Kui liikmesriigid ei ületa vähese tähtsusega abi piirmäära, ei ole neil vaja järgida (teisi) riigiabi eeskirju, mis tähendab, et nad ei pea selliste toetuste eraldamisest komisjonile teatama ja ootama komisjoni kinnitust, samuti ei pea nad selliste toetuste korral määrama grupierandit grupierandi määruse kohaselt.

Vähese tähtsusega abi piirmäär on 2013. aasta detsembrist 15 000 eurot. See piirmäär kehtib riigiabi summa kohta, mis makstakse ettevõtjale, kes tegeleb põllumajandustoodete esmatootmisega mis tahes ajavahemikul kolme majandusaasta jooksul, üldise ülemmäära piires, mis on määruses sätestatud iga liikmesriigi jaoks eraldi.

Ühtne otsemaksete kava võeti kasutusele ühise põllumajanduspoliitika 2003. aasta reformi käigus ja selle kava alusel saavad põllumajandustootjad toodanguga sidumata ühtset toetust. Enne 2003. aasta reformi oli põllumajandustootjal võimalik saada mitmeid konkreetseid otsetoetusi, igaüks neist oli seotud teatavate põllukultuuride kasvatamise ja kariloomade pidamisega (näiteks teravili, piim, veised). 2003. aasta reformi tulemusel ühendati need erinevad otsetoetused ühtseks toetuseks ja toetus lahutati põllukultuuride

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/EL%C3%9CPS>

kasvatamisest ja kariloomade pidamisest. 2013. aasta reform on seda suunda jätkanud, kujundades ühtse otsemaksete kava ümber põhitootuskavaks.

Uutele liikmesriikidele (Euroopa Liiduga 2004. ja 2007. aastal liitunud riigid) võimaldati piiratud haldussuutlikkuse ja varasemate kogemuste puudumise tõttu ühtse otsemakse kava (SPS – *Single Payment Scheme*) kohaldamise asemel võtta kasutusele standardsed ühtse pindalatoetuse kavad (SAPS – *Single Area Payment Scheme*). Ühtse pindalatoetuse kava alusel antakse toetuskõlbliku põllumajandusliku maa pindala alusel kindla toetuse määruga toodanguga sidumata toetust ja see asendab peaaegu kõiki muudes kui uutes liikmesriikides antavaid toetusi. Määrusega (EÜ) nr 73/2009 on nähtud ette ühtse pindalatoetuse kaotamine. Siiski on ühise põllumajanduspoliitika 2013. aasta reformi kohaselt lubatud liikmesriikidel, kes kohaldavad ühtse pindalatoetuse kava 2014. aastal, kohaldada seda kuni 2020. aastani. Käesoleval ajal kohaldatakse ühtse pindalatoetuse kava kõikides uutes liikmesriikides, välja arvatud Sloveenia, Malta ja Horvaatia.

Täiendav toetus. Tavapäraselt mõistetakse selle all loomühiku kohta antavat toetust (utetoetus, veiseliha eritoetus, ammlehmatootetus), toetust on kohaldatud ka teraviljadele. Ühise põllumajanduspoliitika 2003. aasta reformi järel lahutati lisatoetus üldiselt tootmisest ja ühendati ühtse otsemaksete kavaga.

Rohestamise otsetoetus. Ühise põllumajanduspoliitika 2013. aasta reformi käigus võeti kasutusele rohestamise otsetoetus, mida makstakse põllumajandustootjatele tingimusel, et nad rakendavad kliimale ja keskkonnale kasulikke tavasid. Liikmesriigid peavad otsetoetuste paketi eraldama 30% rohestamise otsetoetusteks.

Põllumajandusmaa. Ala, millel asub põllumaa, püsirohumaa või püsikultuuride all olev maa.

Täiendavad riiklikud otsetoetused/täiendav riiklik otsemakse. 2004. aastal Euroopa Liiduga ühinenud liikmesriikidel lubati otsetoetuste järkjärgulise kohaldamise tõttu ELiga liitumise järel anda komisjoni loal teatavates sektorites täiendavat riigiabi. Alates 2013. aastast on täiendavad riiklikud otsetoetused asendatud riikliku üleminekutoetusega (välja arvatud Bulgaaria, Horvaatia ja Rumeenia puhul). Täiendavad otsetoetused (*complementary national direct payment - CNDP*) olid perioodil 2007-2013 riigieelarvest eraldatavad.

Toetuse lahutamine tootmiskohustusest. Põllumajanduspoliitika 2003. aasta reformi käigus kasutusele võetud mõiste „tootmiskohustusest lahutamine” tähendab seose kaotamist otsetoetuse saamise ja konkreetse toote tootmise vahel. Enne reformi said põllumajandustootjad otsetoetust ainult konkreetse toote tootmise korral, millega see otsetoetus seotud oli. See tähendas, et teatava toote (teravili, veiseliha jne) tootmise kasumlikkus ei sõltunud üksnes hinnast, mille eest põllumajandustootja sai seda toodet turul müüa, vaid ka selle konkreetse tootega seotud otsetoetuse summast. Paljud otsetoetused lahutati tootmiskohustusest 2003. aasta reformiga ja see protsess jätkus ühise põllumajanduspoliitika läbivaatamisega 2009. aastal ehk „tervisekontrolliga”. Tootmiskohustusest lahutamise üldine eesmärk on suunata põllumajandussektorit rohkem vabaturu poole ja anda põllumajandustootjatele suurem vabadus lähtuda tootmises turunõudlusest. „Tervisekontrolli” tulemusel lubati liikmesriikidel jätkata väikese hulga otsetoetuste sidumist tootmisega (näiteks ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus ning lammaste ja kitsede kasvatamise täiendav otsetoetus). 2013. aasta reformi käigus säilitati tootmise ja otsetoetuste

sidumise võimalus. Sel viisil toetatakse teatavate konkreetsete toodete tootmise jätkamist, et pidurdada ettevõtete lahkumist põllumajandussektorist ja ebasoodsates piirkondades maa põllumajandustootmisest kõrvale jätmist.

Põhitoetuskava. (BPS - *Basic Payment Scheme*) Ühise põllumajanduspoliitika aastateks 2007–2013 kehtestatud eeskirjade kohaselt said põllumajandustootjad otsetoetusi kas ühtse otsemaksete kava või ühtse pindalatoetuse kava alusel. Ühise põllumajanduspoliitika 2013. aasta reformi käigus asendati ühtne otsemaksete kava põhitoetuskavaga, mida hakati kohaldama alates 2015. aastast. Põhitoetuskava toimib toetusõiguse alusel, mis eraldatakse põllumajandustootjatele kava kohaldamise esimesel aastal ja mille põllumajandustootjad aktiveerivad igal aastal. Põhitoetuskava või vastavalt olukorrale ühtse pindalatoetuse kava kohane toetuskõlblikkus on põllumajandustootjatele eeltingimuseks muude otsetoetuste saamiseks, nagu rohestamise otsetoetus, ümberjaotav toetus, looduslikust või muust eripärast tingitud piirangutega alade toetus ja noorte põllumajandustootjate toetus.

Põhitoetus. Põhitoetust saavad põllumajandustootjad alates 2015. aastast põhitoetuskava ja ühtse pindalatoetuse kava alusel.

Riiklik üleminekuabi, üleminekutoetused (*TNA- transitional national aid*) Võeti kasutusele 2014 aastal uutes liikmesriikides, kes kohaldasid ühtset pindalatoetuse kava ja said otsetoetusi. Liikmesriikidel, kes kohaldavad ühtse pindalatoetuse kava, on lubatud jätkata riikliku abi andmist samadel tingimustel, mida varem kohaldati täiendavate riiklike otsetoetuste suhtes, kuid toetusi tuleb järk-järgult vähendada.

Vabatahtlik seotud toetus (*VCS - voluntary coupled support*). Seda toetust saab maksta ainult kindlatele tootmisvaldkondadele selleks, et säilitada tootmistaset regioonis ja/või ettevõtete suurusgrupis.

Maaelu arengu toetused (*EAFRD*) – Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 1305/2013 alusel Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) antavad maaelu arengu toetused (edaspidi MAK (EL)). Osa toetustest finantseeritakse liikmesriigi eelarvest.

Aruande koostamiseks kasutatud uurimismetoodika ja meetodid

Antud uurimuse eesmärk oli analüüsida vaadeldavate riikide piima ja sealihatootjate konkurentsikeskkonda lähtuvalt tootjatele makstud toetustest ja senistest praktikatest aastatel 2010-2015.

Analüüsi läbiviimisel kasutati nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Mitmed aruandes esitatud andmed ja materjalid pärinevad läbiviidud intervjuudest ja kirjalikest päringutest. Kvantitatiivsete andmetena on kasutatud Euroopa Liidu põllumajanduslike majapidamiste raamatupidamise andmebaasi FADN andmeid vaadeldavatest perioodidest. Lisaks on andmete saamiseks palutud abi mitmetelt rahvusvahelistelt koostööpartneritelt ja organisatsioonidelt.

Kuivõrd Eesti vastava sihtgrupi osas soovisid analüüsi koostajad saada põhjalikuma ülevaate siis selleks on kasutatud nii PRIA (Põllumajanduse Registri ja Informatsiooni Ameti) andmebaaside andmeid kui ka FADN vastavaid võrdlusandmeid.

Aruande esimeses osas vaadeldakse analüüsitava riikide toetuste kujunemist perioodidel 2007–2013 ja 2014–2020. Vaatluse all on antud sihtgruppi puudutavad ÜPP I samba toetused. ÜPP I samba toetustes keskendutakse peamiselt otsetoetustele nii EL kui ka riiklike vahendite osas. Antud osas antakse ülevaade ka riigiabi võimalustest vaadeldavate riikide põllumajanduses.

Teises osas on põhjalikuma vaatluse all Eesti piima- ja sealihatootjate toetuste analüüs erinevatest toetusmeetmetest. Peamiseks andmeallikaks on antud uurimuse otstarbel PRIA poolt 2016. aastal koostatud andmebaas piimalehma ja sealihatootjatest suurusgruppide lõikes.

Kolmandas osas viiakse läbi põhjalik riikide vaheline piima- ja sealihatootjate võrdlus FADN andmebaasi andmetel. Vaatluse all on eri riikide tootjate suurusgruppides, kogutoodangu, sissetuleku, toetuste ja ettevõtete majandusnäitajad aastatel 2010-2014. Antud analüüsi tulemused on esitatud nii põllumajanduseks kasutatava haritava maa hektari, loomühiku, piimalehma, kui ka toodetud piima kilogrammi kohta. Antud analüüsist saab ülevaate konkurentsikeskkonnast ja seni kujunenud tulemustest.

Viimases osas tuuakse esile analüüsis ilmnenu olulised seisukohad ning tehakse ettepanekuid-soovitusi sektori arendamiseks tulevikus.

1.Ülevaade erinevatest toetustest vaadeldavates riikides

1.1 EUROOPA LIIDU OTSETOETUSED (EAGF), TÄIENDAVID OTSETOETUSED (CNDP JA TNA), MAAELU ARENGU TOETUSED (EAFRD JA RIIGIEELARVE) KOKKU

Ühine põllumajanduspoliitika (ÜPP) on üks kesksemaid poliitikaid Euroopa Liidus. Erinevalt muudest sektoritest, mille kulud kaetakse liikmesriikide riiklikest eelarvetest (näiteks haridus, tervishoid, kaitsepoliitika, transport ja sotsiaalkindlustus), langetatakse põllumajanduspoliitika kulutuste puhul otsused ühenduse tasandil ning selleks eraldatakse vajalik eelarve². Aastate jooksul on ühise põllumajanduspoliitika üldised eesmärgid jäänud muutumatuteks, kuid mitmete reformide käigus on põllumajanduspoliitikat muudetud oluliselt kaasaegsemaks – tootlikkuse ja konkurentsivõime mõõtmele on lisandunud ka jätkusuutlikkus. Ühise põllumajanduspoliitika rahastamine toimus varem üheainsa fondi – Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) vahendusel. 1. jaanuarist 2007 asendavad seda Euroopa Põllumajanduse Tagatisfond (EAGF) ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond (EAFRD).

Ühine põllumajanduspoliitika koosneb kahest sambast, 1) otsetoetused ja turukorraldus ning 2) maaelu areng. Lisaks nendele toetustele on võimalik riikidel endil anda põllumajanduslikku riigiabi. Tabel 1 on esitatud toetuste liigitus erinevatel eelarveperioodidel ja näidatud, millistest allikatest toimub erinevate toetuste finanteerimine.

Tabel 1 Erinevate toetuste jagunemine Eestis

I samm (otsetoetused ja turukorraldus)		
2007-2013	EAGF	Otsetoetus
2014-2020		
2007-2013	Riigieelarve	Täiendav otsetoetus
2014-2020		Üleminekutoetus
2007-2013	EL eelarve	Turukorraldusmeetmed
2014-2020	Riigieelarve	
II samm (maaelu toetused)		
2007-2013	EAFRD	Maaelu arengu toetused
2014-2020	Riigieelarve	
Põllumajanduslik riigiabi		
2007-2013		Siseriiklikud toetused
2014-2020	Riigieelarve	Erinevad MAK meetmed Muu riigiabi

² <http://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/el-uhine-pollumajanduspoliitika-upp>

Tabelis esitatud toetuste detailsemad liigitused on välja toodud käesoleva töö järgmistes osades.

Aastatel 2014–2020 suurendatakse Ühtses Põllumajanduspoliitikas sammaste omavahelist seotust, mis võimaldab selle valdkonna toetuste terviklikumat ja üldisemat käsitlemist³.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse 1307/2013 alusel võimaldati riikidel kasutada sammastevahelist paindlikkust ehk suunata vahendeid ühest sambast teise sambasse. Määruse kohaselt hiljemalt 31.12.2013 pidid liikmesriigid otsustama, kas nad kasutavad EAFRD-st rahastatavate maaelu arengu programmide raames meetmete jaoks lisatoetust kuni 15 % oma iga-aastasest riiklikust ülemmäärast kalendriaastaks 2014 ja iga-aastasest riiklikust ülemmäärast kalendriaastateks 2015–2019, mis oli sätestatud määruse II lisas. Tulemusena ei saa vastavat summat kasutada enam otsetoetusteks⁴. Liikmesriikidel, kes ei soovinud teha eelnimetatud otsust, oli võimalik EAFRD-st rahastatavate maaelu arengu programmide raames võetavatest meetmetest kuni 25 % summast otsustada kasutada otsetoetusteks. Selle tulemusel ei saa vastavat summat enam kasutada maaelu arengu programmi kohaste toetusmeetmete puhul.

Euroopa Liidu liikmesriikidest Eesti ning lisaks veel kümme riiki⁵ on otsustanud otsetoetusteks mõeldud toetustest kanda vahendeid üle maaelu arengu toetusteks. Eesti kannab perioodil 2014-2020 otsetoetustest maaelu arengu toetusteks kokku 97,3 miljonit. Eesti kasutab seda võimalust suhteliselt kõrgel määral s.t. 2016. ja 2017. aastatel vastavalt 6,1% ning 14,3% ning aastatel 2018-2020 15% otsetoetustest. Keskmiselt kannavad riigid 2-4% võimalikust summast maaelu arengu toetusteks. Läti kannab kõikidel aastatel teise sambasse 7,5% võimalikust summast. Leedu ei kasuta võimalust sammastevaheliselt summasid jaotada.

Poola kannab vahendeid üle teisest sambast ehk maaelu arengust määratud toetustest esimesse sambasse (otsetoetusteks) maksimaalsel võimalikul määral (25%), lisaks Poolale kasutavad seda võimalust veel neli riiki⁶.

Järgnevalt antakse ülevaade eelarveperioodide 2007-2013 ja 2014-2020 toetuste s.t. otsetoetuste (nii riiklike vahendite kui ka EAGF-ist eraldatud vahendid) ning maaelu arengukava (MAK) alusel määratud toetuste (nii riiklikud kui ka EAFRD-ist eraldatud vahendid) kohta uuritavates riikides.

Uuritavatest riikidest makstakse summaarselt kõige enam toetusi Poolas. Poolas on jäänud erinevatel eelarveperioodidel kogusumma praktiliselt muutumatuks (ligikaudu 37 100 miljonit eurot), kuid otsetoetuste osakaal on käesoleval perioodil veidi suurem kui perioodil 2007-2013. Kui perioodil 2007-2013 moodustasid otsetoetused veidi üle poole (53%), siis perioodil 2014-2020 moodustavad otsetoetused 58%. Poolas moodustasid perioodil 2007-2013 riigieelarvest makstavad täiendavad otsetoetused 30% kõikidest otsetoetustest.

Eestis on perioodil 2014-2020 toetuste maht kokku üle 1931 miljoni euro, Lätis 3 206 miljonit eurot ning Leedus 5 292 miljonit eurot. Võrreldes eelneva perioodiga on Eestis ja Lätis toetused kokku suurenenud vastavalt 22% ja 24%, Leedus on kasv olnud väiksem (16%).

³ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/et/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.5.html

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1307&from=et>

⁵ Belgia, Tsehhi, Taani, Saksamaa, Kreeka, Prantsusmaa, Läti, Madalamaad, Rumeenia, Ühendkuningriik

⁶ Horvaatia, Ungari, Malta, Slovakkia

Eelarveperioodil 2007-2013 moodustasid riigieelarvest makstavad täiendavad otsetoetused Eestis ja Lätis veidi üle kahe kolmandiku otsetoetustest, vastavalt 38% ja 39%, Leedus moodustasid riigieelarvest makstavad toetused märgatavalt väiksema osa ehk 17%.

MAK toetuste struktuur EAGF-i ja riiklike vahendite vahel oli eelarveperioodil 2007-2013 riigiti sarnane ehk kõikides riikides moodustasid riiklikud vahendid ligi veerandi (23-24%). Eelarveperioodil 2014-2020 Eestis ja Leedus riiklik finantseerimine väheneb (riigieelarveliste vahendite osakaal on vastavalt 17% ja 18%). Lätis ja Poolas riigifinantseerimine suureneb ehk praegusel eelarveperioodil moodustavad Lätis ja Poolas maaelu arengu toetustest vastavalt 30% ja 31% riiklikud vahendid.

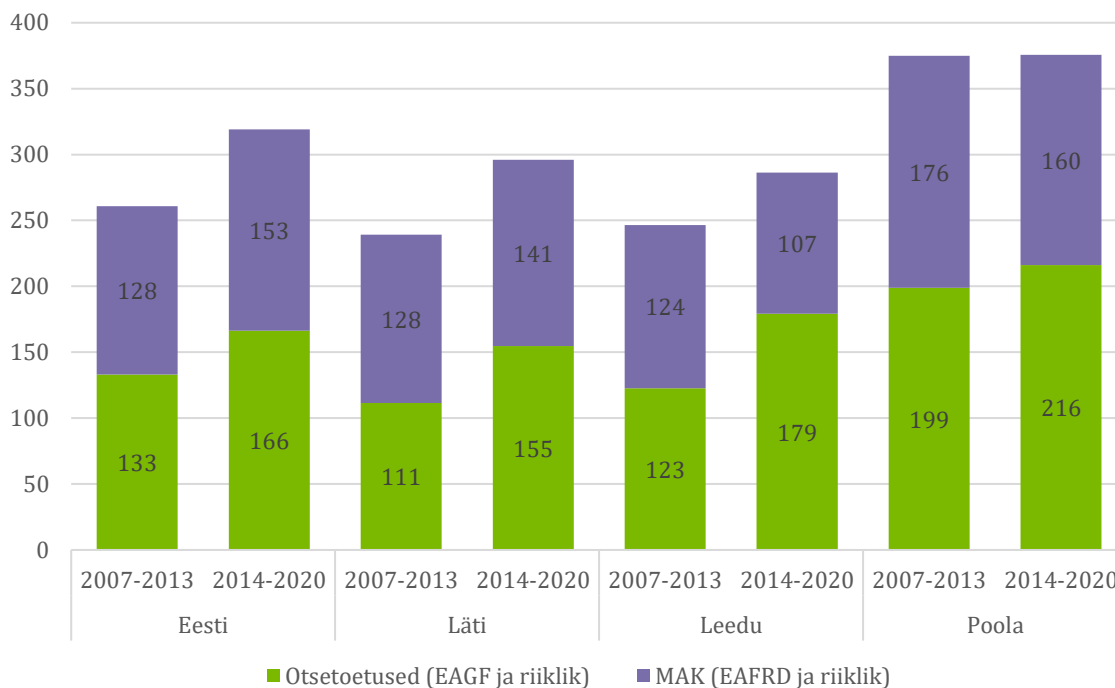
Riikide omavaheliseks võrdlemiseks on toetussummad analüüsitaval perioodil taandatud ühe hektari kohta (Joonis 1). Otsetoetuste määramiseks perioodiks 2014-2020 võeti aluseks 2009. aasta toetusõiguslik pind, mis on esitatud Tabel 2. Kuna kasutatava põllumaa pind on kasvanud, siis võrdluseks tuuakse välja ka Euroopa Komisjoni andmetel põllumajandusmaa suurus 2010. aastal.

Tabel 2 Toetusõiguslikud pinnad 2009. aastal

	Eesti	Läti	Leedu	Poola
Toetusõiguslik pind 2009.a	865 061	1 546 362	2 640 799	14 150 577
Põllumajandusmaa 2010.a	940 930	1 796 290	2 742 560	14 447 290
Erinevus, %	8,8%	16,2%	3,9%	2,1%

Allikas: Euroopa Nõukogu 2011; Euroopa Komisjon 2010

Toetusõigusliku 2009. aasta pinna ja Euroopa Komisjoni 2010. aasta andmetel tegeliku põllumajandusmaa võrdlemisel, selgub, et suurim erinevus on Lätis (16,2%), seejärel Eestis (8,8%). Leedus ja Poolas tegeliku põllumajandusmaa ja 2009. aasta toetusõigusliku pinna vahel erinevused on tunduvalt väiksemad.

*Arvutuse aluseks on riikides 2009. aastal toetusõiguslik maa hektarites ja perioodil otsetoetuste ja MAK toetuste summa.

Joonis 1 Otsetoetused, täiendavad otsetoetused (CNDP ja TNA) ning maaelu arengukava toetused kokku, eurot hektari kohta

Võttes arvesse nii otsetoetusi kui ka maaelu arengu toetusi, siis Eestis, Lätis ja Leedus on kasv suhteliselt sarnane (vastavalt 22% ja 24%) ning Leedus on toetuste kasv madalam (16%).

Võrdlev ülevaade MAK 2007-2013 ja 2014-2020 perioodi toetustest pindalaühiku kohta on esitatud peatükis 2.4.

1.1.1 Euroopa Liidu otsetoetuste (EAGF) ja täiendavate otsetoetuste (CNDP, TNA) jagunemine

Otsetoetusi makstakse kahest erinevast allikast: 1) Euroopa Liidu otsetoetused, mida finantseeritakse EAGF-ist, ning 2) täiendavad otsetoetused (CNDP), mida finantseeritakse riigieelarvest. Täiendavaid otsetoetusi oli võimalik maksta kuni 2013. aastani, alates 2014. aastast võimaldati riikidel rakendada üleminekutoetusi (TNA).

Otsetoetused ning täiendavad otsetoetused, mida maksti perioodil 2007-2013, on esitatud Tabel 3.

Tabel 3 Otsetoetuste liigitus 2007-2013

Toetuse liik	Rahastamisallikas	Toetuse nimetus
Otsetoetus	EAGF	Ühtne pindalatoetus Piimasektori ja seakasvatuse eritoetus
Täiendav otsetoetus (CNDP)	Riigieelarve	Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus Heinaseemne täiendav otsetoetus Piima, veise, ute täiendav otsetoetus Ammlehma ja ute kasvatamise täiendav otsetoetus

Tabelis esitatud täiendavaid otsetoetusi riigieelarvest maksti kuni 2013. aastani. Ühtset pindalatoetust ning piimakasvatuse ja seakasvatuse eritoetust maksti ka 2014. aastal.

Ühise põllumajanduspoliitika 2003. aasta reformi ja selle läbivaatamisega 2009. aastal lahutati suurem osa otsetoetustest tootmisest ning need viidi üle uue ühtse otsemaksete kava ja uute liikmesriikide puhul lihtsustatud pindalatoetuste kava alla. Ühise põllumajanduspoliitika raames põllumajandustootjatele makstavate otsetoetuste eeskirjad kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega (EL) nr 1307/2013. See on ainus õiguslik alus, millega reguleeritakse põllumajandustootjatele otsetoetuste maksmise kõiki aspekte.

Otsetoetuste süsteemis toimub 2015. aastast üleminek tootmisest lahtisidumiselt (*decoupling*) eesmärgistatud kasutamisele (*targeting*). 2003. aastal alguse saanud süsteem, mille kohaselt põllumajandustoetused seoti tootmisest lahti ning hakati maksma üldist sissetulekutoetust, on asendunud süsteemiga, kus iga aspekt on seotud kindlate eesmärkide või ülesannetega⁷.

Perioodil 2015-2020 koosnevad põllumajandusettevõttele makstavad ühtsed otsemaksed seitsmest koostisosast: 1) hektaripõhine põhitoetus, mille suurus ühtlustatakse vastavalt riiklikele või piirkondlikele majandus- või halduskriteeriumidele ning mille suhtes kohaldatakse nn sisemist lähenemisprotsessi; 2) täiendav keskkonnahoiutoetus ehk nn roheline komponent, 3) täiendav toetus noortele põllumajandustootjatele, mida makstakse viie aasta jooksul; 4) ümberjagamistoetus, mis võimaldab anda põllumajandusettevõtjale tema esimeste hektarite eest lisatoetust; 5) täiendav sissetulekutoetus looduslikust eripärast tingitud piirangutega alade jaoks; 6) majanduslikel või sotsiaalsetel põhjustel makstav tootmismahuga seotud toetus teatavate piirkondade või teatavat tüüpi põllumajandustegevuse jaoks; 7) lihtsustatud süsteem väikepõllumajandustootjate jaoks. Kolm esimest komponenti on liikmesriikidele kohustuslikud, neli viimast vabatahtlikud. Liikmesriigid peavad kasutama 30% oma assigneeringutest keskkonnahoiu toetuse maksmiseks. Ülejäänud summa jaguneb teiste toetuskavade vahel.

Perioodil 2014-2020 makstavate Euroopa Liidu otsetoetustest on esitatud Tabel 4.

⁷ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/et/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.5.html

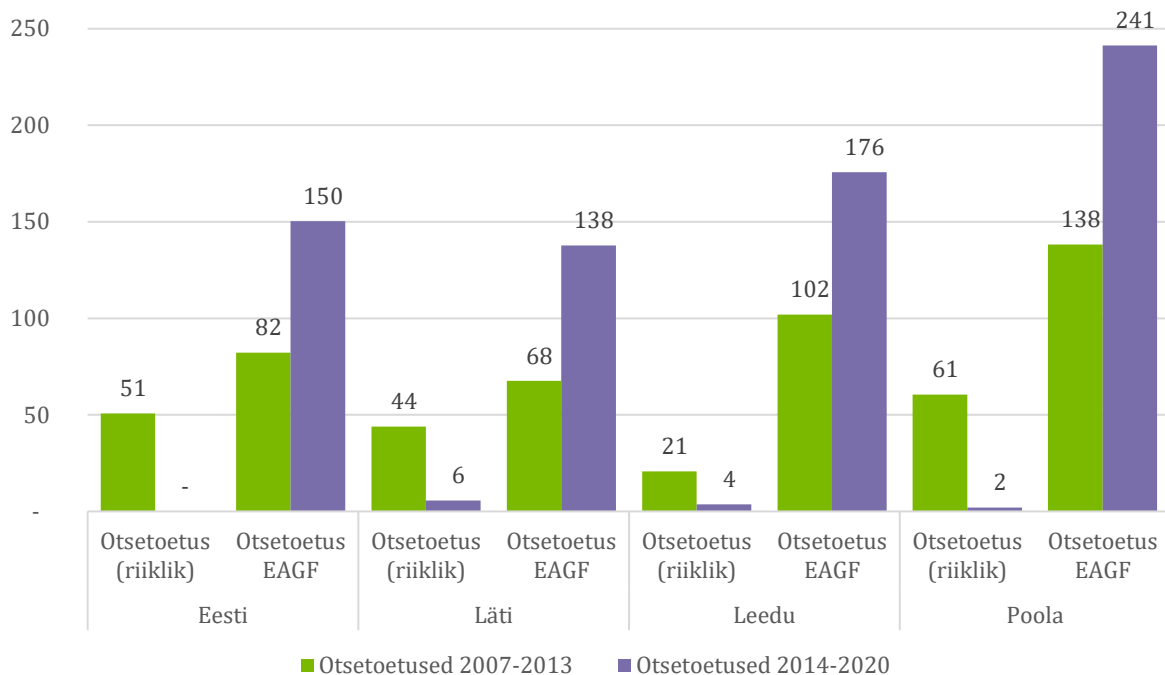
Tabel 4 Euroopa Liidu otsetoetused perioodil 2014-2020

Toetuse liik	Rahastamisallikas	Toetuse nimetus
Otsetoetus	EAGF	Ühtne pindalatoetus
		Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus (rohestamine)
		Noore põllumajandustootja toetus
		Looduslikest eripärast tingitud piirangutega alade toetus
		Väikepõllumajandustootja toetus
		Vabatahtlik tootmismahuga seotud toetus (piimalehma, ammalehma, ute ja kitse kasvatamise otsetoetus)
Üleminekutoetus (TNA)	Riigieelarve	Eestis ei ole rakendatud

Järgnevalt on esitatud ülevaade Euroopa Liidu otsetoetuste (EAGF), täiendavate otsetoetuste (CNDP) ning üleminekutoetuste (TNA) mahtudest erinevatel perioodidel (joonis 2). Kuna Eesti ja Läti kasutasid võimalust tõsta osa vahendeid otsetoetustest maaelu arengu toetuseks, siis joonisel kajastub summa, mis jäi järele otsetoetusteks. Eesti kandis otsetoetustest üle maaelu arengu toetusteks 97,3 miljonit eurot ning Läti 120,9 miljonit eurot.

Poola kasutas vastupidist võimalust ehk kandis maaelu arenguks arvestatud vahendeid üle otsetoetuste tarbeks. Kuivõrd Poola kasutas antud võimalust maksimaalsel määral (25%), siis sellest tulenevalt on Poolas perioodil 2014-2020 otsetoetusteks kasutatav summa suhteliselt suurem võrreldes eelmise perioodiga. Eeltoodust tulenevalt väheneb Poolas maaelu arenguks ettenähtud vahendite maht.

Peale sammastevahelist vahendite jaotumist kõikides uuritavates riikides perioodil 2014-2020 suureneb EAGF allikast rahastatav otsetoetuse osa võrreldes perioodiga 2007-2013 (joonis 2). Leedus ja Poolas on kasv veidi üle 70%, Eestis suurenevad otsetoetused 83% ning suurim suhteline suurenemine on Leedus (120%). Euroopa Liidu riikide hulgas on Poola üks enim otsetoetusi saav riik. Otsetoetuste kasv Poolas perioodil 2014-2020 võrreldes eelnevaga on suhteliselt suur.

*Arvutuse aluseks on riikides 2009 aastal toetusõiguslik maa hektarites ja otsetoetuste summa.

Joonis 2 Otsetoetuste, täiendavate otsetoetuste ja üleminekutoetuste jaotumine erinevatel perioodidel, eurot hektari kohta.

EAGF otsetoetustest suurima osa moodustab ühtne pindalatoetus. Järgnevas Tabel 5 on esitatud uuritavate riikide ühtse pindalatoetuse ühikumäärad perioodil 2010-2015. Kuna alates 2015. aastast muutusid otsetoetused mitemosaliseks, siis 2015. aastast makstakse ühtse pindalatoetuse saajale ka kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade ehk nn rohestamise toetust.

Tabel 5 Ühtne pindalatoetus (ÜPT) ja rohestamise toetus kokku, (EAGF)

(eurot ha kohta)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eesti	80,90 €	91,10 €	100,48 €	109,20 €	114,09 €	115,65 €
Läti	63,10 €	76,12 €	81,10 €	86,00 €	90,00 €	88,06 €
Leedu	98,80 €	107,20 €	117,00 €	130,90 €	114,40 €	101,56 €
Poola	141,58 €	159,50 €	179,43 €	200,07 €	211,83 €	179,46 €

Allikas: Tieso maksajums provizoriskas atbalsta likmes; Informacija apie Tiesiogines ismokas Lietuvoje; „Agricultural budget“ and the competitiveness of the Polish agriculture

Ühtse pindalatoetuse ja rohestamise toetuse määr Eestis suureneb iga-aastaselt ning 2020. aastal on hinnanguliselt kokku veidi üle 160€/ha kohta.

Järgnevatel aastatel ühtse pindalatoetuse määr Lätis kasvab iga-aastaselt, ehk 2020. aastaks saavutab taseme 99€/ha, millele lisandub täiendav rohestamise toetus määraga 57 €/ha (kokku 156€/ha). Poolas jääb hinnanguliselt nii ühtse pindalatoetuse kui ka rohestamise määr 2019. aastani suhteliselt sarnasele tasemele võrreldes 2015. aastaga. Ühtse pindala toetuse määr Poolas alaneb aastal 2020 ligikaudu kümme eurot hektari kohta ehk saavutab taseme 97 €/ha ning ühtlasi väheneb ka rohestamise toetuse määr (65 €/ha) ehk kokku makstakse toetust 162€/ha.

Kuni 2014. aastani maksti Eestis EAGF-ist piimasektori eritoetust, mis määrati piimalehma kohta. Piimasektori eritoetust sai taotleda põllumajandusega tegelev isik, a) kellel oli kuni 100 piimalehma või b) tema ettevõtte asukoht oli saarel, kus ei ole piimatööstust ja kus puudus tasuta püsiühendus piimatööstust omava piirkonnaga.

2014. aastal maksti ka seakasvatuse eritoetust. Seakasvatuse eritoetuse eesmärgiks oli parandada tootmisfarmides sigade heaolu ja tõhustada farmide turvalisust ning kriisiolukordades toimetulekut. Seakasvatuse eritoetust võis loomade heaolu parandamiseks taotleda põllumajandusliku tegevusega tegelev isik tema nimele 1. mai 2013. aasta seisuga põllumajandusloomade registris registreeritud sigade kohta. Samuti pidi olema taotleja nimele 1. mai 2014. aasta seisuga põllumajandusloomade registris registreeritud vähemalt ühele põllumajandusloomade loomühikule vastaval hulgal sigu. Seakasvatuse eritoetuse taotleja pidi kokku täitma kuus nõuet, millest neli oli taotlejale määrusega ette antud põhinõuded. Lisaks neljale kohustuslikule põhinõudele pidi taotleja täitmiseks valima veel kaks nõuet. Põhinõuded olid seotud kastreerimise, sigade pidamiseks peetavate ruumide valvekaamerate, alarmsüsteemi ja tuleohutusaruandluse ning sigade tervise ja heaolu kontrollimisega seonduvaga. Lisanõuded olid seotud esiteks loomade pidamiseks kasutatavate ruumide ja ehitiste suuruse nõuetega. Lisaks pidi piiritletud ala ümber olema rajatud aed ulatuses, millega välistatakse kõrvaliste isikute ja loomade juurdepääs nimetatud hoonesse ja alale.

Piimasektori ja seakasvatuse eritoetuse ühikumäärad ning kogusummad Eestis on toodud alljärgnevas Tabel 6

Tabel 6 Piima ja seakasvatuse eritoetus, eurot looma kohta ja summa kokku Eestis (EAGF)

	2010	2011	2012	2013	2014
Piimasektori eritoetus, €/piimalehm	73,98	81,84	86,85	97,40	102,53
Seakasvatuse eritoetus, €/loom					9,50
Kokku, €	1 218 065	1 240 191	1 240 422	1 241 368	3 936 132

Allikas: Piimasektori eritoetus 2010-2014

Teiste võrreldavate riikide osas analüüsi koostajatel piimasektori ja seakasvatuse eritoetuse osas andmed puuduvad.

Lisaks EAGF fondi otsetoetustele maksid riigid perioodil 2007-2013 erinevaid täiendavaid otsetoetusi. Näiteks piimatootjatele maksti piima täiendavat otsetoetust. Eestis ja Leedus rakendatud toetusmäärad kuni 2013. aastani on toodud tabelis (Tabel 7).

Tabel 7 Piima täiendav otsetoetus Eestis ja Leedus (riikide eelarved)

(eurot tonni kohta)

	2010	2011	2012	2013
Eesti	17,30	19,60	22,48	20,95
Leedu	25,20	20,30	20,30	18,80

Allikas: MEM; *Agricultural and Food Sector in Lithuania 2013*

Andmetest selgub, et Eesti riik on piimatootjatele perioodil 2010 – 2013 maksnud 17,3 kuni 20,9 eurot tonni kohta. Samal ajal Leedu vastavad summad on 25,2 ja 18,8 eurot tonni kohta.

Täiendava otsetoetusena maksti perioodil 2007-2013 ka ammlehma kasvatamise täiendavat otsetoetust. Toetuse määrad Eestis ja Leedus on esitatud Tabel 8. Aastast 2014 ei ole Eestis enam ammlehma kasvatamise täiendavat toetust makstud, samal ajal on Leedus vastavat toetust edasi makstud.

Tabel 8 Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus Eestis ja Leedus (riikide eelarved)

(eurot looma kohta)

Riik	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eesti	82,51	79,24	78,73	64,77	-	-
Leedu		115,80	89,80	89,80	87,00	105,00

Allikas: PRIA 2010-2014; *Agricultural and Food Sector in Lithuania 2015*

Piimalehma kasvatamise otsetoetuse prognoositavad määrad, mida uuritavates riikides rakendatakse 2014-2020 eelarveperioodil on esitatud Tabel 9. Kui 2016. aastani on Eestis makstud piimalehma täiendavat otsetoetust taotlejale, kelle karja suurus on kuni 100 piimalehma, siis järgmisest aastast tingimused muutuvad. Võrreldavatest riikidest enam piimalehma kasvatamise otsetoetust on makstud 2016. aastal Lätis.

Tabel 9 Piimalehma kasvatamise otsetoetus (EAGF)

(eurot lehma kohta)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eesti	130,80	100,00	100-200*	100-200	100-200	100-200
Läti	125,36	158,00	177,00	183,00	200,00	219,00
Leedu	77,01	81,54	86,07	90,67	95,27	95,27
Poola	69,20	69,50	69,90	70,20	70,60	62,70

Allikas: Tieso maksajums provizoriskas atbalsta likmes; Informacija apie Tiesiogines ismokas Lietuvoje; „Agricultural budget“ and the competitiveness of the Polish agriculture

*Alates 2017.aastast tõuseb Eestis piimalehma kasvatamise otsetoetus. Kuni 100 piimalehmaga farmidele makstakse toetust 200 eurot ning toetust hakatakse maksma ka tootjatele, kelle karja suurus on 101-400 piimalehma. Nendele määratud toetus on 100 eurot piimalehma kohta. Üle 400 piimalehmaga karjadele ei ole toetust ette nähtud.

Prognooside kohaselt hakatakse kõrgeimat piimalehma kasvatamise otsetoetust maksma Lätis. Sarnaselt Lätile kasvab tulevikus piimalehma kasvatamise otsetoetus ka Leedus.

Piimalehma kasvatamise otsetoetus summaarselt erinevates riikides on esitatud Tabel 10.

Tabel 10 Piimalehma kasvatamise otsetoetus kokku (EAGF)

(miljonit eurot)

Riik	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Eesti	2,02	2,02				
Läti	12,38	14,10	15,78	16,29	17,82	19,55
Leedu	23,90	25,10	26,72	28,15	29,57	29,57
Poola	151,92	152,68	153,42	154,29	155,16	137,67

Allikas: European Commission 2014

Kui eelarveperioodil 2007-2013 oli võimalik riikidel maksta täiendavaid otsetoetusi, siis alates 2014. aastast on riikidel võimalik maksta üleminekutoetusi (TNA). Riiklikku üleminekutoetust võib anda põllumajandustootjatele nendes sektorites, mis said 2013. aastal sellist toetust. Perioodil 2014-2020 võivad riiklikke üleminekutoetusi maksta liikmesriigid, kes kooskõlas EP määruse 1307/2013 art 36 kohaldavad ühtse pindalatoetuse kava. Riiklikud üleminekutoetuse kogusummad on piiratud sektoripõhiste toetusmääradega, mis on sätestatud määruses 1307/2013 art 37 lg 4, selle kohaselt 2015. aastal maksimaalne lubatud summa on 75% 2013. aasta toetusest, 2016. aastal 70% jne, kuni 2020. aastal on toetuse maksimaalne määr 50%. Näiteks üleminekutoetuste maksimaalsed summad 2015. aastal Eestis, Lätis ja Leedus on järgmised (Tabel 11):

Tabel 11 Üleminekutoetuse maksimaalsed lubatud summad Eestis, Lätis ja Leedus 2015. aastal (riikide eelarved)

(miljonit eurot)

	Eesti	Läti	Leedu
2015.aasta	24,55*	42,48	32,42

Allikas: Mem 2014

*Eestis ei ole antud aastal üleminekutoetust makstud, esitatud on arvutuslik maksimaalne summa 2015 aastal.

Kokku oleks Eestil võimalik kuni 2020. aastani maksta ligikaudu 140 miljonit eurot üleminekutoetust, kuid Eesti ei ole senini maksnud EL-i poolt võimaldatud üleminekutoetust (TNA). Nii Läti, Leedu kui ka Poola on leidnud võimalusi nimetatud toetuse maksmiseks.

Poolas makstakse üleminekutoetust tubakasektorisse. Lätis on üleminekutoetusi makstud kahel aastal kokku ligikaudu 62 miljonit eurot. 2014. aastal maksti sellest 45,3 miljonit eurot ning 2015. aastal 16,5 miljonit eurot. Ehk 2015. aastal maksti ligikaudu 40% maksimaalsest võimalikust toetusest. 2016. aasta eelarvesse on planeeritud üleminekutoetusi 7,3 miljonit eurot.

Tabel 12 Üleminekutoetused Lätis 2014. ja 2015. aastal (riigi eelarve)

Toetuse liik	2014 ühikumäär	2014 Kokku mln €	2015 ühikumäär	2015 Kokku mln €
Haritava maa toetus	15,2 €/ha	8,0	9,7 €/ha	5,0
Põllukultuuride toetus	22,9 €/ha	14,0	15,2 €/ha	9,2
Ammlehma kasvatamise toetus	81 €/loom	2,8	71,3 €/loom	2,0
Piima täiendav toetus	19,8 €/tonn	12,1		
Veise täiendav toetus	41,0 €/loom	4,8		
Tapetud veise toetus	51,4 €/loom	3,2		

Allikas: Tieso maksajumu provizorikas atbalsta likmes 15.04.2016

Lätis 2014. aastal makstud üleminekutoetusest määrati piimatootjatele kokku 12,1 miljonit eurot (19,8 €/tonn) ning täiendavalt ammlehmadele 2,8 miljonit eurot (81 €/loom). Lisaks maksti veel põllukultuuride toetust, kokku 14,0 miljonit eurot (22,9 €/ha) ning toetust haritavale (*par platibam*) maale, kokku 8,0 miljonit eurot (15,2 €/ha). Veistekasvatajatele maksti kokku 4,8 miljonit eurot (41€/loom) (Tabel 12).

2015. aastal jätkati Lätis üleminekutoetuste maksmist. Põllumajandustootjatele maksti ammlehmade toetust määraga 71,3 €/loom (kokku 2,0 miljonit eurot). Põllukultuuride ning haritava maa toetust vähendati võrreldes eelmise aastaga (vastavalt 15,2 €/ha ja 9,7 €/ha).

2016. aasta eelarves on Lätis planeeritud maksta samasid toetusi kui 2015. aastal, kuid madalamates määrades.

Leedus maksti üleminekutoetusi nii 2014. kui ka 2015. aastal, vastavalt 32,9 ja 33,08 miljonit eurot. Seega 2015. aastal maksti üleminekutoetusi ligikaudu kolmandik maksimaalsest võimalikust summast.

Tabel 13 Üleminekutoetused Leedus 2014. ja 2015. aastal (riigi eelarve)

Leedu	2014 ühikumäär	2015 ühikumäär
Valgurikaste kultuuride toetus	13,0 €/ha	13,0 €/ha
Ammlehma kasvatamise toetus	87,0 €/loom	105,0 €/loom
Noorloomade (pullid) toetus	173 €/loom	205,0 €/loom
Piima täiendav toetus	20,3 €/tonn	16,0 €/tonn

Leedus maksti piima täiendavat üleminekutoetust 2014. aastal 20,3 eurot tonn ja 2015. aastal vastavalt 16,0 €/t. Ammlehmadele maksti 2014. aastal toetust 87,0 €/loom ning 2015. aastal 105,0 €/loom. Noorloomade toetus oli vastavatel aastatel 173 ning 205 €/loom. Antud olukord peegeldab Leedu ja Läti tootjatele suhtelist eelist piimakriisi aegsel perioodil.

1.1.2 Erakorralised (kriisiabi) toetused loomakasvatusektorile 2015. aasta algus

2014. aasta teisel poolel seoses Venemaa embargoga otsustas Euroopa Komisjon Balti riikide (lisaks ka veel Soome) piimatootjate olukorra leevendamiseks eraldada ühekordse rahastamispaketina erakorralist abi kokku summas 28,7 miljonit eurot (Tabel 14). Eesmärgiga parandada eelkõige väikeste ja keskmise suurusega piimatootjate olukorda, kes on väiksema turujõu tõttu toorpiima müümisel hinnaläbirääkimistel suurte tootjatega võrreldes keerulisemas olukorras.

Tabel 14 Piimatootja erakorraline abi (2015)

(miljonit eurot)

	Eesti	Läti	Leedu
Piimatootja erakorraline abi	6,9	7,7	14,1

Allikas: Euroopa Komisjoni delegeeritud määrus (EL) 1263/2014

Piimatootja erakorralist abi anti piimatootjale, kes omas 2014. aasta 31. oktoobri seisuga individuaalset piimatootmiskvooti ning kes: 1) ajavahemikul 1. augustist kuni 31. oktoobrini 2014 tarnis piima kokkuostjale 2) ajavahemikul 1. juulist kuni 30. septembrini 2014 turustas piima ja piimatootmeid otse lõpptarbijale. Piimatootja erakorralise abi suurus piimakilogrammi kohta sõltus sellest, kas piimakilogramm, mille kohta abi antakse, kuulus piimatootja poolt tarnitud või otseturustatud esimese 200 000 kilogrammi hulka või seda piirmäära ületavate kilogrammide hulka. Piimatoodangu esimese 200 000 kg eest maksti 4,56 senti/kg ja seda ületava osa eest 4,0 senti/kg.

Poolale piimatootja erakorralist abi ei makstud, kuigi Poola põllumajandusministeerium esitas vastavasisulise taotluse.

2015. aasta teine pool

Vastavalt Euroopa komisjoni delegeeritud määrusele (EL) nr 2015/1853⁸ (16.10.2015), anti Euroopa Liidu kõikidele liikmesriikide loomakasvatusektori põllumajandusettevõtjale ajutist erakorralist toetust. Toetuse eesmärgiks oli liikmesriikide piima- ja sealihatootjatele anda erakorralist toetust, et osaliselt hüvitada neile pikalt püsinud turuhäiretest ning põllumajandustoodete väga madalatest kokkuostuhindadest tingitud majanduslik kahju. Igale liikmesriigile antav rahaline toetus arvutati 2014/2015. aasta riiklike

⁸ http://www.pria.ee/et/toetused/meede/loomakasvatusektori_pollumajandustootja_erakorraline_toetus_2015/

piimakvootide ja riigi sigade arvu alusel ning proportsionaalselt piima keskmise tootjahinna ja searümpade hinnalangusega, samuti tuli võtta arvesse sõltuvust Venemaa turust ning põua mõju söödakultuuride tootmisele ja hinnale. Kuna igale liikmesriigile eraldatava rahalise toetusega hüvitati ainult piiratud osa põllumajandusettevõtjate kantud tegelikust kahjust, võimaldati liikmesriikidel anda kõnealustele põllumajandusettevõtjatele täiendavat toetust. Liikmesriigid pidid maksma täiendava toetuse välja hiljemalt 30. juuniks 2016.

Tabelis on esitatud vastavalt Euroopa Komisjoni määrusele 2015/1853 uuritavatele riikidele eraldatud toetussummad (Tabel 15).

Tabel 15 Loomakasvatuse sektori erakorraline toetus

(eurot)

	Eesti	Läti	Leedu	Poola
Erakorraline toetus, EL	7 561 692	8 452 333	12 631 869	28 946 973
Riigieelarvest	3 000 000	7 600 000	12 230 000	

Allikas: Euroopa Komisjoni delegeeritud määrus (EL) 2015/1853

Eesti riigieelarvest eraldatav täiendav summa loomakasvatusele oli ligikaudu 3 miljonit eurot ehk kokku toetati loomakasvatuse sektori põllumajandusettevõtjaid 10,56 miljoni euroga. Euroopa Liidu ja Eesti riigieelarvest eraldatavad summad jagunesid järgmiselt: piimatootjatele - 7 921 269 eurot (75%), sealihatootjatele - 2 640 423 eurot (25%). Eestis jaotati toetust järgmiste määrade alusel: piimatõugu lehm - 85,65 €, siga - 27,24 €, emis - 13,62 €⁹. Toetust maksti piimatootjale, kes 2015. aasta 15. septembri seisuga pidas põllumajandusloomade registri andmetel vähemalt üht piimatõugu lehma. Sealihatootjale antakse toetust sea ja emise kohta, keda sealihatootja pidas põllumajandusloomade registri andmetel 1. mail 2015¹⁰.

Kui Eesti valitsus lisas eelnimetatud toetusele esialgu juurde riiklike vahendeid ca 40%, siis Leedu valitsus maksis loomakasvatuse eritoetusele juurde peaaegu maksimaalse võimaliku summa ehk toetas riigieelarveliste vahenditega piimatootjaid täiendavalt 12,23 miljoni euroga¹¹.

2015. aasta septembris maksti Läti piimatootjatele 7,6 miljonit eurot. Toetust maksti ühikumääraga järgmiselt: lehmad (toodanguga kuni 6999 kg/piima aastas - 45€/loom) ning kõrgema produktiivsusega loomade kohta kuni 72€/loom.

Eesti seakasvatajad said taotleda Eesti maaelu arengukava 2014–2020 vahenditest toetust bioohutusnõuete paremaks täitmiseks või seakasvatusest teise valdkonda üleminekuks. Kokku oli võimalik taotleda 12,7 miljonit eurot, taotleti 6,2 miljonit eurot. Kokku maksti välja 4,22 miljonit eurot (Eesti riigieelarvest 15% ning EL eelarvest 85%).

⁹ http://www.pria.ee/et/toetused/meede/loomakasvatuse sektori_pollumajandustootja_erakorraline_toetus_2015/

¹⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/101122015010>

¹¹ <http://124.lt/en/society/item/117390-lithuania-asks-brussels-for-additional-eur-75-mln-in-support-for-the-dairy-sector>

2015. aastal käivitati ka meede sigade Aafrika katku tõttu kitsendustega piirkondadesse sattunud seakasvatajatele, kellelt riik saab osta oma tegevusvarusse sealihaturu stabiliseerimiseks 1,78 miljoni euro eest konserve. Meetme raames maksti välja 1,00 miljon eurot.

Sigade Aafrika katku taudikahju kompenseerimiseks oli 2015. aasta septembrikuu lõpu seisuga kulunud üle kolme miljoni euro.

2016. aasta (riiklikud vahendid)

Eesti valitsus maksis 2016. aasta veebruaris kohalikele piimatootjatele erakorralist abi neli miljonit eurot. Septembris teatati, et 2016. aasta eelarvest eraldatakse veel kolm miljonit eurot erakorraliseks toetuseks. 2017. aastal kavatakse Eesti riigieelarvest maksta põllumajandussektorile erakorralist toetust 7,6 miljonit eurot.

Läti valitsus maksis 6,197 miljonit eurot piimatootjatele¹².

Leedu valitsus kavandas 2016. aasta jooksul siseriiklikust eelarvest maksta kohalikele piimatootjatele kokku ligikaudu 35 miljonit eurot toetusi. Toetuse maksmisega alustati 5. mail, mil piimatootjateni jõudis 18 miljonit eurot. Teine osa toetusest eraldati juunikuus, mil riigi vahenditest makstakse tootjatele 17 miljonit eurot.¹³

2016. aasta (Euroopa Liidu vahendid)

Euroopa Komisjon suunas Euroopa Liidu (EL) põllumeestele kokku 500 miljonit eurot erakorralist abi¹⁴. Paketi kogumaht on 500 miljonit eurot ning sellega soovib Komisjon toetada põllumehi keerulises turuolukorras, mille mõju on eriti tugev piimandussektoris. Uue paketi jõustumisel on Euroopa Liit toetanud põllumehi erakorraliselt kokku enam kui ühe miljardi euroga.

Paketis on kolm osa:

- 1) Üle-euroopaline piimatootmise vähendamise stimuleerimise kava;
- 2) tingimuslik kohandamistoetus;
- 3) mitmesugused tehnilised meetmed, et tagada paindlikkus (nt tootmiskohustusega seotud vabatahtliku toetuse korral) ja makstavate summade suurendamine (nt otsetoetusteks ja maaelu arenguga seotud pindalatoetusteks tehtavate ettemaksete suurendamise kaudu) ning tugevdada turvavõrgu vahendeid (pikendades lõssipulbrile makstava sekkumis- ja eraladustamistoetuse kehtivust).

Piimatoodangu vähendamise soodustamise abipaketi eelarve on kokku 150 miljonit eurot ning vähendatava piima koguseks planeeritakse 1,07 miljonit tonni. Toetuse suurus on 14 senti ühe vähendatava kg kohta. Toetust saab taotleda, kui tarnitavat piimakogust vähendatakse võrreldes referentsperioodiga vähemalt

¹² http://www.baltic-course.com/eng/markets_and_companies/?doc=121172

¹³ <http://epkk.ee/uudised2/leedu-valitsus-toetab-tanavu-piimatootjaid-35-miljoni-euroga/>

¹⁴ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2563_et.htm

1500 kilogrammi, kuid mitte rohkem kui 50% referentsperioodil tarnitud piima kogusest. Esimene kolmekuuline vähendusperiood kestab oktoobrist detsembrini ja selle kohta said Eesti piimatootjad esitada PRIA-sse toetustaoitlused 21. septembriks. Eestis laekus tähtjaks avaldus 46 piimatootjalt, nii suurtelt kui väikestelt tootjatelt. Kokku soovitakse vähendada eeloleval kolmel kalendrikuul esmatöötlejale tarnitava piima kogust kokku 5,29 miljoni kg võrra.

Lisaks maksab Euroopa Liit plaanide kohaselt 350 miljonit eurot tingimuslikku kohanemisabi ning sellele summale võivad liikmesriigid lisada omapoolse panuse samas määras. Enim toetust saab ilmselt Saksamaa, mille osa abikavast on 58 miljonit eurot, järgneb 49,9 miljoni euroga Prantsusmaa. Toetus on mõeldud peamiselt piimasektorile. Eesti, Läti, Leedu ja Poolale on kavandatud toetust järgmiselt (Tabel 16). Selgub, et Eesti piimatootjatele kavandatud summa on 8,08 miljonit eurot. Tabelis esitatud summadele võivad riigid omapoolselt lisada sama suure summa lisatoetust ja seda ei käsitleta riigiabina.

Tabel 16 Tingimuslik kohanemisabi (2016)

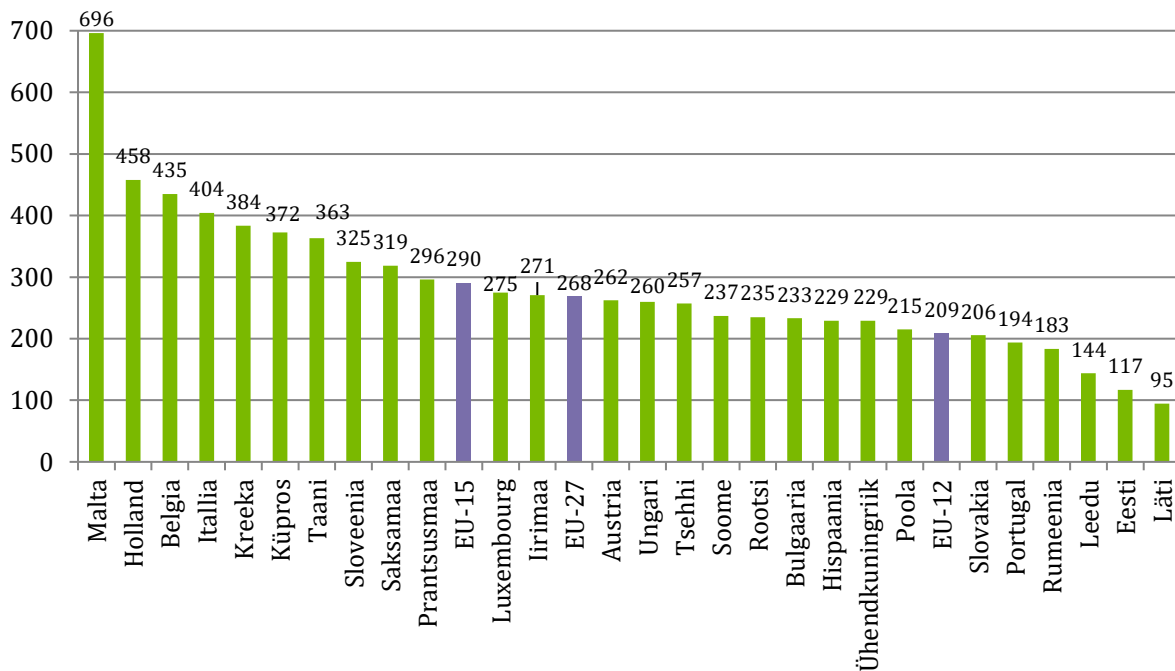
<i>(eurot)</i>				
	Eesti	Läti	Leedu	Poola
Tingimuslik kohandamistoetus	8 081 123	9 760 362	13 298 661	22 670 129

Allikas: Euroopa Komisjon 18.06.2016

1.1.3 Eesti üldine positsioon võrrelduna Euroopa Liidu liikmesriikidega

Euroopa Liidu liikmesriikide otsetoetuste võrdlemiseks on välja toodud liikmesriikide otsetoetused ühe hektari kohta 2017. aastal¹⁵. Joonis 3 on esitatud kõikide liikmesriikide otsetoetuste maht ühe hektari kohta. Detailsemas otsetoetuste jaotuses näidatakse lisaks Eesti, Läti, Leedu ja Poolale ka Soome, Rootsi ja Taani andmed. Toetusmäära arvutamisel ühe hektari kohta on lähtutud kõikides riikides 2009. aasta toetusõiguslikust pinnast.

¹⁵ Council of The european Union, 11.07.2011. Direct payments per PEA hektare 2009 and per beneficiary in current euros, existing legislation fully phased-in 2017

Joonis 3 Euroopa Liidu liikmesriikide otsetoetused 2017.aastal, eurola hektari kohta

2017. aastal Eesti, Läti ja Leedu otsetoetuste tase võrreldes teiste riikidega on kõige madalamad. Ainsana Euroopa Liidu riikidest on 2017. aastal otsetoetuste maht alla 100 eurola hektari kohta Lätis (95€/ha). Euroopa Liidu keskmine on 268€/ha.

Alates 2015. aastast toimus otsetoetuste süsteemis üleminek tootmisest lahtisidumisest eesmärgistatud kasutamisele, millest tulenevalt muutus otsetoetuste struktuur võrreldes varasema ajaga. Järgnevalt tuuakse välja otsetoetuste detailsem liigitus (näidatakse ära suuremate otsetoetuste liigid) 2015. aasta andmete põhjal valitud riikides (Tabel 17)

Tabel 17 Otsetoetuste struktuur valitud liikmesriikides 2015. aastal

	Rohestamise toetus	Tootmis-kohustusega seotud toetus (VCP)	Ühtne otsemaksete kava (SAPS)	Põhitoetus-kava (BPS)	Muud	Kokku
Taani	30%	3%		65%	2%	100%
Rootsi	30%	13%		55%	2%	100%
Eesti	30%	4%	65%		1%	100%
Poola	30%	15%	46%		9%	100%
Soome	30%	20%		49%	1%	100%
Läti	30%	14%	54%		2%	100%

Allikas: Voluntary coupled support 2015

Liikmesriigid peavad kasutama 30% oma assigneeringutest keskkonnahoiu toetuse maksmiseks. Ülejäänud summa jaguneb teiste toetuskavade vahel. 2015. aastal maksti kokku otsetoetusi 45,499 miljardit eurot, millest moodustasid vabatahtlikud tootmisega seotud toetused (*voluntary coupled support*) 4,1 miljardit eurot. Igal liikmesriigil on võimalus maksta tootmisega ehk siis konkreetse toodanguga seotud toetusi (*voluntary coupled payment*) eriti tundlikele valdkondadele või piirkondadele. Tabel 18 on esitatud summaarselt erinevates liikmesriikides tootmisega seotud toetused, kus on näidatud, milliseid valdkondi on enim toetatud 2015. aastal.

Tabel 18 Vabatahtlikud tootmisega seotud toetused (VCS) sektoraalselt 2015. aastal

	Veise- kasvatus, mln €	%	Piima- tootmine, mln €	%	Lamba- ja kitsekasvatus, mln €	%	Valgurikkad kultuurid, mln €	%	Muud, mln €	%	Kokku, mln €	%
Taani	24	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	24	100%
Eesti	1	25%	2	50%	0	0%	0	0%	1	25%	4	100%
Soome	56	53%	32	30%	3	3%	6	6%	8	8%	105	100%
Läti	17	27%	24	38%	2	3%	14	22%	6	10%	63	100%
Leedu	3	11%	12	44%	0	0%	4	15%	8	30%	27	100%
Poola	172	34%	152	30%	5	1%	68	13%	110	22%	507	100%
Rootsi	91	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	91	100%

Allikas: Voluntary coupled support 2015

Kõige enam (41%) tootmisega seotud toetustest maksti veisekasvatusele, ligikaudu poole vähem toetustest piimatootmissektorisse (20%). Teised valdkonnad (lamba-ja kitsekasvatus) ja (valgukultuurid) hõlmasid toetuste summast oluliselt väiksema osa vastavalt 12% ning 11%.

Selleks, et võrrelda Eesti piima- ja sealihatootjate üldist positsiooni võrrelduna EL-28 liikmesriigiga, on välja toodud veisekasvatusele mõeldud erinevad otsetoetused ja piimatootmise otsetoetuste määrad kõikides liikmesriikides. Esiteks tuuakse välja erinevates riikides rakendatavad piimalehma kasvatamise otsetoetuse määrad perioodil 2015-2020 (Tabel 19).

Tabel 19 Piimalehma kasvatamise otsetoetus perioodil 2015-2020 (eurot lehma kohta)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Poola	57	57	57	58	58	51
Leedu	77	82	86	91	95	95
Läti	147	167	187	193	211	231
Eesti	131	100	100-200	100-200	100-200	100-200
Soome	497-728	497-728	497-728	497-728	497-728	497-728

Allikas: Voluntary coupled support- Sectors mostly supported 2015

Piimalehma kasvatamise otsetoetust makstakse 19 liikmesriigis ning see varieerub riigiti palju. Mitmes riigis makstakse otsetoetust erinevates määrades sõltudes piirkonnast (Itaalias, Hispaanias, Soomes) või sõltuvalt karja suuruselt (Eesti).

Järgnevalt on esitatud muud otsetoetused, mis on seotud veisekasvatusega, need sisaldavad ammlehma, veiste ja vasikate otsetoetusi ning nuumamise otsetoetust (Tabel 20).

Tabel 20 Veisekasvatuse otsetoetused perioodil 2015-2020 (eurot looma kohta)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Soome	Ammlehma ja vasika toetus	141-536	133-536	126-536	118-536	111-536	103-536
Läti	Veiste toetus	85	95	105	149	169	179
Eesti	Ammlehma toetus	91	100	100	100	100	100
Leedu	Lihaveiste toetus	178	189	199	210	221	221
	Veiste toetus	134	142	150	158	166	166
Poola	Noorkarja toetus	55	56	56	56	56	56
Rootsi	Veiste toetus	85	85	85	85	85	85
Taani	Veise toetus	79	79	79	79	79	79

Allikas: Voluntary coupled support- Sectors mostly supported 2015

Ligi pooltes EL-28 riikides rakendatakse ammlehma kasvatamise otsetoetust. Ammlehma kasvatamise otsetoetus mõnes riigis varieerub ning see sõltub asukohast, näiteks Hispaanias makstakse toetust erineva määraga maismaal ja saartel asuvate loomade kohta, Prantsusmaal sõltub ammlehma kasvatamise toetuse suurus karja suuruselt.

Enamustes EL-28 riikides makstakse ka muid toetusi veisekasvatusele, mida antakse erinevatel eesmärkidel, näiteks veiste karjatamistoetus, noorkarja otsetoetus, veiste nuumamistoetus.

Eeltoodust saab teha järelduse, et EL 28 tasemel on toetuste liigid erinevad. Piimatootmisele kavandatud vabatahtlikud toetused on Eestis suhteliselt tagasihoidlikud, võttes aluseks piimalehma kasvatamise otsetoetuseks kavandatava eelarve 2,0 milj. eurot 2015. aastal siis toetust saab rakendada ainult osadele lüpsilehmadele, mis aga ei ole piisav võrreldes teiste riikidega EL-s.

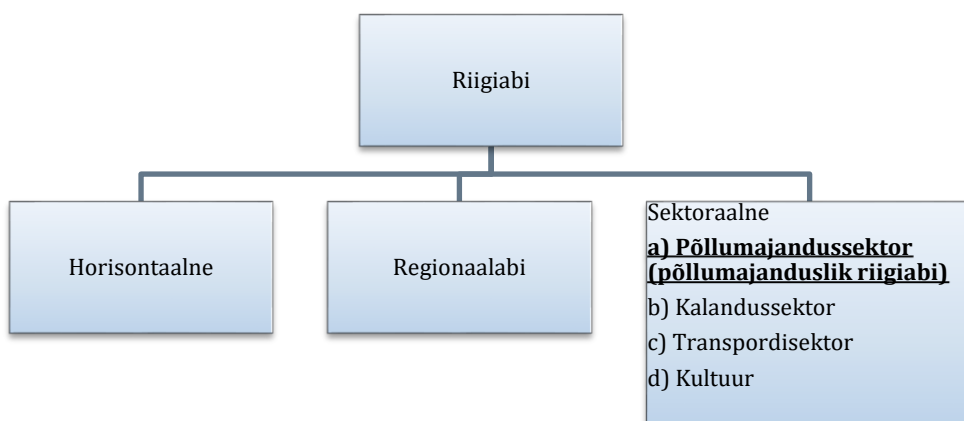
1.2 RIIGI ABI JA RIIGIABI LIIGITUS PÕLLUMAJANDUSES

1.2.1 Riigiabi olemus

Riigiabi on Euroopa Liidu (EL) toimimise asutamislepingu artikkel 107 lõige 1 järgi "...igasugune liikmesriigi poolt või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist, ühisturuga kokkusobimatu niivõrd, kuivõrd see kahjustab liikmesriikide vahelist kaubandust."

Kuigi riigiabi on ühisturuga põhimõtteliselt kokkusobimatu, kehtivad siiski teatud erandid. Põllumajandussektori eripärast tulenevalt on EL toimimise asutamislepingus tehtud riigiabi reeglite kohaldamisel põllumajandussektorile erand.

Riigiabi antakse horisontaalsetel eesmärkidel ehk **horisontaalne riigiabi** (näiteks teadus- ja arendustegevuseks, koolituseks, tööhõiveks, abi väikese ja keskmise suurusega ettevõtjatele, keskkonnakaitseabi, tööhõiveabi, koolitusabi), regionaalarengu edendamiseks (**regionaalabi**), sektoraalsetel eesmärkidel ehk **sektoraalne riigiabi** (näiteks põllumajandussektorile, kalandussektorile, transpordisektorile, kultuurilistel eesmärkidel antav riigiabi) (Joonis 4).

Joonis 4 Riigiabi liigitus eesmärgi järgi¹⁶

Reeglid põllumajandusliku riigiabi andmise korra kohta aastatel 2014-2020 on välja toodud dokumendis „Euroopa Liidu suunised riigiabi kohta põllumajandus- ja metsandussektoris ning maapiirkondades aastateks 2014-2020 (2014/C, 204/01)“. Eelnimetatud dokumendi teine osa käsitleb erinevaid valdkondi ja abi liike, mida on võimalik rakendada liikmesriikides. Kõige üldisemalt jagatakse riigiabi põllumajandus- ja metsandussektoris ning maapiirkondades kolme valdkonna vahel:

- 1) Abi põllumajandustoodete esmatootmise, töötlemise ja turustamisega tegelevatele ettevõtjatele.
 - 1.1. Maaelu arengu meetmed
 - 1.2. Riskijuhtimine ja kriisiohjamine
 - 1.3. Muud põllumajandussektori abiliigid

¹⁶ Ülevaade 2014. aastal Eestis antud riigiabist. Rahandusministeerium 2015.

2) EAFRDst või täiendava riikliku rahastamisena kaasrahastatud meetmetena või üksnes riigiabina antav abi metsandussektorile.

3) Maapiirkondadele antav abi, mida kaasrahastab EAFRD või mida kaasrahastatakse täiendava riikliku rahastamise vormis.

Järgnevalt vaadeldakse täpsemalt neist esimese valdkonna st „Abi põllumajandustoodete esmatootmise, töötlemise ja turustamisega tegelevatele ettevõtjatele“ alla kuuluvaid meetmeid ning täpsustatakse sinna kuuluvaid abi liike (Tabel 21).

Tabel 21 Riigiabi liigid

Meetmed	Abi liigid
1.1. Maaelu arengu meetmed	1.1.1. Investeerimisabi
	1.1.2. Stardiabi noortele põllumajandustootjatele ja väikeste põllumajandusettevõtete arendamiseks
	1.1.3. Põllumajanduslike majapidamiste üleandmiseks antav abi
	1.1.4. Stardiabi põllumajandussektori tootjarühmadele ja – organisatsioonidele
	1.1.5. Põllumajanduse keskkonna- ja kliimavaldkonna ning loomade heaolu valdkonna kohustuste täitmiseks antav abi
	1.1.6. Abi Natura 2000 aladega seotud ja vee raampoliitika direktiivist tulenevate ebasoodsate tingimuste hüvitamiseks
	1.1.7. Looduslikust või muust eripärast tingitud piirangutega aladele antav abi
	1.1.8. Mahepõllumajandusele antav abi
	1.1.9. Abi põllumajandustoodete tootjate osalemiseks kvaliteedikavades
	1.1.10. Abi tehnilise abi osutamiseks põllumajandussektoris
	1.1.11. Abi põllumajanduskoostöök
1.2. Riskijuhtimine ja kriisiohjamine	1.2.1. Põllumajandustootmisele või põllumajanduslikele tootmisvahenditele tekkinud kahju hüvitamiseks ja vältimiseks antav abi
	1.2.2. Tootmistegevuse peatamiseks antav abi
1.3. Muud põllumajandussektori abiliigid	1.3.1. Abi loomakasvatusektorile
	1.3.2. Abi põllumajandustoodete müügi edendusemeetmete jaoks
	1.3.3. Äärepoolseimatele piirkondadele ja Egeuse mere väikesaartele antav abi
	1.3.4. Abi maapiirkondade maakorraldusele
	1.3.5. Raskustes olevate ettevõtjate päästmiseks ja ümberkorraldamiseks antav abi
	1.3.6. Põllumajandussektori teadus- ja arendustegevuseks antav abi

Allikas: Euroopa Liidu suunised riigiabi kohta põllumajandus- ja metsandussektoris ning maapiirkondades aastateks 2014-2020

Kuna käesolev uuring hõlmab loomakasvatusektorit, siis on esiteks täpsemalt selgitatud meetme 1.3. „Muud põllumajandussektori abiliigid“ all olevat abi liiki 1.3.1. „Abi loomakasvatusektorile“ ning seejärel tuuakse välja ka teisi abi liike, mis on seotud otsesemalt loomakasvatusektoriga.

Abi liik 1.3.1. „Abi loomakasvatusektorile“ sisaldab kariloomade geneetilise kvaliteedi säilitamisele ja parandamisele kaasa aitava abi kirjeldust. Abi saab anda ainult põllumajandustoodete esmatootmisega tegelevate mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtetele. Abi antakse tõuraamatute loomiseks ja pidamiseks ning karja geneetilise kvaliteedi või tootluse kindlaks määramiseks kolmandate isikute teostatud või nende nimel tehtud testideks, välja arvatud karja omaniku poolsed kontrollid ja regulaarsed piima kvaliteedi kontrollid. Tõuraamatute loomise ja pidamisega seotud halduskulude katmiseks võib anda abi määraga kuni 100%. Karja geneetilist kvaliteeti või tootlikkust määravate kolmanda isiku või tema nimel tehtavate testide kulude katmiseks antakse abi määraga kuni 70%.

Otseselt loomakasvatusega on seotud ka meetme 1.2. „Riskijuhtimine ja kriisiohjamine“ alla kuuluva abi alaliigid 1.2.1.3 ning 1.2.1.4 (Tabel 22)

Tabel 22 Meetme „Riskijuhtimise ja kriisiohjamise“ abi liigid

Abi liik	Alaliigid
1.3.7. Põllumajandustootmisele või põllumajanduslikele tootmisvahenditele tekkinud kahju hüvitamiseks ja vältimiseks	1.3.8. Loodusõnnetuste ja erakorraliste sündmuste tekitatud kahju korvamiseks antav
	1.3.9. Abi loodusõnnetusega võrreldavatest ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud kahju
	1.3.10. Abi loomahaiguste ja taimekahjurite ennetamise, kontrolli ja tõrje kulude ning loomahaiguste ja taimekahjurite tekitatud kahjude hüvitamiseks
	1.3.11. Hukkunud loomadega seotud abi
	1.3.12. Kaitsealuste loomade tekitatud kahju korvamiseks antav abi
	1.3.13. Abi kindlustusmaksete tasumiseks
	1.3.14. Ühisfondidele rahalise toetusena antav abi
<i>Allikas: Euroopa Liidu suunised riigiabi kohta põllumajandus- ja metsandussektoris ning maapiirkondades aastateks 2014-2020</i>	

Abi liik 1.2.1.3. käsitleb loomahaiguste ennetamise, kontrolli ja tõrje kulude ning loomahaiguste tekitatud kahjude hüvitamist. Riigiabina on võimalik toetada ennetusmeetmetega (tervisekontrollid, analüüsid, ravimid, loomade ennetav hukkamine jm) ning kontrolli- ja tõrjega (loomahaiguste testid, vaktsiinide ostmine jm) seotud kulusid. Alajaotises 1.2.1.4. „Hukkunud loomadega seotud abi“ määratletakse abikõlbulikumad kulud, mida hukkunud loomade kõrvaldamisega ja hävitamisega saab riigiabina kompenseerida.

Kuna Euroopa Liidus peetakse väga oluliseks riskijuhtimist ja kriisiohjamist, siis selles jaotises on toodud välja veel toetuste alaliigid, mida on võimalik saada põllumajandustootmisele või tootmisvahenditele tekkinud kahju kompenseerimiseks.

Abi liigi 1.2.1. „Põllumajandustootmisele või põllumajanduslikele tootmisvahenditele tekkinud kahju hüvitamiseks ja vältimiseks antav abi“ all asuvad alaliigid 1.2.1.1. ja 1.2.1.2. selgitavad loodusõnnetuste ja ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud kahju hüvitamist.

Alaliik 1.2.1.1. sätestab, millised on abi võimalused loodusõnnetustest ja erakorralistest kahjudest tekkinud kulude katmiseks. Loodusõnnetuse või erakorralise sündmuse ja ettevõttele tekitatud kahju vahel peab olema põhjuslik seos ning abikava tuleb rakendada kolme aasta jooksul pärast sündmuse toimumise päeva. Rahastamiskõlblikuks on kahju kulud, milleks võivad olla hoonetele, varustusele, masinatele, varudele ja tootmisvahenditele põhjustatud materiaalne kahju ning põllumajandustoodangu ning põllumajanduslike tootmisvahendite täieliku või osalise hävimise tõttu saamata jäänud tulu.

Alaliik 1.2.1.2 selgitab abi loodusõnnetusega võrreldavatest ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud kahju hüvitamist. Kahju hõlmab nii materiaalsele põhivarale tekitatud kahju kui ka põllumajandustoodangu ning tootmisvahendite täieliku või osalise hävimise tõttu saamata jäänud tulu. Abi ja muude kahju hüvitamiseks saadud maksete osakaal on kuni 80% rahastamiskõlblikest kuludest. Looduslikust eripärast tingitud piirangutega aladel võib abi osakaalu suurendada 90% tasemeni. Kuid abi vähendatakse 50% võrra abisaajatele, kes ei ole sõlminud kindlustuslepingut, mis katab vähemalt 50% nende keskmisest aastatoodangust ja toodanguga seotud tulust ning milles võetakse arvesse asjaomasest liikmesriigis või piirkonnas statistiliselt kõige sagedamini esinevaid ilmastikuga seotud kindlustatavaid riske.

Paljudel juhtudel peetakse kindlustuslepingute sõlmimist kasulikuks riskijuhtimise vahendiks, seetõttu võimaldatakse riigiabi raames (alaliik 1.2.1.6.) põllumajandustoodete esmatootjatele hüvitada kindlustusmakseid. Abi koguosaal ei tohi ületada 65% kindlustusmakse maksumusest. Liikmesriigid võivad sobivaid ülemmäärasid kohaldades piirata kindlustusmakse summat, mille ulatuses võib abi anda.

Eestis antakse põllumajandussektorile riigiabina näiteks:

- põllumajanduskindlustustoetust;
- põllumajandustootja asendamise toetust;
- põllumajandusloomade aretustoetust, osaliselt turuarendustoetust;
- kaetakse osaliselt hukkunud põllumajandusloomade korjaste jäätmekäitlusettevõtetes hävitamise ja kokkuveo kulud.

Põllumajandussektorile antava riigiabina käsitletakse ka erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustust. See on arvestuslik suurus ja näitab erimärgistatud diislikütuse aktsiisimäära ja diislikütuse tavaaktsiisimäära vahet (riigieelarvesse laekumata maksutulu, hinnanguline vastavalt ekspertarvamusele ja põllumajanduskultuuride kasvupindaladele).

Järgnevas alapeatükis analüüsitakse sektoraalsest riigiabist seda osa, mis käsitleb põllumajandussektorile antavat riigiabi. Sektoraalse riigiabi raames põllumajandussektorile antavat riigiabi nimetatakse käesolevas uuringus ka mõistega „põllumajanduslik riigiabi“. Edaspidine analüüs ei käsitle horisontaalset riigiabi ega regionaalabi.

1.2 SEKTORAALNE RIIGIABI (PÕLLUMAJANDUSSEKTOR) EESTIS, LÄTIS, LEEDUS JA POOLAS

Kui võrrelda EU28 riikides antavat kogu riigiabi absoluutsummas (horisontaalne, regionaalabi ja sektoraalne riigiabi), siis Eestis antav kogu riigiabi on summaarselt kõige väiksem¹⁷ ning ka Eestis antava riigiabi suhe SKP-sse on üks väiksematest Euroopa Liidus. Suurimateks riigiabi andjateks Euroopa Liidus on Saksamaa ja Prantsusmaa, ning näiteks Poola kuulub Euroopa Liidu riikidest riigiabi andjate hulgast esikümnesse.

Uuritavates riikides (Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas) põllumajandussektorile antava riigiabi analüüsi aluseks on Euroopa Komisjoni aruandetabel liikmesriikide riigiabi kohta (*nn* tulemustabel ehk *scoreboard*)¹⁸, kus on riigiti välja toodud põllumajandussektorile (*Agriculture and Rural Development*) antavad riigiabi suurused eesmärkide lõikes. Tulemustabel kajastab lisaks siseriiklikele toetustele ka osaliselt MAK-meetmete raames makstavate toetuste (metsanduslikele tegevustele) riigiabina käsitletavat osa. Neid meetmeid finantseeritakse osaliselt ka EL eelarvest. Täiendavat informatsiooni erinevates riikides antava riigiabi kohta on saadud ka riikide riigiabi aruannete ülevaadetest.

Tulemustabeli (Tabel 23) põhjal selgub, et Baltimaades on põllumajandussektorile antava riigiabi suurus vaadeldaval perioodil olnud üsna stabiilse tasemel. Eestis, Lätis ja Leedus on riigiabi aastate lõikes summaarselt suurenenud, kuid Poolas on 2014. aastal riigiabi vähenenud võrreldes eelmiste aastatega. (Vähene mine on olnud eelkõige maksusoodustuste ja põllumajanduslike majapidamistesse tehtud investeeringute vähenemise tõttu).

Tabel 23 Sektoraalne riigiabi (põllumajandussektor), miljonit eurot.

Riik		2010	2011	2012	2013	2014
Eesti	Põllumajandussektor (mln €)	31,6	31,8	28,7	33,3	34,3
	% kogu riigiabist	65%	61%	46%	27%	15%
	% SKP-st	0,19%	0,17%	0,15%	0,17%	0,17%
Läti	Põllumajandussektor (mln €)	33,4	50,2	43,8	43,3	44,5
	% kogu riigiabist	17%	18%	11%	11,5%	9,1%
	% SKP-st	0,16%	0,23%	0,20%	0,2%	0,2%
Leedu	Põllumajandussektor (mln €)	83,3	90,4	93,9	93,6	102,8
	% kogu riigiabist	46%	41%	41%	45%	57%
	% SKP-st	0,27%	0,27%	0,27%	0,26%	0,28%
Poola	Põllumajandussektor (mln €)	688,8	694,5	715,7	745,4	433,8
	% kogu riigiabist	20%	24%	24%	25%	9%
	% SKP-st	0,19%	0,18%	0,18%	0,19%	0,11%

Allikas: State Aid Scoreboard 2015

¹⁷ Situation of State Aid, from the Perspective of the „Scoreboard 2014“

¹⁸ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/index_en.html

Eestis on põllumajandusliku riigiabi suhe kogu antavasse riigiabisse aastate lõikes vähenenud ehk teistesse valdkondadesse on riigiabi suunatud suhteliselt enam. Erinevates riikides põllumajandussektorisse antava riigiabi suhe SKP-sse riigiti väga palju ei erine.

Kõikides uuritavates riikides moodustavad kogu uuritava perioodil suurima osa sektoraalsest riigiabist, mis antakse põllumajandussektorile, *Directive 2003/96/EC* põhjal tehtavad maksusoodustused (*tax exemptions*). *Direktiivis 2003/96/EC* on määratud aktsiisimaksu üldine kord.

Maksusoodustusena käsitletakse Eestis erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoostust. Tabel 24 on toodud välja võrreldavate riikide maksusoodustuste mahud. Eestis moodustavad maksusoodustused põllumajandussektorile antavast riigiabist ligi kolmveerandi, kuid näiteks Lätis ja Leedus on see näitaja veelgi kõrgem. Leedus on maksusoodustuste osakaal iga-aastaselt kasvanud.

Tabel 24 Maksusoodustused Directive 2003/96/EC põhjal (miljonit eurot)¹⁹

Riik		2 010	2 011	2 012	2 013	2 014
Eesti	Maksusoodustused (mln €)	28,1	27,0	23,8	26,9	24,3
	€/põllumajandusmaa ha kohta	29,9	28,7	25,3	28,6	25,8
	Osakaal põllumajanduslikust riigiabist	89%	85%	83%	81%	71%
Läti	Maksusoodustused (mln €)	16,4	32,3	31,2	30,8	34,2
	€/põllumajandusmaa ha kohta	9,1	18,0	17,4	17,1	19,0
	Osakaal põllumajanduslikust riigiabist	49%	64%	71%	71%	77%
Leedu	Maksusoodustused (mln €)	67,7	72,4	78,8	79,8	90,9
	€/põllumajandusmaa ha kohta	24,7	26,4	28,7	29,1	33,1
	Osakaal põllumajanduslikust riigiabist	81%	80%	84%	85%	88%
Poola	Maksusoodustused (mln €)	319,9	296,3	311,4	369,1	189,3
	€/põllumajandusmaa ha kohta	22,1	20,5	21,6	25,5	13,1
	Osakaal põllumajanduslikust riigiabist	46%	43%	44%	50%	44%

Allikas: State Aid Scoreboard 2015

Euroopa Komisjonile esitatud grupierandi teatise²⁰ („Erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoostust põllumajandussektoris 3“) põhjal selgub, et perioodi 01.05.2016-31.12.2020 kohta on Eestis nimetatud abikavaga ettenähtud aastane üldsumma 40 miljonit eurot.

Poolas esitatud riigiabi teatise²¹ põhjal on perioodil 01.01.2015-31.12.2020 põllumajanduslikuks tootmiseks kasutatava kütuse aktsiisisoostustuse aastane eelarve 1 450 mln PLN (ligikaudu 333 miljonit eurot).

Järgnevalt analüüsitakse valitud meetmeid, eelkõige võetakse aluseks tulemustabelist (*Aid Scoreboard 2015*) need kirjed, mis on pigem seotud loomakasvatusektoriga ning omavad konkreetsetes riikides suurimaid

¹⁹ SA.45430

²⁰ SA.45430

²¹ SA.39937

osakaale. Tabelisse on leitud konkreetse meetme osatähtsused põllumajanduslikust riigiabist, (millest on maha arvatud maksusoodustused). Lisaks Euroopa Komisjoni koostatud tulemustabelile on kasutatud ka erinevates riikides antavate riigiabi ülevaateid. Lisaks on toodud välja informatsiooni ka olemasolevate riigiabi teatiste põhjal.

Eestis moodustab põllumajanduslikust riigiabist viimastel aastatel suurima (peale erimärgistatud diislikütuse aktsiisoodustust) osa aretustoetus (Tabel 25), mille maht on aasta-aastalt kasvanud. Tõuraamatute pidamise ja koostamise halduskuludeks on lubatud abimäär kuni 100% ning karja geneetilise kvaliteedi või tootlikkuse testide puhul on abimäär kuni 70%. Loomsete jäätmete käitlemiseks on abimäär kuni 75% ja kõrvaldamiseks kuni 100%. Hukkunud põllumajandusloomade korjete hävitamise ja kokkuveokulude katmiseks eraldatud summad on erinevatel aastatel suhteliselt stabiilsel tasemel. Olemasoleva riigiabi teatise²² kohaselt perioodil 2016-2020 saab eraldada põllumajandusloomade aretustoetuseks 14 miljonit eurot.

Tabel 25 Põllumajanduslik riigiabi Eestis 2012-2014

	2012		2013		2014	
	mln €	%	mln €	%	mln €	%
Aretustoetus	1,68	36%	1,75	27%	1,95	36%
Kindlustusmaksete hüvitamine	0,01	0,2%	0,009	0,1%	0,009	0,2%
Hukkunud loomade käitlemine	0,75	16%	0,72	11%	0,78	14%
Muud meetmed	2,17	47%	3,83	60%	2,62	49%
Kokku	4,61	100%	6,30	100%	5,35	100%

Allikas: Ülevaade 2014.aastal Eestis antud riigiabist

Üheks riigiabi liigiks on põllumajanduskindlustustoetus. Kindlustus on üheks võimalikuks riskijuhtimise ja kriisiohjamise vahendiks. Põllumajanduskindlustustoetust on võimalik hüvitada kuni 65% kindlustusperioodil tasutud kindlustusmaksest, kui kindlustuskaitse hõlmab seaduses nimetatud kindlustusjuhtumit.

Viimastel aastatel on Eestis põllumajandustootjatele makstud kindlustustoetust suhteliselt vähe. Näiteks 2012. aastal 11 000 eurot, 2013. aastal 9 000 eurot ning 2014. aastal 9 500 eurot. Eestis on põllumajanduskindlustuse turg vähearenenud, kindlustamise võimalusi on vähe. Kuid siiski on põllumajandusettevõtjaid, kes on leidnud võimalused kariloomade kindlustuseks. Kuid vaatamata sellele, et kindlustuslepinguid on sõlmitud suhteliselt vähe, ei suuda põllumajanduskindlustustoetuse eelarve katta neidki kõiki taotlejate nõudeid. Näiteks Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti teabe põhjal oli 2015. aastal põllumajanduskindlustuse eelarve 12 000 eurot, kuid tegelik nõuetekohaste taotluste rahuldamiseks vajalik toetuse summa oli 26 435 eurot²³ ehk kõikide taotlejate nõudeid kogusummas ei

²² SA.44355

²³ http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/nouanne_koolitus_arendamine/kindlustus_2015/

rahuldatud. 2016 .aasta põllumajanduskindlustustoetuse eelarve kahanes võrreldes 2015. aastaga veelgi (üle 16%) ehk eelarve oli 10 000 eurot²⁴. Kui 2011. aastal oli põllumajanduskindlustustoetuse eelarve ligi 32 000 eurot ehk praeguseks on see eelarve alanenud üle kolme korra²⁵. Olemasoleva riigiabi teatise²⁶ põhjal selgub, et perioodil 2015-2020 saab anda abi kindlustusmaksete hüvitamiseks kokku 120 000 eurot.

Lisaks eelnimetatud abikavadele eraldatakse Eestis riigiabina veel näiteks turuarendustoetust (2014. aastal 577,6 tuhat eurot), põllumajandustootja asendamise toetust (2014. aastal 500,0 tuhat eurot) jm. Põllumajandustootja asendamise toetus on eelkõige seotud väikeste piimakarjakasvatajatega.

Lätis moodustavad põllumajanduslikust riigiabist üle 75% maksusoodustused ning ülejäänud summa, mis on olnud viimastel aastatel üle 10 miljoni euro aastas, jaguneb teiste meetmete vahel. Lätis põllumajanduslikust riigiabist ülevaate saamiseks on toodud riigiabi aruandest välja suurimad toetusliigid. Riigiabi aruandest selgub, et suurima osa (peale maksusoodustuste) moodustab toetus loomakasvatusektorile (Tabel 26).

Tabel 26 Riigiabi Lätis 2012-2015

	2012		2013		2014		2015	
	mln €	%	mln €	%	mln €	%	mln €	%
Loomakasvatusektor	3,47	27,5%	4,93	39,4%	3,42	33,2%	3,46	47,5%
Kindlustusmaksete hüvitamine	0,74	5,8%	0,99	7,9%	1,07	10,3%	1,50	20,5%
Põllukultuuride arendamine	0,58	4,6%	0,56	4,5%	0,41	3,9%	0,41	5,6%
Teadus- ja rahvusvaheline koostöö	0,68	5,4%	1,32	10,6%	1,07	10,3%	0,54	7,4%
Muud	7,13	56,6%	4,70	37,6%	4,35	42,2%	1,38	18,9%
Kokku	12,60	100%	12,50	100,0%	10,30	100,0%	7,28	100%

Allikas: State Aid Scoreboard 2015; Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2012-2015

Loomakasvatusektorisse antavast toetusest hõlmab omakorda suurima osa aretus- ja kasvatamistoetus, täpsemalt aretustoetus piimandussektorisse (2014. aastal oli selle meetme maht 1,15 miljonit eurot ja 2015. aastal 1,12 miljonit eurot). Sigade, veiste, lammaste aretustoetused omavad väiksemat osakaalu. Lisaks sisaldab see kirje hukkunud loomade käitlemisega seotud kulude kompenseerimist jm.

Nii nagu Eestiski, ei ole Lätis kindlustuslepingute sõlmimine väga levinud, kuid kindlustuspreemiaid hüvitatakse siiski tunduvalt enam kui Eestis. Kui näiteks 2012. aastal hüvitati Lätis kindlustuspreemiaid 0,74 miljonit eurot, siis 2014. aastal ligikaudu poole rohkem ehk 1,35 miljonit eurot ning 2015. aastaks on see summa veelgi kasvanud.

Read „Muud“ sisaldavad näiteks turuarendustoetust (2014. aastal eraldati selleks otstarbeks 614 tuhat eurot), erinevates toidukvaliteedikavades osalemise kulude katmist (172 tuhat eurot) jm.

²⁴ http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/nouanne_koolitus_arendamine/kindlustus_2016/

²⁵ http://www.pria.ee/et/toetused/meede/kindlustus_2011/

²⁶ SA.40488

Võrreldes Eestiga on Leedus riigiabi meetmed suhteliselt sarnased, kuid suurima osa põllumajanduslikust riigiabist (peale maksusoodustusi) moodustab biokütuse tootmise edendamiseks antav toetus (*promote biofuel production*) (Tabel 27). Toetust antakse rapsi ja teravilja ostmiseks, et nendest valmistada rapsiõli ning veevaba etanooli (*dehydrated ethanol*).

Tabel 27 Riigiabi Leedus 2012-2015

	2012		2013		2014		2015	
	mln €	%	mln €	%	mln €	%	mln €	%
Biokütuse tootmise arendamine	7,72	36%	8,57	26%	11,50	50%	8,50	40%
Kindlustusmaksete hüvitamine	5,79	27%	3,96	12%	2,07	9%	2,17	10%
Aretustoetus	2,79	13%	6,92	21%	3,20	14%	4,05	19%
Hukunud loomade käitlemine	1,29	6%	3,63	11%	2,83	12%	2,73	13%
Muud meetmed	3,86	18%	9,89	30%	3,40	15%	3,86	18%
Kokku	21,44	100%	32,96	100%	23,00	100%	21,30	100%

Allikas: Agricultural and Food sector in Lithuania 2012-2015

Loomakasvatuse valdkonnas makstakse Leedus riigiabina aretustoetust ning kompenseeritakse hukunud loomade käitlemisega seotud kulusid. Aretustoetuseks eraldatud summa on 2015. aastal kasvanud võrreldes 2014. aastaga ligi 1 miljoni euro võrra. Sarnaselt nagu Eestis, on ka Leedus probleem selles, et põllumajandustootjad on üsna passiivsed kindlustuslepingute sõlmimisel. Kindlustusmaksete hüvitised on kahel viimasel aastal jäänud suhteliselt stabiilsele tasemele, kuid vaatamata sellele on kahel viimasel aastal kindlustusmakseid hüvitatud üle 2,0 miljoni euro.

Poolas antud riigiabi kohta on saadud andmed andmebaasist *State Aid Scoreboard 2015* ning seal on välja toodud kindlustusmaksete hüvitamisega, loomakasvatusega ja ebasoodsatest ilmastikutingimustest tingitud kahju hüvitamisega seotud kirjed (Tabel 28). Märkimisväärselt suure osa riigiabist on uuritava perioodil hõlmanud ka noorele põllumajandustootjale antav toetus.

Tabel 28 Riigiabi Poolas 2012-2014

	2012		2013		2014	
	mln €	%	mln €	%	mln €	%
Kindlustusmaksete hüvitamine	39,5	9,8%	39,5	10,5%	38,6	15,8%
Loomakasvatus	63,8	15,8%	66,0	17,5%	72,0	29,4%
Ebasoodsatest ilmatikutingimustest tingitud kahju hüvitamine	12,7	3,1%	6,9	1,8%	3,6	1,5%
Noore põllumajandustootja toetus	94,5	23,4%	58,3	15,5%	36,3	14,8%
Muud meetmed	193,8	47,9%	205,6	54,6%	94,0	38,4%
Kokku	404,3	100,0%	376,3	100,0%	244,5	100,0%

Allikas: State Aid Scoreboard 2015

Nii nagu teistes riikideski, omab põllumajanduslikust riigiabist toetused loomakasvatusektorile olulise osa. Perioodil 2015-2020 on võimalik saada hukkunud loomade käitlemisel tehtud kulude kompensatsiooni 643 miljonit PLN (ca 144 miljonit eurot)²⁷. Loomahaiguste ja taimkahjurite tõrjeks on riigiabina ettenähtud 1860 miljonit PLN (ca 431 miljonit eurot)²⁸.

Võrreldes Eesti ja Leeduga hüvitatakse põllumajanduskindlustusmaksleid Poolas erinevatel aastatel suhteliselt suures summas s.t. üle 38 miljoni euro aastas. Poola põllumajanduse kindlustussüsteemis on pikaajalised traditsioonid ning Poolas on peetud põllumajandussektoris (saagi ja loomade) kindlustust väga oluliseks²⁹. Kui 1990ndate aastate alguses oli põllumajanduskindlustus kohustuslik, siis ligikaudu 90% tootjatest sõlmisid kindlustuslepingud. Kui kindlustuslepingute sõlmimine muutus vabatahtlikuks, siis lepingute sõlmimise maht langes kiiresti. Praegu on põllumajandusettevõtjatel, kes saavad otsetoetusi, kohustus sõlmida kindlustusleping. Makstud kindlustuspreemiatest hüvitatakse põllumajandustootjatele kuni 65% (kui kariloomade kindlustamisel kindlustuspreemia ei ületa 0,5% kindlustusväärtusest; saagikindlustusel ei tohi kindlustuspreemia ületada 5% kindlustatavast väärtusest). Põllumajandustootjaid, kes ei täida kindlustusnõudeid, saab trahvida (2 €/ha), mis arvatakse maha nende otsetoetuste maksest. Vaatamata sellele, et tootjatele on kindlustuslepingute sõlmimine kohustuslik, vaid 10-12% põllumajandustootjatest on sõlminud kindlustuslepingu³⁰. Kuna valitsus rakendab trahvimeetmeid suhteliselt vähe ning tootjatele on erinevatel aastatel makstud ka ebasoodsatest ilmastikutingustest tekkinud kahju hüvitamiseks kompensatsiooni, siis põllumajandustootjad ei ole väga aktiivsed kindlustuslepinguid sõlmima.

Ebasoodsatest ilmastikutingimustest tekkinud kahju hüvitamiseks on Poolas antud riigiabi mitmetel aastatel. Näiteks 2015. aastal valitses paljudes Euroopa riikides pikaajaline põud ning suur kuumus. Hinnanguliselt 12,5% põllumaast ja ligikaudu 50% istandikest Poolas sai põuast kahjustatud. Riigiabi teatisest³¹ selgub, et põllumajandustootjatele hüvitati selle eest kahjusid 443 mln PLN ulatuses (ca 109 miljonit eurot). Kahjustuse eest anti hüvitist hektaripõhiselt (maksimaalselt 400 PLN/ha ning viljapuude ja marjapõõsaste istandusi kompenseeriti maksimaalselt 800 PLN/ha)³². Riigiabi tulemustabeli põhjal selgub, et Poola on eraldanud põllumajandustootjatele toetust ebasoodsatest ilmastikutingimustest tekkinud kahjude hüvitamiseks ka aastatel 2010, 2011 ja 2013.

Euroopa Liidus soositakse põlvkondade vahetust põllumajanduses, et tagada toidu tootmise järjepidevus. Selle raames on võimalik anda stardiabi noorele põllumajandustootjale ja väikeste põllumajandusettevõtete arendamiseks. Meetme eesmärk on julgustada noori ettevõtlikke inimesi tegelema põllumajandustootmise esmatootmisega, kas siis investeerides uude ettevõttesse või laiendades olemasolevat põllumajanduslikku majapidamist. Tulemustabeli põhjal selgub, et põllumajanduslik riigiabi, mis sellel otstarbel on Poolas eraldatud, on viimastel aastatel kahenenud, kuid moodustades siiski suhteliselt suure osa kogu abist.

²⁷ SA.40663

²⁸ SA. 41772

²⁹ Lipinska, I. Managing the risk in agriculture production: the role of government. European countrieside, 2, 2016 (86-97)

³⁰ Lorant, A., Farkas M.F. Risk management in the agricultural sektor with special attention to insurance, 2015

³¹ SA.43001 http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/260247/260247_1680347_20_1.pdf

³² Lipinska, I. Managing the risk in agriculture production: the role of government. European countrieside, 2, 2016 (86-97)

Perioodil 2015-2020 on võimalik kasutada noore põllumajandustootja toetamiseks ligikaudu 600 miljonit PLN (ligikaudu 139 miljonit eurot)³³. Toetuse saamiseks peab esitama nõuetele vastava äriplaani, mille rakendamine peab algama üheksa kuu jooksul alates abi andmise vastuvõtmise otsusest. Seadusega on määratud abi maksimaalne määr, millises ulatuses toetust antakse. Abi ülemmäär on 70 000 eurot noore põllumajandustootja kohta või 15 000 eurot väikese põllumajandusliku majapidamise kohta. Abi tuleb anda või seda makstakse vähemalt kahe osamaksena või kahes osas kuni viie aasta jooksul.

Perioodil 2015-2020 planeerib Poola valitsus eraldada põllumajandustootjatele kokku riigiabina suurusjärgus 10-11 mld PLN ehk ligikaudu *ca* 2,5 mld eurot³⁴.

Eeltoodust järeldub, et nii otsetoetused kui ka riigiabi meetmed on olulised sektori majandusliku jätkusuutlikkuse kindlustamiseks, konkurentsikeskkond on erinevates riikides ettevõtjatel mõnevõrra erinev.

³³ SA.40666

³⁴ Golas, J. Selected legal aspects of state aid schemes for agriculture in Poland in years 2015-2020. SPSM, Vol 15, Issue 4, 2015

2. Otsetoetused ja maaelu arengu kava toetused piima ja sealihatootjatele Eestis, võrdlus lähiriikidega (Läti, Leedu, Poola)

2.1 TOETATUD EESTI PIIMA- JA SEALIHATOOTJATE NING LOOMADE ARVU MUUTUS PERIOODIL 2010–2016

Põllumajandustootjate arv on viimase 15 aasta jooksul märkimisväärselt muutunud ning tootmisest väljujaid kui ka sisenejaid on olnud küllaltki palju. Lisaks on ettevõtjad liikunud ühest tegevusalast teise, mida on tinginud erinevad tegurid. Omavahel koostöös või konkurentsisis tegutsevate tootjate arvust sõltub ühele isikule makstav toetus. Struktuuris toimuvad muutused mõjutavad nii statistikat kui ka igat ettevõtjat, kuna toimub maa kui põhilise tootmisressursi ümberjagunemine. Statistiliste moonutuste vältimiseks on oluline analüüsida toetuste summat ühe looma või loomaühiku (LÜ) ja toetusõigusliku pinnaühiku kohta (eurot/hektari kohta).

Järgnev analüüs on koostatud toetatud piimalehmakasvatavate osas perioodil 2010 kuni 2016. Kuna aluseks on võetud tootjate üldkogum (kõikne valim), peegeldavad tulemused võrreldes FADN andmetega piimalehmi ja sigu kasvatavate kõikide tootjate tulemusi sõltumata FADN metoodika alusel määratud tootmistüübist. Tabel 29 alusel näeme, et toetatud lehmakasvatavate arv on järjepidavalt vähenenud. Aastate 2016-2010 võrdluses on piimalehmakasvatavate arv langustrendis ja vähenenud ligikaudu 50% ehk teisisõnu 2009 isikut on toetusõiguslikust piimalehmapidamisest loobunud. Kõige enam on lehmapidamise lõpetanud kuni 25 lehmaga tootjate seas (-54%). Suurusgruppides 25-49 lehma ja 100-300 lehma on lehmakasvatavate arvu langus olnud ligikaudu 32%. Grupis 50-100 lehma on toimunud tootjate arvu suurenemine 12% ja grupis üle 300 lehma on tootjate arv 2016. aastaks langenud 2010. aasta tasemele. Kuigi 2010. aastaga võrreldes muutust ei ole, siis vahepealsete aastatega võrreldes (2013–2014) on kõige suuremas grupis lõpetanud tegevuse 7 tootjat.

Tabel 29. Toetatud piimalehmade kasvatavate arvu dünaamika perioodil 2010–2016

Karja grupp (piimalehmade arv)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2010
...< 25	3 533	3 052	2 709	2 411	2 064	1 846	1 610	-54,4%
25-49	185	175	163	157	142	132	126	-31,9%
50-99	90	97	98	93	87	99	101	12,2%
100-299	124	106	109	105	109	95	86	-30,6%
≥ 300	87	91	92	92	94	92	87	0,0%

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Vaadeldaval perioodil on lüpsilehmade koguarv vähenenud ligikaudu 7%, samal ajal on suurenenud oluliselt lihaveiste arv. Lihaveiste kasvatamine on suurenenud eelkõige nende ettevõtjate puhul, kes ei ole perioodil

2010–2016 lüpsilehmi kasvatanud (Tabel 30). Aastal 2016 oli lihaveiseid kokku ligikaudu 72 000 isendit, kellest ainult 32% (22 970 isendit) kuulusid piimatootjate karjadesse. Lüpsilehmade arv on vähenenud kõige rohkem kuni 25 lehma kasvatanud tootjate grupis, kus vähenemine on -48,7%. Järgnevas suurusgrupis 25–50 piimalehma ja samuti grupis 100-300 piimalehma kasvatanud tootjate puhul on samuti olulisel määral lehmade arv vähenenud, vastavalt 35% ja 32%. Piimalehmade arv on suurenenud grupis 50–100 lehma ja grupis üle 300 lehma. Samal ajal on oluliselt suurenenud lihaveiste arv grupis 50–100 lehma, kus muutus vaadeldaval perioodil on olnud üle 85% (Tabel 30). Lihaveiste arvu muutus on olulise tähtsusega alla 25 piimalehma kasvatanud tootjate grupis, kus alates 2010. aastast on lihaveiste arv suurenenud üle 2000 looma ning 2010. aastal oli tootjatel kokku ligikaudu 18 300 lihaveist. **See peegeldab lihaveisekasvatust piimatootmise alternatiivina, kuna rohumaad on vajalik väärindada. Tekib seos ka rohestamisega, kus püsirohumaade määratud osakaalu hoidmisel on vajalik nende mõistlik majandamine ja rohusööda realiseerimine. Antud piimatootjate grupist liigutakse lihaveisekasvatajate gruppi, mis on perioodil 2010 – 2016 oluliselt kasvanud.**

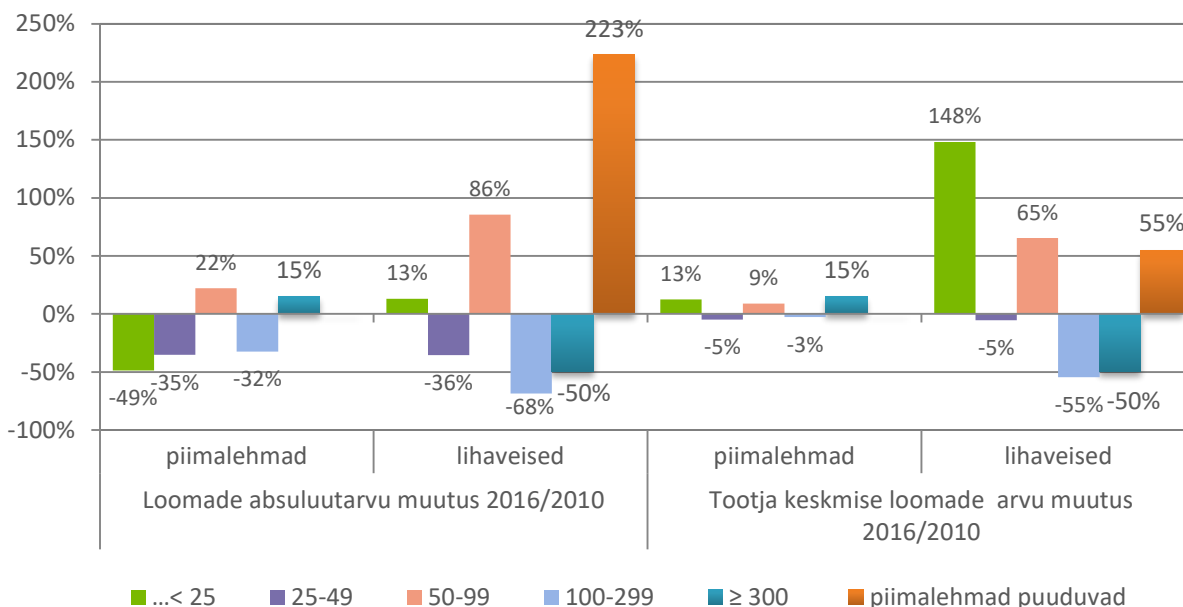
Tabel 30. Toetatud piimalehma kasvatajate lehmade ja lihaveiste arvu dünaamika perioodil 2010–2016, loomade arv

Karja grupp (piima- lehmade arv)	2010		2012		2014		2016		2016/2010	
	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised
...< 25	11 487	16 233	9 418	18 073	7 563	20 435	5 892	18 365	-48,7%	13,1%
25-49	6 638	2 516	5 708	2 525	4 943	1 858	4 300	1 621	-35,2%	-35,6%
50-99	6 321	898	6 968	930	6 334	1 216	7 728	1 667	22,3%	85,6%
100-299	22 695	2 879	19 680	2 482	19 777	2 356	15 332	908	-32,4%	-68,5%
≥ 300	49 537	815	54 854	788	59 524	730	56 781	411	14,6%	-49,6%
Lihaveise- kasvatajad	0	15 177	0	24 619	0	36 969	0	49 084	-	223,4%
Kokku	96 678	38 518	96 628	49 417	98 141	63 564	90 033	72 056	-6,9%	87,1%

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Arvestades väiksema ja suurema piimalehmade arvuga karjade erinevust, analüüsime loomade arvu muutust võrreldes tootja keskmise loomade arvu muutusega. Joonis 5 andmetel ilmneb, et sõltumata piimalehmade absoluutarvu vähenemisest kolmes suurusgrupis (kuni 25 lehma, 25-50 lehma ja 100-300 lehma), on tootja kohta keskmine loomade arv kõige väiksemas grupis suurenenud 13%. Tootja kohta keskmine loomade arv ei ole olulisel määral vähenenud ka kahes järgnevas grupis. Lisa 1. alusel näeme, et keskmine piimalehmade arv on 3,7 lehma alla 25 piimalehma kasvatajate tootjate grupis. See on püsinud samal tasemel viimase kolme aasta jooksul. Antud näitaja on väga madal, mis viitab nende tootjate võimalikule piimatootmise lõpetamisele. Samal ajal, kui üle 300 piimalehma kasvatajate tootjate grupis oli 2010. aastal keskmiselt ühel tootjal 563 lehma, on 2016. aastal see arv juba 652 lehma. **Suured karjad on kasvanud märkimisväärselt. Analüüsi tulemustest nähtub, et teatud ajendist tingituna (nt karja väiksusest) likvideerib tootja pigem kogu piimalehmakarja ja karja osalist vähendamist esineb vähem.** Samal ajal näeme, et lihaveiste keskmine arv tootja kohta on muutunud märkimisväärselt enam kui lihaveiste absoluutarv. Kuna ka tootjate grupis, kes ei ole piimalehmi kasvatanud, on lihaveiste arv

suurenenud 223% võrrelduna 55%-lise tootja keskmise loomade arvu muutusega, saame järeldada, et olemasolevad tootjad on suurendanud lihaveiste kasvatamist ning samuti on olulisel arvul juurde tekkinud ka uusi tootjaid.

Joonis 5. Loomade arvu muutus võrreldes tootja keskmise loomade arvu muutusega aastate 2016/2010 võrdluses

Valdavalt piimatootmisega tegelevate piimalehmakasvatajate arv varieerub vaadeldud piimalehmade suurusgruppide lõikes oluliselt (Tabel 31). Üle 300 lehmaga ettevõtjate grupis on kõige enam (üle 90%) valdavalt piimatootmisele spetsialiseerunud tootjaid. Kuni 25 lehmaga tootjate grupis on aga valdavalt piimatootmisele spetsialiseerunud tootjate osakaal ligikaudu 50%. Aastate 2010 ja 2016 andmete võrdluses tulemustes olulist erinevust ei ilmne. **Tulemus peegeldab tootja spetsialiseerumist piimatootmisele eelkõige suurema piimalehmade arvuga grupis. Üldiselt, tootjad hajutavad riske erinevate tegevusalade vahel või planeerivad tegevusala vahetust ette, mis viib olukorrani, kus kahjumis olev majandustegevus ühel hetkel lõpetatakse.**

Tabel 31. Toetatud piimalehma kasvatajate kuulumine piimatootmise tüüpi (E) FADN meetodika alusel, ettevõtjate arv ja osakaal

		...< 25 lehma	25-49 lehma	50-99 lehma	100-299 lehma	≥ 300 lehma
2010	piimatootmine (E), ettevõtjate arv	1882	146	78	104	79
	Osakaal	53,3%	78,9%	86,7%	83,9%	90,8%
2016	piimatootmine (E), ettevõtjate arv	800	99	83	74	81
	osakaal	49,7%	78,6%	82,2%	86,0%	93,1%

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Eeltoodud tootjate arvu statistika kinnitab, et väiksema karja suurusgrupis olevad tootjad on perioodil 2010–2013 piimalehmade kasvatamise lõpetanud. **Arvestades järjepidevat karjade suurenemist ja hinnangulist majanduslikku olukorda, kus kokkuostuhind ei kata tootja omahinda, võib eeldada, et piimatootmises jäävad püsima eelkõige üle 50 piimalehmaga karjad. Piimatootjate arvu vähenemine toimub küllaltki sarnaselt seakasvatajate arvu dünaamikale, kus viimase kuue aasta muutus on olnud väga kiire.**

Hinnates seakasvatajate arvu muutust alates 2010. aastast, mil tegutses 1549 seakasvatajat, on tootjate arv 2016. aastaks vähenenud -88%. Aastal 2016 tegeleb seakasvatusega üksnes 189 tootjat, kellest enamus kuulub alla 500 siga kasvatavate tootjate hulka. Samal ajal on teada, et kõrgeenenud seakatku ohu tõttu on kõikide suurusgrupi ettevõtjate tootmisrisk väga kõrge ning lõpetamise tõenäosus väga suur. Seetõttu lõpetas 2016/2015 võrdluses tegevuse 53% tegutsenud seakasvatajatest. Samas sigade arv kahanes kahe aasta võrdluses 11,2% võrra. Kui 2015. aastal kasvatati Eestis 327 898 siga, siis 2016. aastal 291 012 siga. (Tabel 32) Kahjuks võib eeldada, et nii seakasvatajate kui ka kasvatatavate sigade arv Eestis väheneb veelgi ja seda just väikeseakasvatajate arvelt. Veterinaar- ja Toiduameti poolt teostatud järelevalve käigus 2016. a augusti alguses leiti, et kuni 5% kontrollitud seakasvatustes esines osalisi puudusi bioohutusnõuete täitmisel. Juhul kui seakatku nakkus levib suurematesse farmidesse, väheneb tootmismahd väga oluliselt.

Tabel 32. Seakasvatajate arvu dünaamika perioodil 2010–2016

Karja grupp (LÜ sigade baasil)	Seakasvatajate arv				Sigade arv			
	2010	2015	2016	2016/2010	2010	2015	2016	2016/2010
...< 500	1484	369	156	-89,5%	55917	27 593	21 721	75,2%
500-999	65	20	9	-49,3%	351 291	72 600	23 803	-23,3%
≥ 1000		13	24			227 705	245 488	

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Põllumajandustootjate arv toetuste süsteemis on olulise tähtsusega järgmistel põhjustel:

- väiksema tootjate arvu juures on iga tootmisüksus suurem ja samuti on suuremad majanduslikud riskid ettevõtja jaoks;
- väiksema arvu tootjate puhul saab üks tootja toetuste süsteemist suurema täiendava tulu, kuna põllumajandusmaa kasutus ning loomade arv jaguneb tootjate vahel ümber (nn piiratud ressursside ümberjagunemise printsiip);
- suurem arv tootjaid tagab maapiirkonnas rohkem peredele loodavaid töökohti ja väiksema paikse keskkonnakoormusega tootmist;
- suurem arv tootjaid tähendab rohkem tööd toetuste süsteemis ja väiksema tootjate arvu juures tuleks eeldada väiksemat administratiivset ajakulu ühe tootja kohta (sõidukulud, kaugseire kulud, dokumentide esitamise ja läbivaatamise kulud vähenevad).

Lihtsustatult hinnates ei ole toetus avaldanud mõju alla 25 lehma kasvatavate tootjate arvu vähenemise peatumisele, vaid palju olulisemaks mõjuteguriks on toodangu müügi võimalused ja turuhind.

2.2 EESTI PIIMA- JA SEALIHATOOTJATE PINDALA- JA LOOMATOETUSTE KASUTAMISE ANALÜÜS PERIOODIL 2010–2016

Kuna loomakasvatusega tegelevate tootjate struktuuris on toimunud äärmuslikud muutused viimase kuue aasta jooksul, kerkib üles küsimus, kuidas on toetused jaotunud erinevate tootjate vahel ning milline on jaotumus lähtuvalt loomade keskmisest arvust karjas. Analüüsimisel peab arvestama, et **EL ühises põllumajanduspoliitikas rakendatavate toetuste eesmärk on mitmekülgne ja osaliselt vastuoluline, kus toetus peab ühelt poolt hoidma kontrolli all tootmise mahtu (vältima ületootmist), teisalt aga tagama hea keskkonnaseisundi ning ka tootjate jätkusuutlikkuse. Märgitud eesmärkide vahel kompromissi leida on keerukas. Tänapäeval hetkel on küsitavus eelkõige Eesti tootjate jätkusuutlikkuses, sest tootjate arv on oluliselt vähenenud. Tuleb täpsustada, mida peame oluliseks jätkusuutlikkuse seisukohast – kas olemasolevate tootjate struktuuri jätkamist ja edu või muutunud tootjate struktuuri jätkamist ja edu.**

Madalate sissetulekute juures on tootjatel küllaltki keerukas halvendada keskkonnaseisundit väetise kasutamisega ja kahtluse alla saab seada taimekaitsevahendite kasutamise. Samal ajal tekib vastuolu ka põllumajanduspoliitikas, kus ühelt poolt soovitakse, et tootjad tegeleksid vähem nõ rohumaaade niitmise ja saagi kasutamata jätmisega, kuid teisalt kasvatades veiseid tekib nn ületootmine nii piima kui ka veiseliha puhul. Siinkohal peab ka arvestama, et Eestis ei ole ajalooliselt veiseliha tarbimine esikohal ja selle tootmine on suures sõltuvuses ekspordist, sh elusveiste ekspordist. Ekspordi puhul on senine müük olnud suuresti sõltuv teiste riikide toetuste süsteemist (tõukarja edendamise toetused).

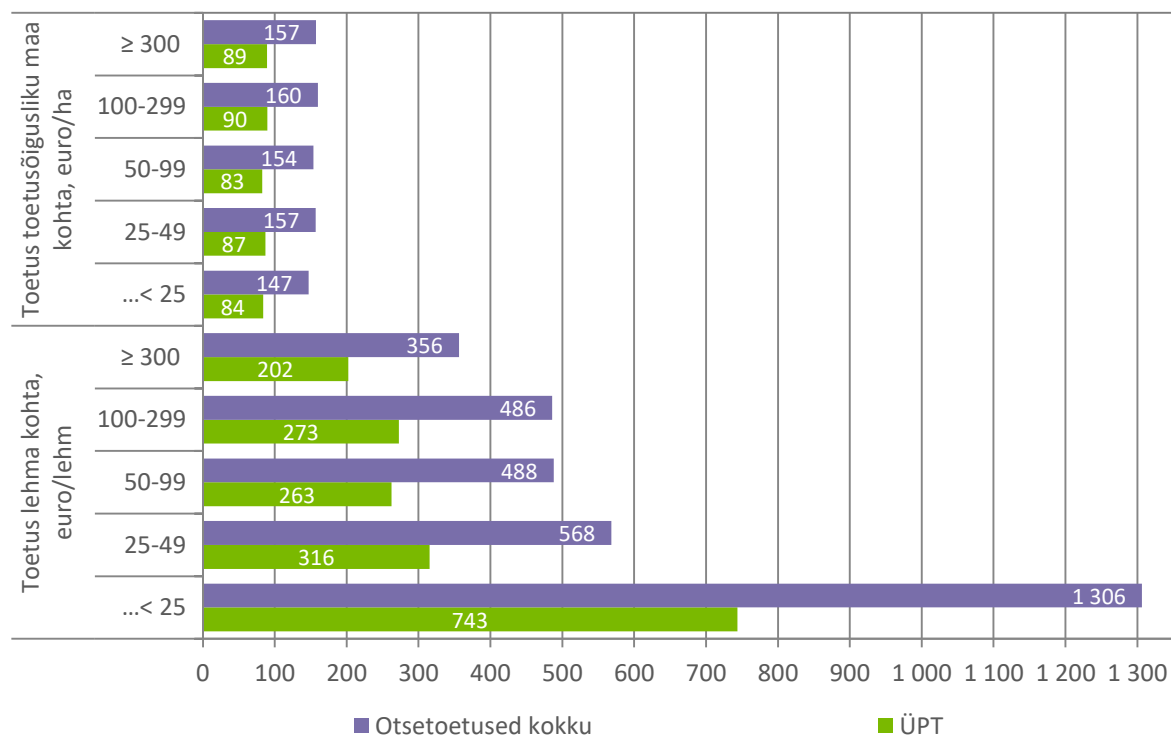
Toetuste olulisust tootjale saab analüüsida piimalehma, loomühiku ja pinnaühiku kohta makstud summade võrdluse kaudu. Metoodiliselt eristatakse järgmistes arvutustes ettevõtjaid, kes on saanud vastavat toetust ja seetõttu peegeldavad keskmised näitajad toetuste kasutajate gruppide tasemeid ja muutusi.

Perioodil 2010–2015 on veisekasvatajatele välja makstud 496,9 miljonit eurot otsetoetusi (sh eritoetusi), millest omakorda ühtne pindalatoetus (ÜPT) moodustab 51%. Piimalehma kasvatajatele makstud summade osakaal on veisekasvatajatele makstud kogusummast ligikaudu 66% ehk 327,4 miljonit eurot ja nende kasutatud ühtse pindalatoetuse summa osakaal 72% (184,6 miljonit eurot). Perioodi andmetest järeldub, et piimalehmakasvatajate otsetoetustest moodustab valdava osa ühtne pindalatoetus (ÜPT).

Suurusgruppide lõikes on perioodil 2010–2015 keskmine aastas makstud otsetoetuste summa toetusõigusliku maaühiku kohta jaotunud küllaltki võrdselt, jäädes vahemikku 147-160 eurot hektari kohta. Sarnane jaotus suurusgruppide lõikes esineb nii ÜPT kui ka otsetoetuste kogusumma osas. Samal ajal on otsetoetuste arvutuslik keskmine summa ühe lehma kohta suurusgruppides väga erinev. Alla 25 piimalehma

kasvatavate ettevõtjate puhul on keskmine summa suurem (üle 1300 euro lehma kohta), olles kuni 3,6 korda kõrgem kui kõige suurema karjagrupi (üle 300 piimalehma) ettevõtjate puhul. (Joonis 6)

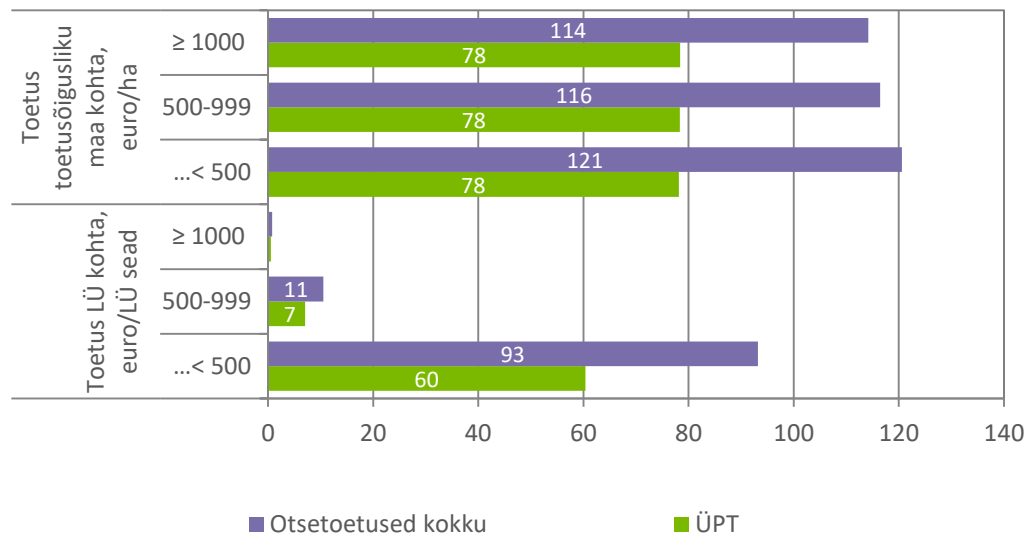
Selline olukord näitab, et Eestis on tõhusalt rakendunud EL otsetoetuste süsteemi põhialused, kus tootmisest lahti seotud makstud toetused on jaotunud ühtlaselt suurusgrupiti pinnauhiku kohta. Samal ajal loomadega seotud täiendavad toetused mõjutavad toetuste taset suhteliselt vähe. Seetõttu ei saa kahtluse alla seada ka teistes riikides rakendatud otsetoetuste süsteemi ja arvestama peab üksnes riikides erinevat toetustaset pinnauhiku kohta. Kuna väiksema piimalehmade arvuga tootjatel on rohkem toetusõiguslikku maad ühe looma kohta (üle kolme korra rohkem), siis neil on võimalus saada ka oluliselt rohkem toetust arvutuslikult ühe lehma kohta. Perioodi alguses oli alla 25 piimalehmaga tootjate grupis keskmiselt 8,7 ha maad lehma kohta ja 2016. aastal juba 11,3 ha maad. Samal ajal üle 300 piimalehmaga tootjate grupis vähenes keskmine toetusõigusliku maa pindala arvutatuna ühe lehma kohta ligikaudu 17% võrra. Seda tingis eelkõige lehmade arvu suurenemine tootja kohta. **Analüüsi tulemustest järeldub, et toetuste mõju väiksema suurusgrupi tootjatele ei avaldu piisavalt ja oluline on ka teiste tegurite positiivne mõju ning ettevõtjate toimimine vastavalt majanduslikele põhimõtetele.**

Joonis 6. Perioodil 2010–2015 aastas keskmiselt makstud otsetoetuste võrdlus piimalehmakasvatajate suurusgruppide lõikes toetusõigusliku maa ja lehma kohta

Kuna seakasvatajate arv on järsult muutunud, siis analüüsime toetuste maksmist aastal 2015, mis annab indikatiivselt parema ülevaate ka järgnevaiks perioodiks. Seakasvatajatele maksti 2015. aastal kokku

3,5 miljonit eurot otsetoetusi (sh eritoetusi), millest omakorda ühtne pindalatoetus (ÜPT) moodustab 65,5%. Perioodi andmetest järeldub, et seakasvatajate suurusgruppide lõikes maaühiku kohta arvestatult on toetuste tase väga võrdne, mis on ka ootuspärane tulemus. Samal ajal on näha, et kuna suurematel seakasvatajatel puudub LÜle võrreldavas mahus toetusõiguslik maa, siis jääb keskmine toetus loomühiku kohta äärmiselt madalale tasemele (arvestuslikult alla 10 eurot/LÜ kohta). (Joonis 7)

Joonis 7. Perioodil 2010–2015 aastas keskmiselt makstud otsetoetuste võrdlus seakasvatajate suurusgruppide lõikes toetusõigusliku maa ja LÜ kohta

2.3. MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 1. JA 2. TELJE TOETUSTE KASUTAMINE PIIMALEHMA PIDAJATE JA SEAKASVATAJATE POOLT

Maaelu arengukava 2007–2013 (MAK) 1. telje investeeringutoetuste rakendamise eesmärk oli tagada põllumajandustootjate konkurentsivõime suurenemine, samas ei olnud olulisi piiranguid tegevusvaldkondade lõikes. Viimased väljamaksed tehti detsembris 2015, mistõttu on programm lõppenud ja mõju avaldumas. Kokkuvõtvalt, 1. telje toetused tagasid teadmiste suurenemise, investeeringud ja ka koostöö arengu. MAK väljamaksete summa 934,5 miljonit eurot jagunes telgede lõikes järgmiselt:

- 1. telg – 352,76 miljonit eurot (37,7%) ;
- 2. telg – 342,06 miljonit eurot (36,6%);
- 3. telg – 116,43 miljonit eurot (12,4%)
- LEADER telg – 85,11 miljonit eurot (9,1%)
- Tehniline abi – 38,11 miljonit eurot (4,1%)

Põllumajandustootjatele oli suunatud 1. teljest otseselt 9 meetet, mis võimaldasid toetust nii koolitusteks, individuaalnõustamiseks, vajalikeks investeeringuteks (sh bioenergia kasutuselevõtmine), infrastruktuuri parendamiseks (eelkõige maaparandus), uute tehnoloogiate arendamiseks kui ka ühistegevuseks. Käesolevas analüüsis ei käsitleta MAK 3. telje ja Leader-meetme panust, kuna teadaolevalt on neid toetusmeetmeid kasutanud vaid üksikud vaadeldavate tegevusvaldkondade tootjad.

1. telje meetmete lõikes (Tabel 33) oli välja makstud toetuse summa 285,34 miljonit eurot. Järeldame, et põllumajandustootjatele suunatud meetme osakaal oli 1. teljest vastavalt 80,8% ja kogu programmi mahust 30,5%. Kuna maamajandus jaguneb väga laialdaste tegevusvaldkondade vahel ning hõlmab ka toiduainetööstust, siis otseselt põllumajandustootjate konkurentsivõime parendamiseks rakendati 1/3 programmi mahust. Samal ajal oli põllumajandustootjate omafinantseeringu nõue küllaltki suur, mis tähendab, et investeeringute summa kokku on ligikaudu 525 mln eurot ehk omafinantseering moodustas 46,3%.

MAK 2. telje toetused on võrreldes 1. telje toetustega kõik suunatud toetusõigusliku maa kasutajale või loomapidajale. Sealjuures on oluline keskkonnanõuete kitsenduste järgimine võrreldes otsetoetustega, mille tõttu võib tootja otsustada keskkonna täiendavale hoiule suunatud toetust mitte kasutada. Analüüsidest aastate lõikes nii 1. kui ka 2. telje toetuse saajate arvu, on MAK 1. telje toetust välja makstud 640 piimalehma kasvatajale ja 2. telje toetust on kasutanud 2 592 piimalehma kasvatajat. (Tabel 33) Tabelis esitatud tulemuste muutus ajas ei ole 1. telje toetuse puhul oluline, kuna tootjal on võimalik ise valida, mis ajal ta viib ellu investeeringu ja kuna toimub väljamakse. Samas 2. telje puhul on märgatav keskkonnatoetuse kasutajate alanev trend seoses toetuse saajate üldarvu vähenemisega. Võrreldes tulemust Tabel 30 esitatud 2015. aasta piimalehma kasvatajate andmetega, oli MAK 1. telje toetuse kasutajate osakaal kõigest piimalehma kasvatajatest 28% ja MAK 2. telje toetuse saajate osakaal ligikaudu 64%.

Tabel 33. Põllumajandustootjatele suunatud MAK 1. telje toetuste väljamaksete summa 2008–2015

	Toetust saanud isikute arv/kasusaajate arv	Tegevuse summa, miljonit eurot	Makstud toetuse summa, miljonit eurot	Keskmine toetuse summa ettevõtja kohta, eurot
Koolitus- ja teavitustegevused (M 1.1)	37 874*	3,41	3,4	-
Noorte põllumajandustootjate alustamine (M 1.2)	846	37,16	32,92	38 910
Nõuandeteenuse toetamine (M 1.3)	2671	5,5	4,13	1 547
Mikroettevõtjate investeeringutoetus (M 1.4.1)	1652	215,85	102,33	61 942
Investeeringud loomakasvatusehitistesse (M 1.4.2)	295	182,8	77,51	262 738
Investeeringud bioenergia tootmisesse (M 1.4.3)	81	17,79	9,17	113 253
Uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamine (M 1.7.1)	20	6,24	4,52	226 240
Infrastruktuuri investeeringutoetus (M 1.8)	226	55,66	47,47	210 043
Tootjarühmade loomine (ühistegevus) (M 1.9)	21	3,92	3,89	185 158
Kokku		524,92	281,94	

Allikas: PRIA seisuga 31.12.2015 (autori koostatud). *Koolitatute arv

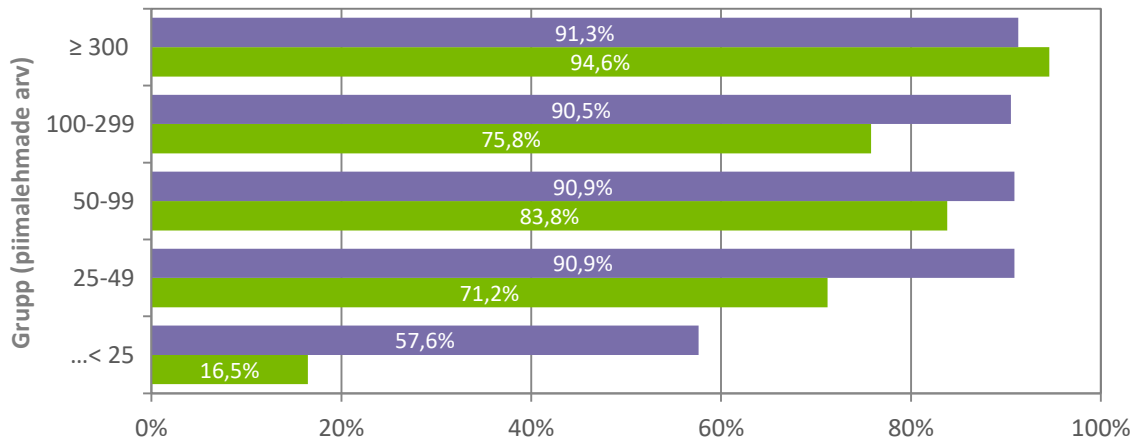
Samas ilmneb 1. ja 2. telje toetust saanud/kasutanud piimalehmakasvatavate dünaamikast (Tabel 34), et suurusgruppide lõikes on MAK 1. telje toetust kasutanud tootjate hulk mõnevõrra ebaühtlasem võrreldes 2. telje toetust kasutanud tootjatega. Alla 25 lüpsilehma kasvatavate tootjate grupis on investeeringutoetusi

Tabel 34. MAK 1. ja 2. telje toetust kasutanud piimalehma kasvatavate arvu dünaamika perioodil 2010–2015

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Kokku *	
MAK 2007-2013 1. telje toetus	...< 25	164	152	134	132	72	27	304
	25-49	58	56	53	51	26	11	94
	50-99	45	48	45	42	32	8	83
	100-299	40	42	42	33	30	4	72
	≥ 300	37	54	44	41	34	7	87
MAK 2007-2013 2. telje toetus	...< 25	2 122	1 919	1 739	1 600	1 125	1 064	2122
	25-49	172	166	155	149	126	120	172
	50-99	92	94	92	91	83	90	94
	100-299	115	101	104	102	100	86	115
	≥ 300	87	89	88	89	87	84	89

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud). * Kogu perioodi tootjate arv

(1. telg) kasutanud üksnes 16% tootjatest, samal ajal keskkonnatoetust on sellest suurusgrupist kasutanud 57% tootjatest. Järgnevates suurusgruppides (üle 25 lehma) on 2. telje toetuste kasutamine märkimisväärselt võrdsem (gruppide omavaheline võrdlus). Suurema loomade arvuga piimalehmakasvatajate gruppides kasutavad keskkonnatoetust üle 90% tootjatest. Samal ajal on investeeringutoetust kasutanud üle 300 piimalehmaga tootjate gruppi kuuluvatest kasvatajatest valdav enamus ehk nende osakaal on üle 94%, teistes gruppides on see näitaja 70-84% (Joonis 8).

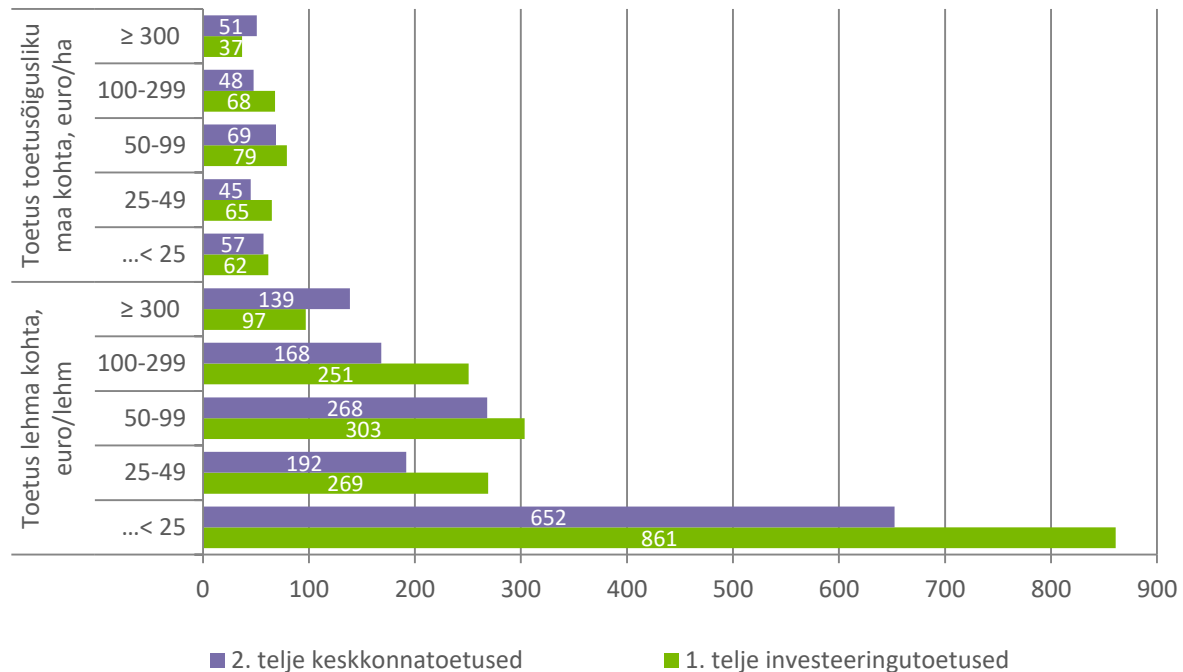
■ 2. telje toetuse saajate osakaal lehmapidajatest ■ 1. telje toetuse saajate osakaal lehmapidajatest

Joonis 8. MAK 1. ja 2. telje toetust kasutanud piimalehma kasvatajate osakaal 2015. aasta andmetel (Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016. Autori koostatud)

Eeltoodust järeldub, et piimalehmakasvatajad on kasutanud investeeringutoetust (MAK 1. telje toetus) küllaltki erineval tasemel ja seda on ilmselt tinginud nii juurdepääs toetusele, tihe konkurents toetuse saamisel kui ka riski tajumine toetuste järelevalve perioodi arvestavalt. Tuleb mõista, et põllumajandustootjad jagunevad väga mitmesse tegevusvaldkonda ja seetõttu jaguneb MAK 1. telje toetus ka erinevate tegevusvaldkondade vahel. **Analüüsi tulemustest ilmneb, et üksnes 28% piimalehmakasvatajatest on kasutanud konkurentsivõime suurendamiseks toetust läbi MAK 1. telje. Alla 25 lehmaga tootjate grupp ei kasuta piisavalt investeeringutoetust ning see mõjutab nende jätkusuutlikkust.**

Hinnates piimalehmakasvatajate poolt kasutatud toetuste summasid MAK 1. ja 2. telje võrdluses, siis sarnaselt otsetoetustele on siin toetuste jagunemine toetusõigusliku maa kohta küllaltki võrdne. Vähesel määral kerkib esile tootjate suurusgrupp 50-99 piimalehma (Joonis 9), kus nii investeeringute summa kui ka keskkonnatoetuse summa ühe hektari kohta on suurim (vastavalt 79 eurot ja 69 eurot). Nagu eespool märgitud, suurenes selles rühmas nii piimatootjate kui piimalehmade arv. MAK 1. telje investeeringutoetuste saajate puhul tuleb arvestada, et üldjuhul (v.a tootjatel suurusgrupis üle 300 piimalehma) ületavad investeeringutoetuse summad aasta kohta keskmist keskkonnatoetuse summat. Seega MAK 1. telje

investeeringutoetustel on oluline panus, kuid see panus on kättesaadav alla 1/3 tootjatest.

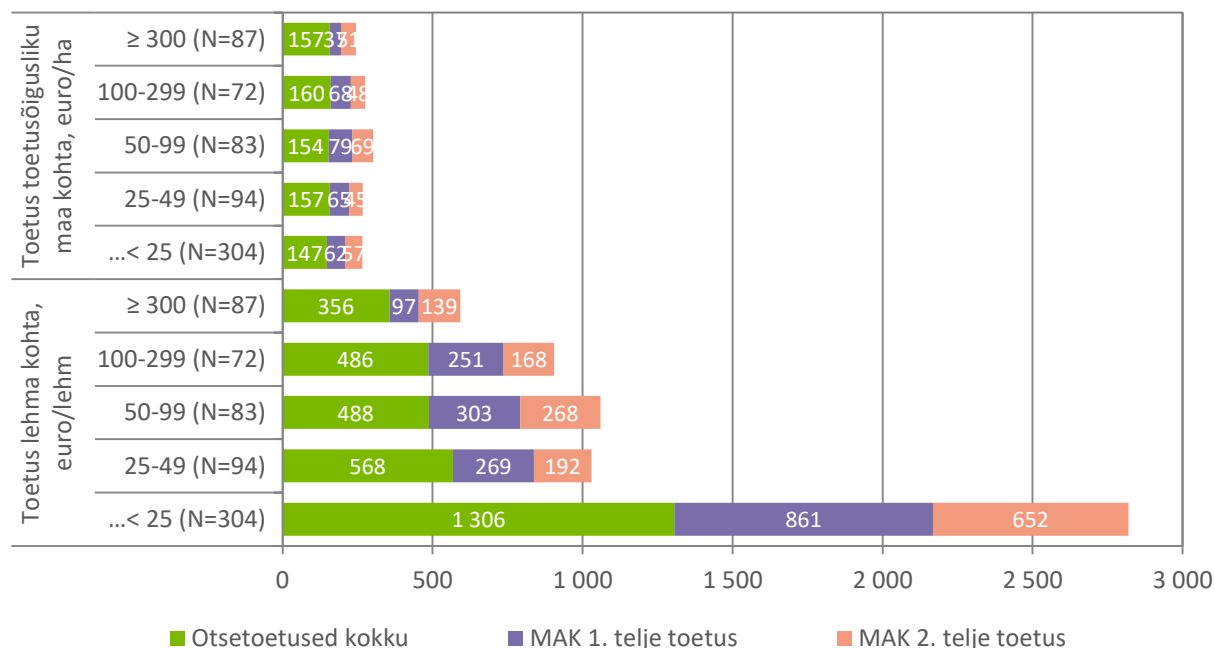
Joonis 9. MAK 1. ja 2. telje toetuste võrdlus piimalehma kasvatajate suurusgruppide lõikes toetusõigusliku maa ja lehma kohta arvestatult *

*MAK 1. telje toetused on arvestatud perioodil 2008–2015 keskmisena. MAK 2. telje toetused on arvestatud aasta keskmisena.

Analüüsid MAK 1. ja 2. telje toetusi piimalehma kohta arvestatult, siis sarnaselt otsetoetustele, on suurim keskmine toetuse summa ühiku kohta alla 25 lehma pidavate tootjate grupis. Sealjuures on oluline, et selle grupi tootjate investeeringutoetuse keskmine summa on üle 860 euro lehma kohta, mis järgneb otsetoetuste summale, kolmandal kohal on keskkonnatoetuste summa. Samal ajal ei saa eeldada, et investeeringuid oleks tehtud antud grupis olulisel määral just loomalautadesse. Kuna tegemist on rohkem segatootjatega, siis kindlasti on siin väga olulisel kohal taimekasvatuse suunatud investeeringud. Sarnaselt otsetoetustele on piimalehma kohta arvestatud toetuste osas küllaltki võrdsel tasemel kõigi ülejäänud suurusgruppide tootjad, kuid oluliselt eristub üle 300 piimalehma kasvatajate tootjate grupp. Kuigi tootjad antud grupis on investeeringutoetust oluliselt kasutanud, on nende 1. telje keskmine toetuse summa lehma kohta alla 100 euro, mis on 2,5-8 korda madalam võrreldes teiste suurusgruppidega.

MAK 1. telje investeeringutoetuste jaotust koos ülejäänud kasutatud toetustega tuleb hinnata konkreetse toetuskeemi kasutajate andmetel. Selgub, et MAK 1. ja 2. telje toetused nii kasutatava maa kui ka lehma kohta moodustavad arvestuslikult 50% kogu toetuste mahust. Samal ajal on MAK 1. telje toetuse saajate osakaal väiksema lehmade arvuga tootjate seas küllaltki väike. Nii maa kui ka lehma kohta arvutatult ületab investeeringutoetuste summa kasutatud keskkonnatoetust aastas. Keskkonnatoetuse kasutajate arv on märksa suurem ehk toetuse võimalused on suuremad. Joonis 10 esitatud andmed on üksnes

investeeringutoetuse saajate kohta. MAK 1. telje toetusi mitte kasutanud tootjatel on toetuste tase üldistatult 1/4 võrra madalam. Otsetoetuste tase antud võrdluses on suurusgruppide lõikes küllaltki võrdne, kuid kahtlemata on otsetoetuse tase 1/2 kogu toetusmeetmete tasemest. **Järelikult on MAK 1. ja 2. telje toetuse summad kaalukalt väiksemate tootjate kasuks (eriti alla 25 piimalehmaga tootjad, vastavalt 861 eurot ja 652 eurot lehma kohta), kuid samal ajal on väiksemate tootjate osakaal MAK 1. telje toetuste kasutamisel madal (304 piimalehmakasvatajat alla 25 piimalehma kasvatavate tootjate grupis).**

Joonis 10. Otsetoetuste ja MAK 1. ning 2. telje toetuste võrdlus piimalehma kasvatajate suurusgruppide lõikes toetusõigusliku maa ja lehma kohta arvestatult *

*MAK 1. telje toetused on arvestatud perioodi 2008–2015 keskmisena. MAK 2. telje toetused on arvestatud perioodi aasta keskmisena.

Seakasvatajate 2015. aasta andmetele tuginedes analüüsime toetuse saajate arvu ja seejärel toetuse tasemeid. Metoodiliselt on aluseks võetud aasta 2015 tulemused, kuna pika perioodi jooksul on toimunud suur tootjate arvu vähenemine ning ajaloolised andmed ei aita siinkohal kaasa hetkeolukorra mõistmisele.

Tabel 35 on esitatud andmed toetusi kasutanud seakasvatajate kohta erinevate suurusgruppide lõikes. Sarnaselt piimalehmakasvatajatele on kõige vähem MAK 1. telje investeeringutoetuse kasutajaid kõige väiksemas tootjate grupis (< 500 LÜ), kus toetuse saajate osakaal tootjate koguarvust oli 22%. Suuremates gruppides oli toetuse saajate osakaal 76-90% kogu tootjate arvust. Keskkonnatoetuse kasutajaid oli kõige väiksemas grupis oluliselt rohkem, kuid üldjuhul jäi osakaal kõikides gruppides küllaltki võrdsele tasemele, s.o vahemikku 45-54% koguarvust. Samal ajal üle 1000 LÜ kasvatavate grupis oli otsetoetuste saajateks

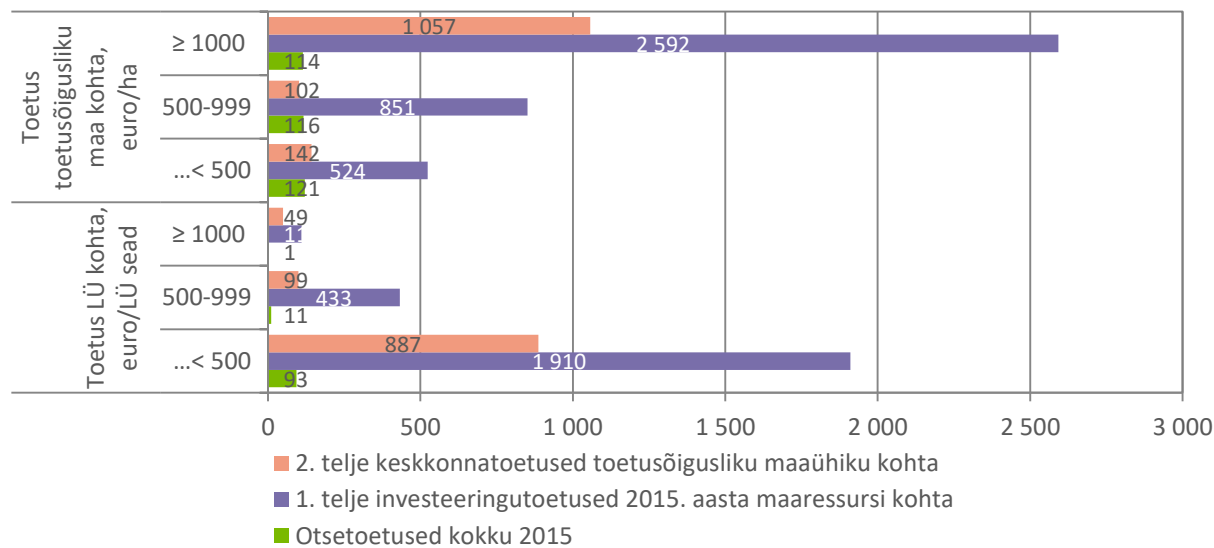
kõigest 2 ettevõtjat (15% koguarvust), kõige väiksemas grupis oli otsetoetuste saajaid 266 (72% koguarvust).

Tabel 35. Otsetoetust, MAK 1. ja 2. telje toetust kasutanud seakasvatajate arv 2015. aastal

Karja grupp (LÜ sigade baasil)	Otsetoetus, arv	Otsetoetuse summa, miljonit eurot	1. telje investeeringutoetuse kasutajad, arv	1. telje toetuse summa, miljonit eurot	2. telje keskkonnatoetuse kasutajad, arv	2. telje toetuse summa, miljonit eurot
...< 500	266	2,57	80	7,31	201	2,36
500-999	9	0,76	18	5,57	9	0,66
≥ 1000	2	0,17	10	3,97	6	1,62

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Joonis 11 tulemused ilmestavad olukorda, kus otsetoetuste tase on ühtlane suurusgruppide lõikes, jäädes 2015. aastal tasemele 114-121 eurot hektari kohta. MAK 1. telje toetuste summa perioodi jooksul on olnud suurim üle 1000 seaga tootjatel ja nagu eelnevalt märgitud, oli toetuse saajate arv 10 isikut. Võib öelda, et **MAK 1. ja 2. telje toetused ei ole seakasvatajate jaoks olnud kandev finantsabi, mida MAK puhul kõikide sihtgruppide puhul eeldatakse. Põllumajandustootjate toetuskeemides on vajalik rakendada sihtgrupipõhisust, samuti tegevustele vastavust. MAK võib olla kandev põllumajanduspoliitika programm, kuid ei ole kandev kõikide tegevusvaldkondade sihtgruppide toetamisel, mida rõhutavad ka erinevused suurusgruppide kaupa.**

Joonis 11. Otsetoetuste ja MAK 1. ning 2. telje toetuste võrdlus seakasvatajate suurusgruppide lõikes toetusõigusliku maa ja LÜ kohta arvestatult 2015. aasta andmetel*

* MAK 1. telje toetused on arvestatud perioodil 2008–2015 kokku ja jagatud 2015. aasta maa ning LÜ tulemuse kohta. Otsetoetuste ja 2. telje toetuste tasemed on 2015. aasta aritmeetilised keskmised.

2.4. MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 JA 2014–2020 RIIKIDEVAHELINE VÕRDLUS PÕLLUMAJANDUSTOOTJATELE SUUNATUD TOETUSTE OSAS

Maaelu arengukava toetuste programmiliseks võrdlemiseks kasutame toetuste suhet põllumajandusmaa kohta. Viimased Euroopa Komisjoni avalikud andmebaasid perioodi 2007–2013 eelarvete ja muudatustega on kättesaadavad 2013. aasta raportis. Perioodi 2007–2013 valitud meetmete ja toetustasemete võrdlemiseks kasutame 2010. aasta andmeid põllumajandusliku maa kohta. Eelnevalt on teada, et nelja riigi võrdluses on Eesti kõige väiksem, kelle põllumajandusmaa pindala moodustab 0,55% EL liikmesriikide põllumajandusmaa fondist (Tabel 36).

Tabel 36. Põllumajandusmaa pindala ja osakaal riikide võrdluses 2010. aastal

	Põllumajandus- maa 2010, ha	Osakaal EL-27 põllumajandusmaast
Eesti	940 930	0,55%
Läti	1 796 290	1,05%
Leedu	2 742 560	1,60%
Poola	14 447 290	8,42%
EL-27	171 604 320 -	
EL-15	123 217 750 -	
EU-N12	48 386 570 -	

Allikas: Euroopa Komisjon seisuga 2010

Järgnevate andmete võrdlemisel tuleb arvestada, et eelarved on planeeritud meetme põhikoodide alusel, kuid meetmeid rakendati vähesel määral kombineeritult, mis tähendab, et eelarveta meetet võidi teatud mahus siiski ellu viia. Käesoleval hetkel puudub lõplik aruandlus MAK 2007–2013 meetmete eelarvete kasutamise kohta, seega lähtuti analüüsimisel 2010. aastal kehtinud eelarvetest. Riikide toetussummade võrdsustamiseks kasutatakse ühikumäära põllumajandusliku maa kohta, mis on üks võimalikest võrdsustamiseks kasutatavatest indekseerimise viisidest. Tabel 37 andmetel oli Poolas põllumajandusmaa kohta kõige suurem 1. telje toetuste tase, mis on kokku 451 eurot hektarile. Sealjuures on märkimisväärselt suure mahuga varajase pensioni toetuskeem ja põllumajandusettevõtjate ajakohastamine ehk peamised investeeringutoetused. Eestis ja Leedus oli perioodil 2007–2013 MAK 1. telje toetuste tase põllumajandusliku maa hektari kohta peaaegu võrdne vastavalt 309 eurot ja 303 eurot hektarile. Lätis oli tase kõige madalam ja summa jäi tasemele 249 eurot hektari kohta.

Eesti valikutest tuleb esile tõsta kõrget panust noorte põllumajandustootjate toetamiseks, koolitus- ja teavitustegevustesse, nõuandesüsteemi, põllumajandusettevõtete ajakohastamise ja maaparandustegevuste edendamisse (infrastruktuur). Samal ajal panustas Läti varajase pensioni, ajakohastamise ja elatustalude toetusskeemi. Leedu valikud olid küllaltki sarnased Eesti valikutele, kuid lisaks oli varajase pensioni toetusskeem. Poola eristuski kõige enam varajase pensioni toetusskeemi poolest, mille eelarve ületas tootjate ajakohastamise investeeringutoetuse eelarvet ja põllumajandusliku maa ühiku kohta oli planeeritud kasutada arvestuslikult 165 eurot pensioni toetust.

Tabel 37. MAK 2007–2013 1. telje toetuste summa põllumajandusliku maa ühiku kohta, eurot /ha

Kood	MAK 1. telg	Eesti	Läti	Leedu	Poola
111	Koolitus- ja teavitustegevused	3,8	0,7	9,7	2,1
112	Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine	34,4	8,5	31,0	29,0
113	Varajane pension	-	15,7	49,1	164,9
114	Nõuandesüsteemi ja teenuste toetamine	5,4	4,1	2,7	4,0
121	Põllumajandusettevõtete ajakohastamine	200,5	183,7	159,9	158,0
124	Uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamise alane koostöö	4,8	-	-	-
125	Põllu- ja metsamajanduse infrastruktuur	49,6	19,1	39,7	42,1
131	Ühenduse õigustel põhinevate nõuete täitmine	1,4	2,2	-	-
132	Kvaliteedikavad	-	-	0,8	1,3
133	Teavitamis- ja edendamistegevus	-	-	-	0,7
141	Elatuspõllumajandusettevõtete toetamine	4,9	14,5	10,3	36,9
142	Tootjarühmade alustamine	4,1	0,8	-	12,6
	Kokku	309,0	249,4	303,3	451,6

Allikas: Euroopa Komisjon seisuga 2013. Financial plans per Member State, programming period 2007-2013. Autori arvutused

Tabel 38 alusel ilmneb 2. telje eelarvelisel planeerimisel Eesti ja Poola küllaltki võrdne arvestuslik toetuse summa põllumajandusliku maa hektari kohta, mis oli vastavalt 353 eurot ja 359 eurot.

Samal ajal eristub Poola toetusskeemide valiku poolest, mis oli väga lihtne – peaaegu võrdses mahus rakendati ebasoodsamate piirkondade toetust ja keskkonnatoetust ning lisaks väikses mahus põllumajandusmaa metsastamist ja metsade potentsiaali taastamist. Läti ja Leedu toetussumma põllumajandusliku maa hektari kohta oli omakorda võrdne, ligikaudu 291 eurot hektarile.

Tabel 38. MAK 2007–2013 2. telje toetuste summa põllumajandusliku maa ühiku kohta, eurot /ha

Kood	MAK 2. telg	Eesti	Läti	Leedu	Poola
212	Ebasoodsamate piirkondade toetus	56,9	149,9	112,1	169,5
213	Natura 2000 põllumajandusmaale toetus	9,2	8,3	0,7	-
214	Põllumajanduslik keskkonnatoetus	224,1	112,7	126,3	160,3
215	Loomade heaolu toetus	26,9	-	-	-
216	Vähetootlikud investeeringud	4,2	-	-	-
221	Põllumajandusmaa metsastamine	4,5	-	20,2	20,4
223	Mittepõllumajandusmaa metsastamine	-	9,6	20,1	-
224	Natura 2000 toetus erametsamaale	27,0	5,9	1,1	-
225	Kaitsemetsa rajamise toetus	-	-	1,0	-
226	Metsade potentsiaali taastamine	-	4,7	5,5	9,0
227	Vähetootlikud investeeringud	-	-	3,6	-
	Kokku	352,9	291,1	290,5	359,1

Allikas: Euroopa Komisjon seisuga 2013. Financial plans per Member State, programming period 2007-2013. Autori arvutused

Samuti ilmneb, et Lätis oli 2. telje toetusskeemide valik küllaltki väike ja Leedus kõige suurem, vastavalt kuus ja üheksa toetusskeemi. Lätis oli kõige suurem arvestuslik toetuse summa hektari kohta ebasoodsamate piirkondade toetusel (150 eurot/ha Lätis võrreldes 57 eurot/ha Eestis). Eesti eristus riikidest kõrgeima põllumajandusliku keskkonnatoetuse poolest (arvestuslikult 224 eurot/ha) ja Natura 2000 toetusega erametsamaale (arvestuslikult 27 eurot/ha). Kuna Leedus oli toetusskeeme kõige rohkem kasutusel, siis jaguneb ka toetuste maht ühtlasemalt, kuid alahinnata ei saa ebasoodsamate piirkondade toetuse osakaalu, mis oli arvestuslikult 112 eurot/ha ja maade metsastamist, kuhu oli planeeritud arvestuslikult kokku 40 eurot (arvestuslikult kasutuses oleva põllumajandusliku maa pindala alusel). MAK pindalapõhiste toetuste puhul tuleks hinnata enam teiste riikide keskkonna ja ebasoodsate piirkondade toetuse kasutamise suhet, põhjuseid ning administratiivset skeemi.

Järgnevalt analüüsime MAK 2014–2020 eelarvelist jaotust, mis sarnaselt eelmise perioodi eelarvele ei anna täielikku ülevaadet valitud alameetmetest, kuid iseloomustab põhimeetmeid. Samuti ei ole uue perioodi alusraamistik ehk prioriteetide valik võrreldav eelmise perioodiga, sest eelnevalt kasutati üksnes telgede põhisust. Tabel 39 alusel järeldub, et Eestis rakendatavate prioriteetidesse kuuluvate toetuste arvestuslik summa on suurim nelja prioriteedi võrdluses põllumajandusliku maa ühiku kohta nii EL-27 keskmisega võrreldes kui ka valitud nelja riigi võrdluses. **Järeldame, et perioodil 2014–2020 on Eesti positsioon hea, kuid arvestama peab otseselt põllumajandustootjatele suunatud meetmete piiratud arvuga.** Teada on, et kui keskkonnahoidu tagavate meetmete toetust kasutab valdav osa piimalehmakasvatatajatest, siis seakasvatatajatel on selleks märksa kitsamad võimalused. Põhilistele 1. telje investeeringutoetustele on tootjatel väga tihedas konkurentsipõhine piiratud juurdepääs, mistõttu MAKi rakendamist tuleb väga hoolikalt juhtida ning arvestada suurusgruppide erisusi. Seda eriti tähenduses, kus MAKi peetakse päästerõngaks ja põllumajanduspoliitika põhitalaks.

Eestis rakendatavate toetuste pakett on arvestuslikult põllumajandusliku maa ühiku kohta 1043 eurot/ha (hõlmab ka tehnilist abi ja nii metsanduse kui maaelu toetusi). Eesti summa on EL-27 riigi keskmisest tasemest oluliselt suurem (EL-27 keskmine 870 eurot/ha). Kõige enam panustatakse materiaalse vara investeeringutesse, mille arvutuslik maht on üle 300 euro/ha. Võrreldavate riikide hulgas on Leedu ja Poola tase küllaltki sarnased.

Tabel 39. MAK 2014–2020 rakendatavate põhimeetmete toetuste summa arvutuslik jagunemine põllumajandusliku maa ühiku kohta, eurot /ha

	Eesti	Leedu	Läti	Poola	Kokku EL-27
Prioriteet 2	301,2	221,9	265,1	316,6	176,4
Prioriteet 3	110,9	59,6	45,7	114,9	87,6
Prioriteet 4	388,5	210,8	319,9	288,0	387,9
Prioriteet 5	25,3	65,2	41,8	20,8	65,5
Prioriteet 6	182,4	106,0	131,5	148,7	127,9

Allikas: Euroopa Komisjon seisuga 2016. European Agricultural Fund for Rural Development (<https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/eafrd>) Autori arvutused.

Tabel 40 MAK 2014–2020 põhiliste meetmete nimekirjast selgub Eesti erisus ka uuel perioodil keskkonnatoetuste valiku poolest, kus teised võrdluses olevad riigid kasutavad eelkõige ebasoodsate looduslike piirangutega alade toetust, kuid Eestis rakendatakse suures mahus keskkonna- ja kliimameedet. Eesti maaelu arengukava valikutest eristub veel suuremas mahus koostöö (arvestuslikult ligikaudu 20 eurot põllumajandusliku maa hektari kohta), teadmussiirde toetus, maaettevõtluse arengu ja olulises mahus LEADER meede (arvestuslikult 95 eurot/ha). Tootjarühmade arendamisse panustatakse kõige enam Poolas ja jätkuvalt varajase pensioni skeemi. Eestis ei rakendata endiselt varajase pensioni toetust. Kokkuvõtvalt saab prognoosida, et perioodil 2014–2020 väheneb Eestis investeeringutoetuste maht otse kasusaajale (piimalehmapidajale ja seakasvatajale) ja rohkem rakendatakse teadmussiirde, nõustamisteenuse ja koostöö meetmeid.

Tabel 40. MAK 2014–2020 rakendatavate põhimeetmete toetuste summa põllumajandusliku maa ühiku kohta, eurot /ha

	Eesti	Leedu	Läti	Poola	Kokku EL-27
Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused	9,14	1,67	5,81	5,19	8,01
Põllumajanduse keskkonna- ja kliimameede	260,30	51,93	62,12	94,60	146,87
Loomade heaolu	43,23	-	-	-	12,74
Ebasoodsate looduslike piirangutega alade toetus	-	104,66	148,92	137,28	141,42
Põhiteenused	-	27,75	70,50	74,40	58,76
Koostöö	19,87	8,74	-	4,01	16,18
Varajane pension	-	32,95	13,47	38,76	5,41

	Eesti	Leedu	Läti	Poola	Kokku EL-27
Ettevõtluse areng	125,61	81,57	52,99	152,96	59,98
Investeeringud metsaala arengusse ja metsade elujõulisuse parandamisse	10,63	44,62	20,52	20,83	39,70
Metsade keskkonnatoetus	-	0,46	-	-	2,06
Teadmussiire ja teavitust	12,75	8,55	18,39	4,01	10,56
Toetus LEADERi kohalikule arengule (CLLD – kogukonna juhitud kohalik areng)	95,65	41,52	44,03	50,87	55,37
Natura 2000 ja veepoliitika raamdirektiivi kohased toetused	34,72	2,39	13,41	-	4,82
Mahepõllumajandus	82,58	54,98	84,56	48,45	57,19
Investeeringud materiaalsesse varasse	306,34	226,19	272,79	237,51	199,23
Tootjarühmade ja -organisatsioonide loomine	6,38	0,65	1,55	27,89	3,88
Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad	1,05	1,54	-	2,28	3,63
Põllumajandusliku potentsiaali taastamine	-	-	2,78	28,72	8,62
Riskijuhtimise edendamine	-	6,37	5,57	-	15,47
Tehniline abi	35,11	24,59	35,22	14,42	17,63
Kokku	1043,36	721,14	852,64	942,20	869,31

Allikas: Euroopa Komisjon seisuga 2016. European Agricultural Fund for Rural Development (<https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/eafrd>) Autori arvutused.

MAK 2014–2020 eelarve ja valikute kasutamisel on äärmiselt oluline tegeleda teavitusmeetmetega uuel tasemel, kus oluliselt enam on vajalik pöörata tähelepanu tarbijale. Vajalik oleks püstitada eesmärk oluliselt paremaks tarbija toetuse leidmiseks, mis tagaks kohalikule tootjale suurema edu. Teiseks oluliseks parenduseks on koostöö ja lühikese tarneahela saavutamine. Selleks on aga vaja teha väga palju tööd ja kuna eelnevate programmide jooksul ei ole tekkinud tugevat alusbaasi (arusaamist), siis kiire edu käesoleval perioodil on samuti kaheldav.

Kuna Eesti on valinud võrreldes teiste võrreldud riikidega suuremas mahus ka maaelu valdkondade toetamist ja sh LEADER-meetme, siis põllumajandusest on võimalik siirduda toetuste abiga teiste tegevuste juurde. Oluline on siinjuures hoida diskussiooni ja kindlaks määrata, milline farmide struktuur on vajalik ja jätkusuutlik just Eestis. Seejärel saab arusaamist rakendada eelkõige investeeringutoetuste hindamiskriteeriumites või täiendava riigiabi andmisel (otsetoetused).

Hinnates Eesti positsiooni toetuste tasemete alusel, siis toetuste suurendamine ei pruugi anda täiendavat efekti primaartootjate jätkusuutlikkusele (toidu tootmise ahelas liigub lisanduv raha tööstustele, kaubandusele ja logistikale), sest turuhinnas võivad tekkida täiendavad moonduused, kuid see on vajalik võrdse kohtlemise seisukohalt konkurentsikeskkonna mõistes. Vajalik on kasutada ka teisi poliitilisi ja kaubanduslikke võtteid, mis võimaldavad saada primaartootjal kõrgemat hinda.

3. Eesti, Läti, Leedu ja Poola piima- ja sealihatootjate konkurentsivõime analüüs FADNi andmetel

Käesoleva uuringu konkurentsivõime analüüsi andmeallikaks on põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) andmed aastatel 2010-2014 Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas. 2015. aasta andmed avaldatakse alles 2016. aasta lõpus, seega ei olnud võimalik neid andmeid analüüsi kaasata.

Andmeid kogutakse ühtse metoodika alusel kõigis ELi liikmesriikides ja see võimaldab kirjeldada põllumajandussektori olukorda erinevates riikides ja võrrelda riikide näitajaid omavahel. Kuna ELi tasandil on viimased avalikustatud FADNi andmed aastast 2013, siis esitasid vastavalt spetsiaalselt antud uuringu jaoks tehtud päringule andmeid FADNi kontaktasutuste eksperdid Lätist³⁵, Leedust³⁶ ja Poolast³⁷. Päringus küsiti andmeid grupeerituna vastavalt tootjate spetsialiseerumisele ja suurusele – piimatootmises karja suuruse ja seakasvatases kasvatatavate loomade loomühikute alusel. FADNi andmebaas on ainus andmeallikas, mis võimaldab analüüsida põllumajandustootjate näitajaid tootmistüüpide lõikes ettevõtte tasandil ja laiendada majandustulemusi kogu põllumajandussektorile tervikuna.

Selleks, et välistada aastate vahelisi erinevusi ja muutusi, on tulemused esitatud viieaastase perioodi (2010-2014) kaalutud keskmistena ettevõtte kohta.

3.1 PIIMATOOTMINE

Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti andmetel oli põllumajandusloomade registrisse kantud 2016. aasta 18. septembri seisuga 87 844 piimalehma, karjade arv oli 648. Võrreldes 2015. aasta 31. detsembri seisuga on karjade arv vähenenud 22 ja piimalehmade arv 5319 võrra.

FADNi metoodika kohaselt kuuluvad spetsialiseerunud piimatootjate gruppi need tootjad, kelle standardkogutoodangu³⁸ väärtus on rohkem kui 4000 eurot ja kellel piimalehmad moodustavad üle 60% kasvatatavatest põllumajandusloomadest (arvestatuna loomühikutes) ning piim ja piimatooted moodustavad üle 65% kogutoodangu väärtusest. Piima toodetakse ka nn segatootmisettevõtetes ja spetsialiseerunud piimatootjate poolt toodetud piima koguse osatähtsus kogu riigi piimatoodangust võib riikide lõikes olla väga erinev. Kui Eestis on spetsialiseerunud piimatootjate tootmistüübis esindatud 86% Eestis kasvatatavate piimalehmade koguarvust ja 88% kogu piimatoodangust, siis Lätis 76% lehmade koguarvust ja 78% kogu piimatoodangust. Leedus ja Poolas toodetakse aga ligikaudu pool piimast segatootmisettevõtetes, kus lisaks piimatootmisele on ka muid tegevusharusid. Antud analüüsis on lähtutud

³⁵ Läti Riiklik Agraarökonomika Instituut (Latvian State Institute of Agrarian Economics)

³⁶ Leedu Agraarökonomika Instituut (Lithuanian Institute of Agrarian Economics)

³⁷ Põllumajandus- ja Toiduökonomika Instituut (Institute of Agricultural and Food Economics)

³⁸ Ettevõtte standardkogutoodangu väärtus arvutatakse standardtoodangu koefitsientide baasil, mis arvutatakse viie aasta keskmisena vastavalt vaatlusaluste aastate saagikus- ja produktiivsuse näitajatele ja hindadele

siiski spetsialiseerunud piimatootjate tootmistüüpi kuuluvate tootjate andmetest, sest segatootjate puhul ei ole võimalik piima tootmiseks tehtud kulusid nii täpselt välja tuua.

Kuna suur- ja väiketootjate olukord on küllaltki erinev, siis on piimatootjad grupeeritud karja suuruse järgi viide suurusgruppi (vähem kui 25, 25 kuni 50, 50 kuni 100, 100 kuni 300 ja rohkem kui 300 piimalehma). Kuna Poolas on ainult mõni üksik suurtootja, siis ei olnud vähese esindatuse tõttu võimalik suurusgrupis rohkem kui 300 piimalehma andmeid esitada.

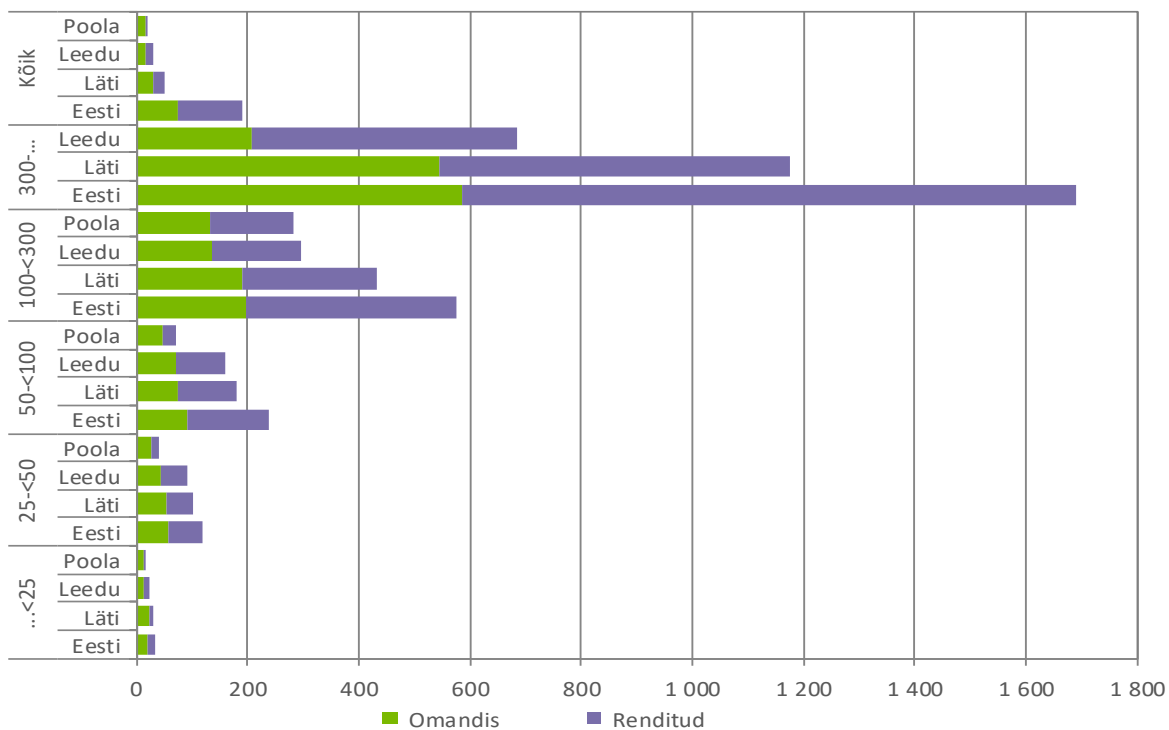
3.1.1 Piimatootmissektori ülevaade

Eesti piimatootja kasutuses on keskmiselt 188 ha põllumajandusmaad ja seda on tunduvalt rohkem kui Läti (51 ha), Leedu (31 ha) või Poola (21 ha) piimatootjal (Joonis 12). Kasutusel olevast põllumajandusmaast oli Eesti piimatootjal keskmiselt 61% renditud, Lätis 41%, Leedus 45% ja Poolas 28%.

Karja suuruse gruppide lõikes andmeid võrreldes on jooniselt 13 näha, et ka kõigis suurusgruppides oli Eesti piimatootjatel rohkem põllumajandusmaad kasutuses kui Lätis; Leedus või Poolas. Kõigis riikides on märgatav sarnane tendents - mida suurem ettevõtte, seda suurem on rendimaa osatähtsus.

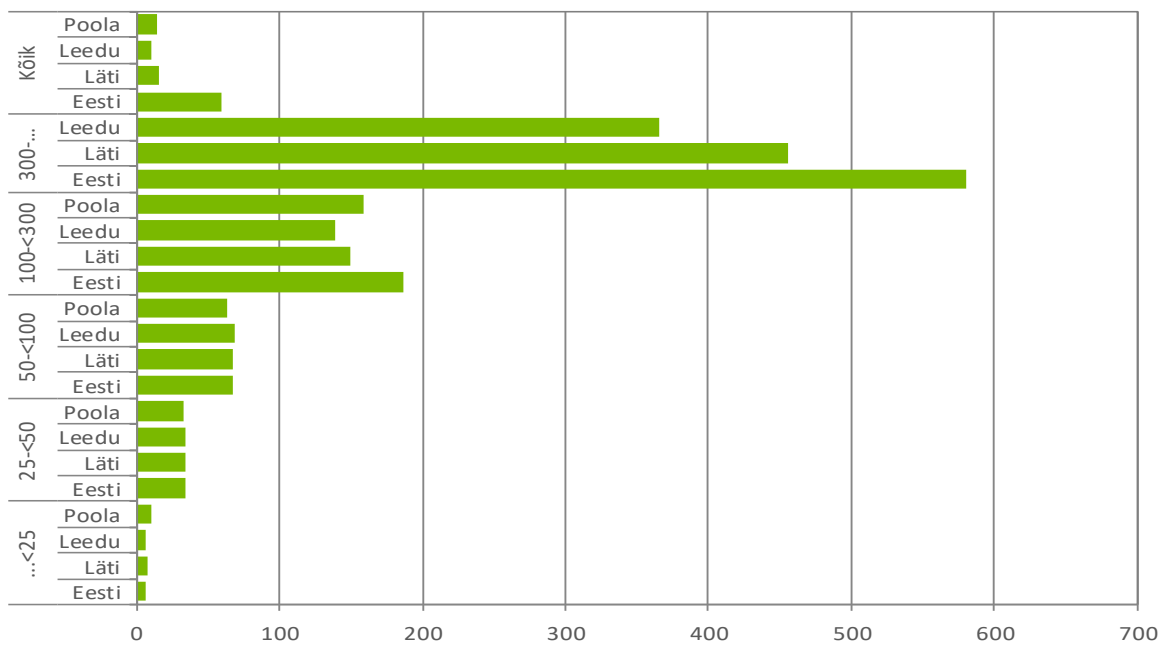
Ka piimalehmade arvu poolest on Eesti piimatootjad tunduvalt suuremad kui Läti, Leedu või Poola piimatootjad. Kui Eesti piimatootjal oli keskmiselt 59 piimalehma, siis Lätis oli keskmiselt 15, Leedus 10 ja Poolas 14 piimalehma (Joonis 13).

Karja suuruse gruppide lõikes andmeid võrreldes on näha, et väiketootjate grupis olid Poola piimatootjad kõige suuremad (keskmiselt 10 piimalehma), samas kui Eestis oli ainult 6, Leedus 7 ja Lätis 8 piimalehma keskmiselt ettevõtte kohta. Järgmistes suurusgruppides (25 kuni 50 ja 50 kuni 100 piimalehma) oli piimalehmade arv riikide lõikes suhteliselt sarnane (vastavalt 33-34 ja 63-68 piimalehma). Suuremate tootjate puhul on erinevused suuremad – suurusgrupis 100 kuni 300 piimalehma olid kõige suuremad Eesti piimatootjad (186 piimalehma) ja kõige väiksemad Leedu piimatootjad (138 piimalehma). Kõige suuremate tootjate grupis (rohkem kui 300 piimalehma) oli Eestis 580, Lätis 456 ja Leedus 366 piimalehma keskmiselt ettevõtte kohta.

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 12 Kasutatav põllumajandusmaa, ha 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

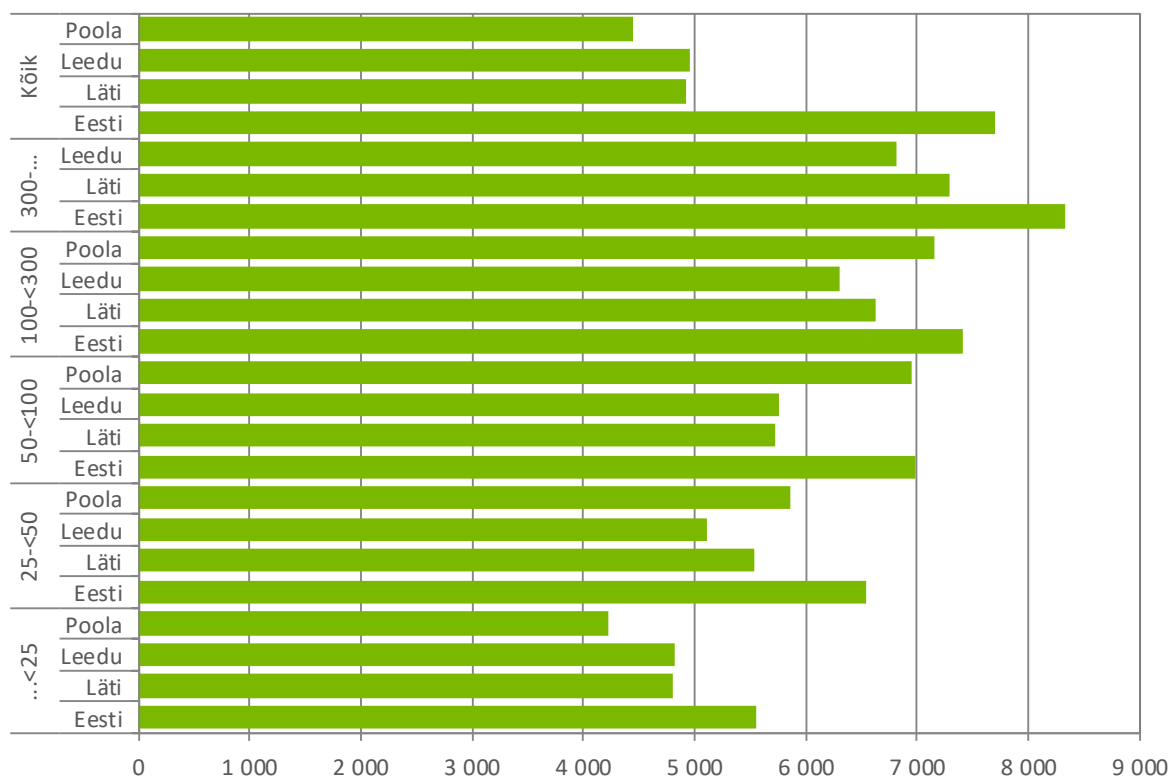

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 13 Piimalehmade arv 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Spetsialiseerunud piimatootjate grupis oli Eestis keskmine piimatoodang lehma kohta 7697 kg aastas. Lätis ja Leedus oli see näitaja pisut alla 5000 kg (vastavalt 4923 kg ja 4962 kg) ja Poolas 4444 kg (Joonis 14). Piimatoodang lehma kohta oli Eestis kõige kõrgemal tasemel ka kõigi suurusgruppide lõikes.

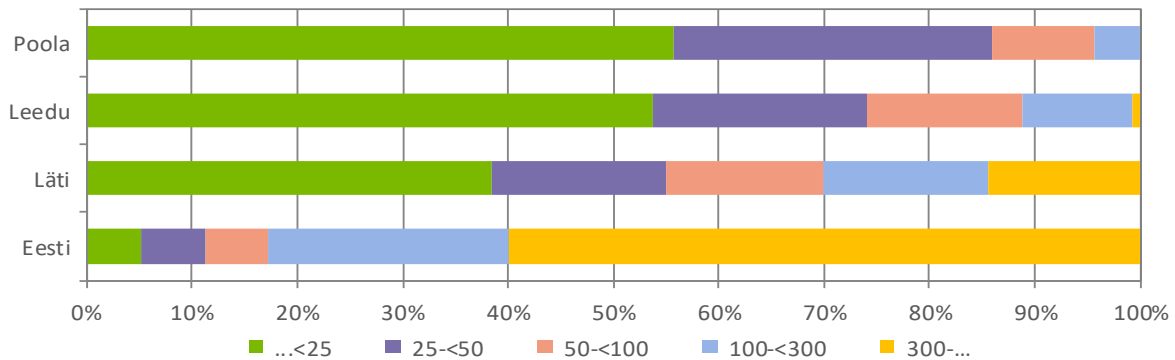
Kõigi võrreldud riikide puhul kehtis sama seaduspärasus – mida suurem ettevõtte, seda kõrgem piimatoodang lehma kohta. Suurusgrupis 50 kuni 100 piimalehma olid Eesti ja Poola piimatootjad praktiliselt samal tasemel (vastavalt 6989 ja 6953 kg) ning ka Läti ja Leedu olid produktiivsuse näitajate poolest sarnased (vastavalt 5726 ja 5761 kg). Sama tendents oli ka järgmises suurusgrupis 100 kuni 300 piimalehma, kus Eestis toodeti keskmiselt 7410 kg ja Poolas 7156 kg aastas lehma kohta ning Lätis ja Leedus vastavalt 6637 kg ja 6310 kg. Kõige suuremate tootjate grupis (rohkem kui 300 piimalehma) ulatus Eesti piimatootjate tase 8332 kilogrammini aastas lehma kohta, Läti ja Leedu suurtootjatel oli see näitaja vastavalt 7293 kg ja 6822 kg.

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 14 Piimatoodang lehma kohta aastas 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Joonis 15 näitab ilmekalt, kui erinev on piima tootmine ja piimandussektori struktuur võrdlusalustes riikides. Kui Poolas ja Leedus toodetakse üle poole spetsialiseerunud piimatootjate poolt toodetud piimast väikepiimatootjate grupis (vähem kui 25 piimalehma) ja Lätis 38%, siis Eestis on väiketootjate osaks ainult 5% toodetud piimast. Eestis toodetakse 60% piimast nende tootjate poolt, kellel on rohkem kui 300 piimalehma.

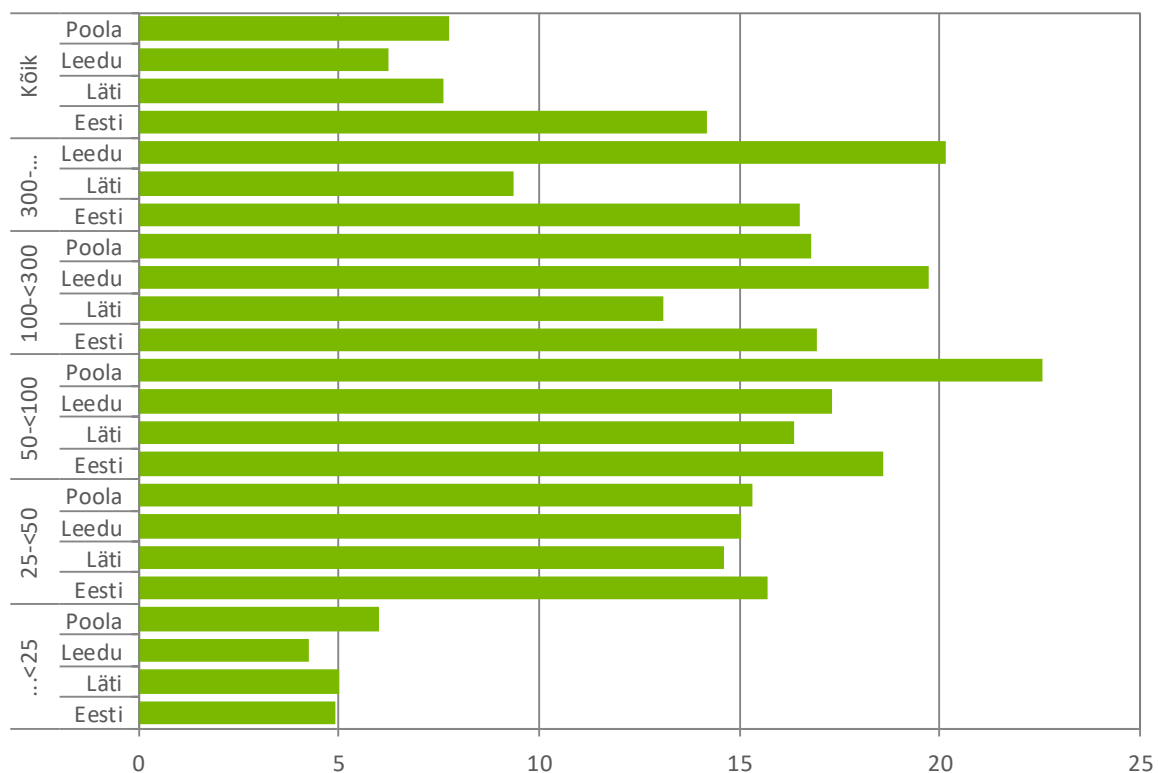

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 15 Piima toodangu struktuur spetsialiseerunud piimatootjate karja suuruse gruppide lõikes (2010-2014)

Töõjõu kasutamise efektiivsus oli kõige kõrgem Eestis, kus ühe töõjõu aastaühiku³⁹ kohta tuli arvestuslikult 14 piimalehma (Joonis 16). Lätis ja Poolas oli vastav näitaja 8 ja Leedus 6. Eestis, Lätis ja Poolas oli töõjõu kasutamine kõige efektiivsem suurusgrupis 50 kuni 100 piimalehma (vastavalt 19, 16 ja 23 piimalehma töõjõu aastaühiku kohta). Leedu piimatootjad olid kõige efektiivsemad suurusgruppides 100 kuni 300 ja rohkem kui 300 piimalehma, mõlemas grupis keskmiselt 20 piimalehma töõjõu aastaühiku kohta.

³⁹ Eestis ja Leedus on üks töõjõu aastaühik võrdne 2200, Lätis 2000 ja Poolas 2300 töötunniga aastas

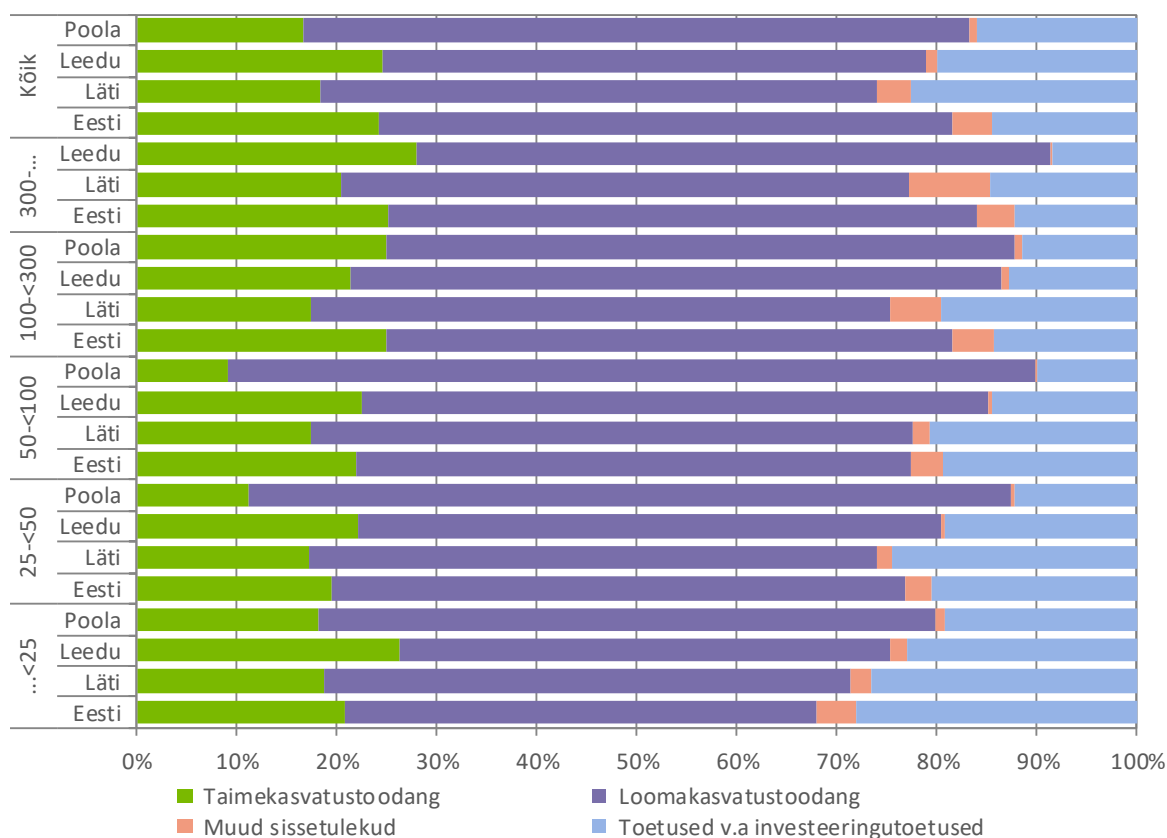

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 16 Piimalehmade arv tööjõu aastaühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

3.1.2 Majandustulemused

Kogutoodangu struktuur (k.a toetused v.a investeeringutoetused) oli riikide lõikes mõnevõrra erinev – kui Eesti ja Leedu piimatootjatel moodustas taimekasvatustoodangu väärtus ligikaudu neljandiku (vastavalt 24% ja 25%) kogutoodangu väärtusest, siis Poolas oli taimekasvatustoodangu osakaal 17% ja Lätis 18% kogutoodangu väärtusest (Joonis 17). Poola piimatootjatel oli loomakasvatustoodangu osakaal kogutoodangus kõige kõrgem (66%), ülejäänud riikides 54-57%. Toetuste (v.a investeeringutoetused) osakaal kogutoodangu struktuuris on kõige kõrgem Lätis (23%). Leedus oli vastav näitaja 20%, Poolas 16% ja Eestis kõige madalam (15%).

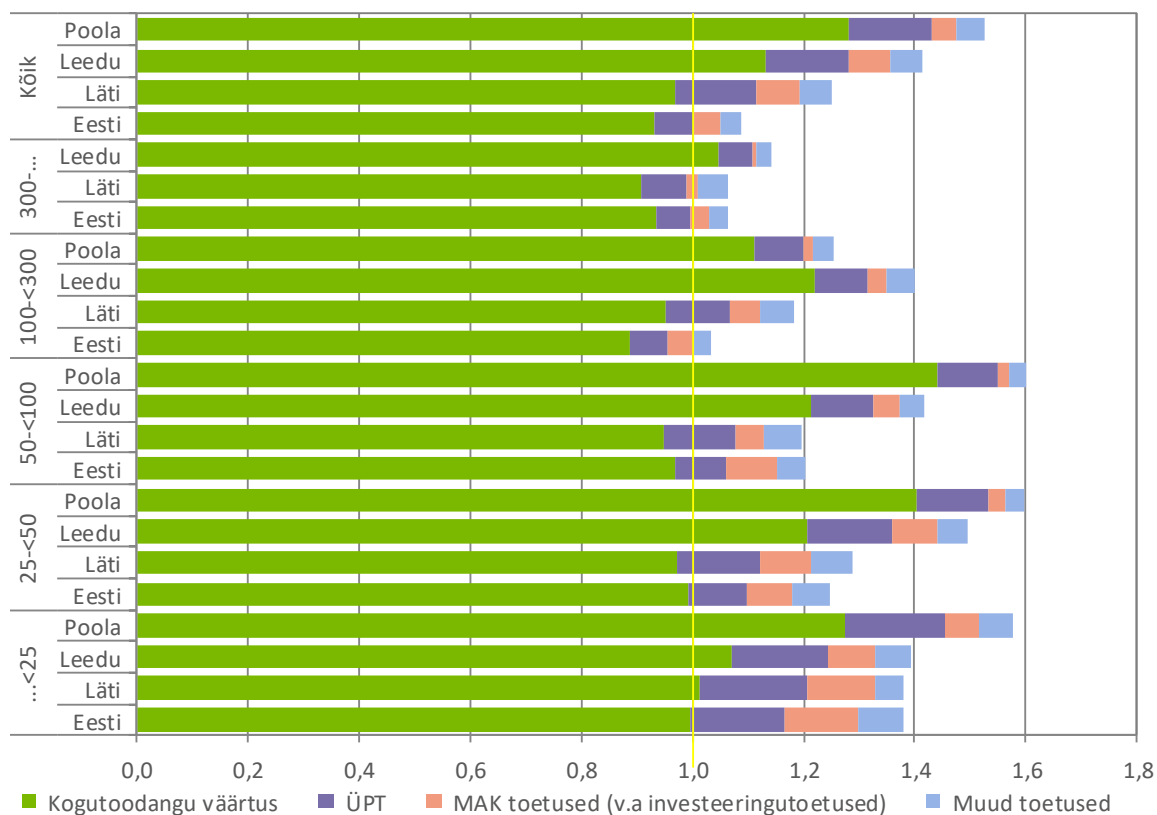
Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 17 Kogutoodangu struktuur 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse⁴⁰ näitab, mitme euro eest kogutoodangut tootis iga tootmises kulutatud euro. Kogutoodangu ja kogukulude suhtarv alla ühe näitab, et toodangu väärtus ei kata selle tootmiseks tehtud kulutusi. Kuna kogukulud sisaldavad ka tööjõukulusid, siis neis riikides, kus enamlevinud on peretalud, kus enamasti kasutatakse oma pere tasustamata tööjõudu, on kulud väiksemad ja see näitaja on tunduvalt kõrgem kui seal, kus valdavalt on tegemist tasustatud tööjõudu kasutavate ettevõtetega.

Ilma toetusi juurde arvestamata jäi Eesti ja Läti piimatootjatel see näitaja alla ühe (vastavalt 0,93 ja 0,97) – seega tehtud kulutused olid suuremad kui kogutoodangu väärtus (Joonis 18). Leedus oli see näitaja 1,13 ja Poolas 1,28. Ka kõigis suurusgruppides olid Eesti ja Läti piimatootjad suhteliselt sarnased, jäädes selle näitaja poolest alla ühe (v.a grupp, karja suurusega vähem kui 25 piimalehma), samas kui Leedus ja Poolas oli see näitaja üle ühe kõigis suurusgruppides. Koos toetustega (v.a investeeringutoetused) oli see näitaja kõigis riikides üle ühe, Eestis siiski kõige madalam (1,09) ja Poolas kõige kõrgem (1,53).

⁴⁰ Ettevõtte kogukulud = eri- ja üldkulud, kulum, tööjõu-, rendi- ja intressikulud

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

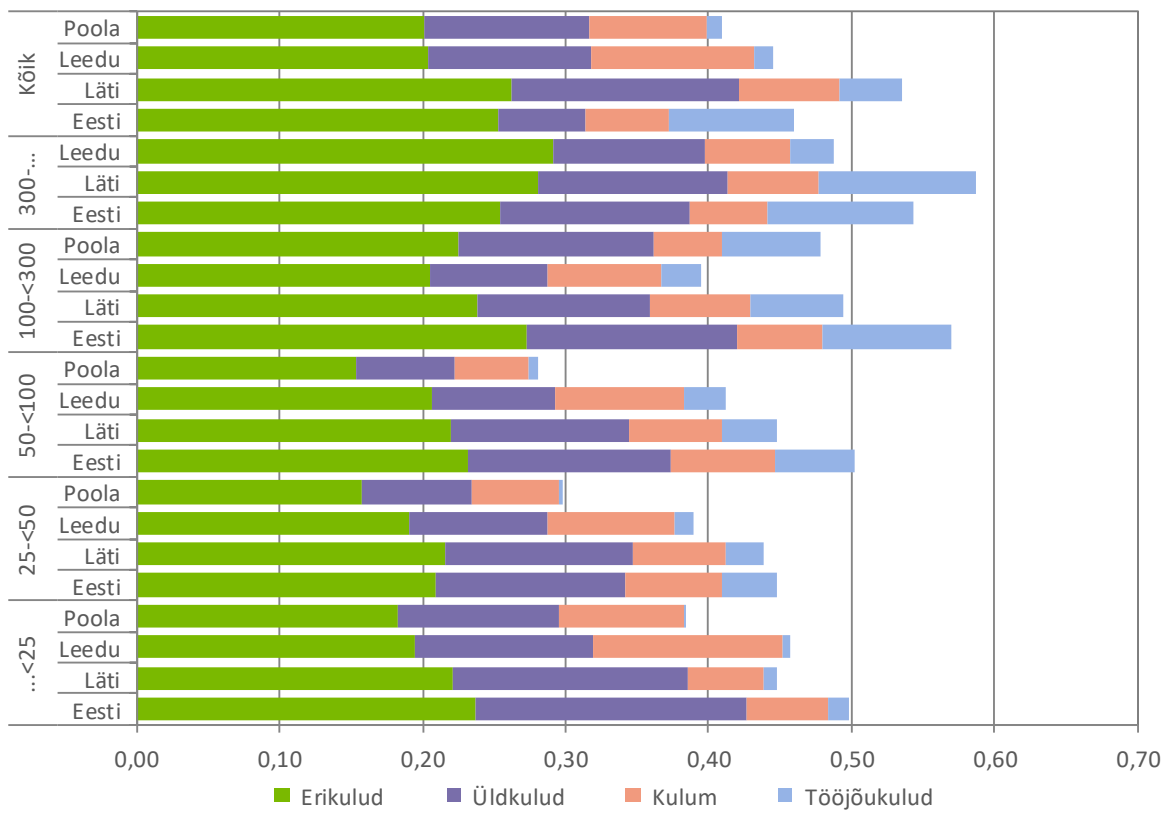
Joonis 18 Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Piimatootmisettevõtete kogukulused analüüsid selgusid suured erinevused riikide võrdluses (Joonis 19). Kõige kõrgemad kogukulud arvestatuna toodetud piima kilogrammi kohta olid Läti piimatootjatel (0,54 €/kg), sh olid kõrgemad nii eri- kui ka üldkulud. Eesti piimatootjatel moodustasid kogukulud 0,46 eurot, Leedus 0,45 eurot ja Poolas 0,41 eurot toodetud piima kilogrammi kohta.

Kui erikulud⁴¹ moodustasid enam-vähem poole kogukuludest kõikides võrdlusalustes riikides, siis Eestis olid üldkulud⁴² suhteliselt madalamad kui teistel (Joonis 20). Tööjõukulud moodustasid Eesti piimatootjatel ligi viiendiku (19%) kogukuludest, Lätis oli see näitaja 8%, Leedus ja Poolas 3%.

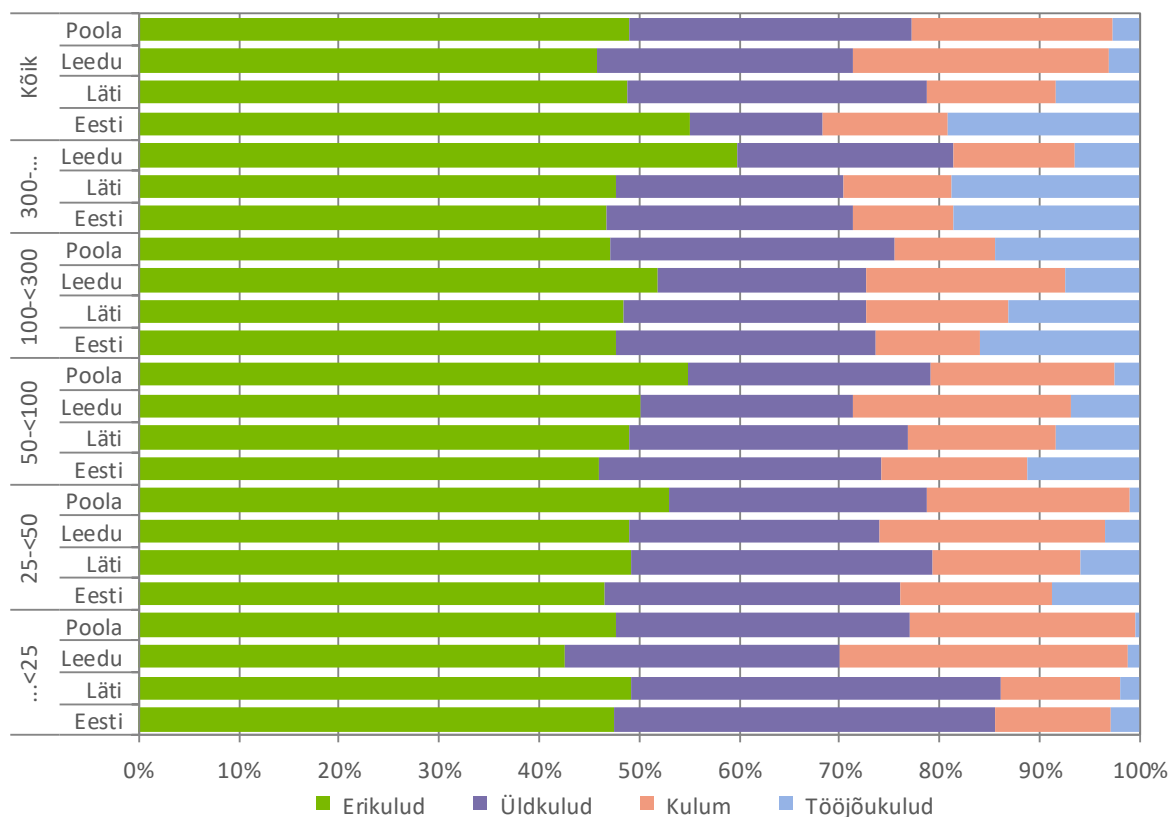
⁴¹ Erikulud on ettevõttes majandusaasta jooksul tootmises kasutatud omatoodetud ja ostetud sööt ja seeme, väetised, taimekaitsevahendid jne

⁴² Üldkulud on mitmesugused tegevuskulud, masinate ja seadmete korrashoiukulu, kütusekulu, kindlustus jne

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 19 Kogukulud toodetud piima koguse kohta 2010-2014, €/kg (keskmiselt ettevõtte kohta)

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 20 Kogukulude struktuur 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

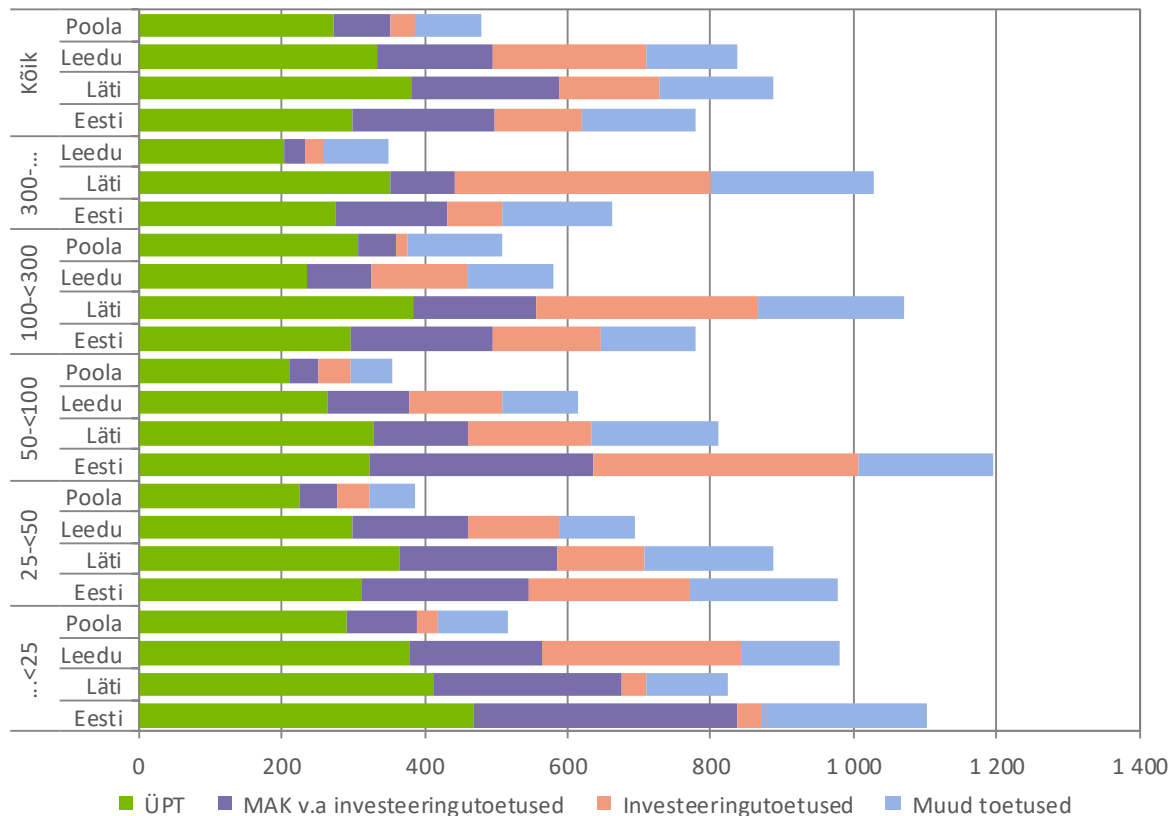
Selleks, et katta piima tootmiseks tehtud kulutused, on toetused piimatootjatele väga olulised. Ühistes turutingimustes tegutsedes peaksid toetused, mida tootjatele makstakse, olema enam-vähem sarnasel tasemel. Joonis 21 on võrreldud aastatel 2010-2014 piimatootjatele makstud toetusi (ka investeeringutoetused) arvestatuna piimalehma kohta.

Kõige rohkem maksti toetusi Lätis (888 eurot keskmiselt piimalehma kohta aastas), järgnesid Leedu (837 eurot) ja Eesti (780 eurot) ning Poolas oli see summa kõige väiksem (479 eurot). Toetuste struktuur oli riikide lõikes väga erinev⁴³ – kui Eestis, Lätis ja Leedus moodustas ÜPT 38-43% toetuste kogusummast, siis

⁴³ Muud toetused – kõik otsetoetused (v.a ühtne pindalatoetus), täiendavad otsetoetused, üleminekutoetused, riiklikud toetused. Investeeringutoetused – MAKi raames makstud investeeringutoetused. Muude toetuste all Eestis arvestatud: - piimasektori eritoetus, seakasvatuse eritoetus, ammalehma kasvatamise täiendav otsetoetus, ute kasvatamise täiendav otsetoetus, heinaseemne täiendav otsetoetus, piima tootmiskvoodi alusel makstav täiendav otsetoetus, põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus, ute täiendav otsetoetus, veise loomühiku alusel makstav täiendav otsetoetus, põllumajanduskindlustustoetus, praktikatoetus, piima turutoetus

Poolas oli see 57%. Ühtset pindalatoetust maksti kõige rohkem Lätis (382 eurot keskmiselt piimalehma kohta aastas), Eestis oli see näitaja 300 eurot, Leedus 334 eurot ja Poolas kõige väiksem ehk 272 eurot keskmiselt piimalehma kohta aastas. Poolas maksti aastatel 2010-2014 ka investeeringutoetusi kõige vähem, keskmiselt 33 eurot piimalehma kohta aastas, samas kui Leedus oli see näitaja 214 eurot, Lätis 141 eurot ja Eestis 122 eurot.

Joonisel 20 on näha, et suurusgruppide lõikes on toetuste struktuur väga erinev nii riikide võrdluses kui ka riikide siseselt. Kolmes väiksemate karjadega tootjate gruppides, kus karja suurus on väiksem kui 100 piimalehma, on kõige rohkem toetusi makstud Eestis ja kõige vähem Poolas. Suurusgrupis 100 kuni 300 piimalehma maksti kõige rohkem toetusi Lätis (1071 eurot piimalehma kohta aastas). Eestis oli see näitaja 779 eurot, Leedus 580 eurot ja Poolas 510 eurot. Kõige suuremate tootjate grupis (rohkem kui 300 piimalehma), maksti samuti Lätis kõige rohkem toetusi (1028 eurot keskmiselt piimalehma kohta aastas), Eestis oli see summa 663 eurot ja Leedus ainult 351 eurot.

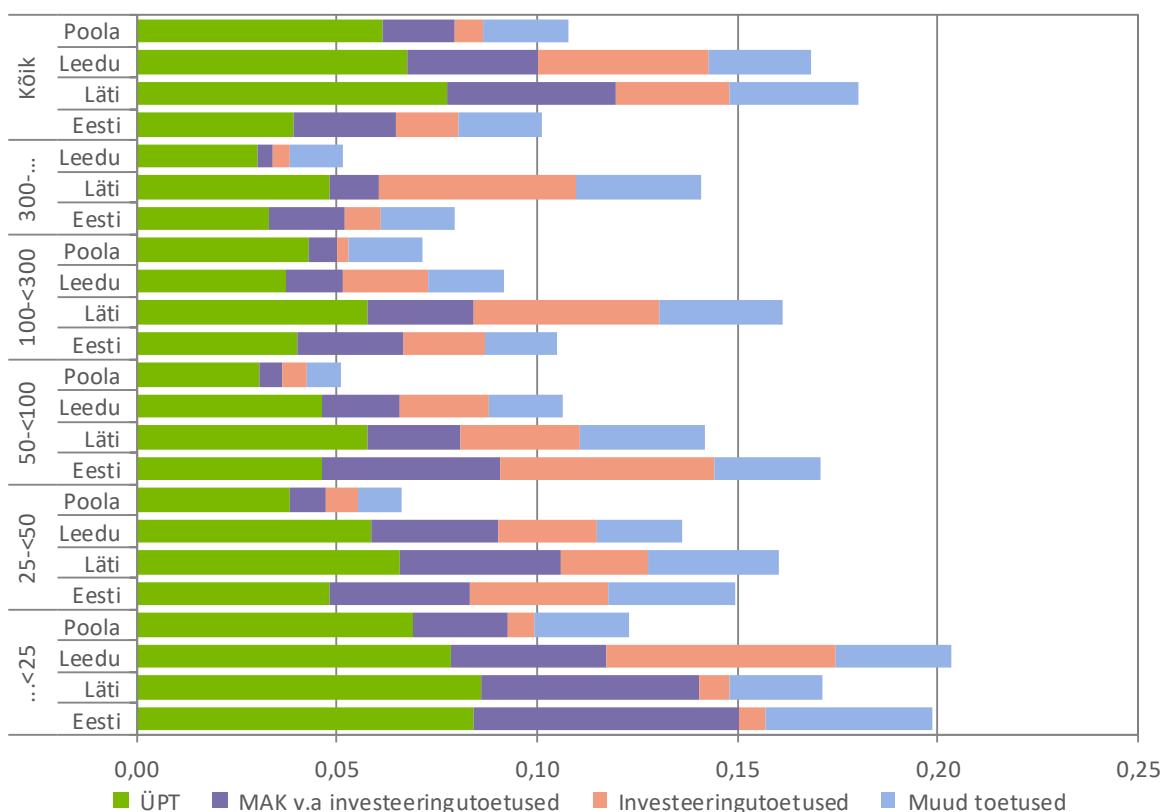
Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 21 Toetused (k.a invest. toetused) piimalehma kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Lisaks sellele analüüsiti ka seda, kui palju maksti võrdlusalustes riikides toetusi (k.a investeeringutoetused) toodetud piima koguse kohta (Joonis 22). Lätis tuli toodetud piima kilogrammi kohta toetusi kõige rohkem

(0,18 €/kg). Leedus oli vastav näitaja 0,17 €/kg, Poolas 0,11 €/kg ja Eestis 0,10 €/kg. Suurusgruppide lõikes on olukord teine – kõige väiksemate piimatootjate grupis said Eesti ja Leedu piimatootjad kõige rohkem toetusi (0,20 €/kg). Läti piimatootjad said 0,17 €/kg ja Poola piimatootjad 0,12 €/kg.

Võib öelda, et kõigis suurusgruppides said Poola piimatootjad arvestuslikult kõige vähem toetusi (0,05 kuni 0,07 €/kg). Gruppides 100 kuni 300 ja rohkem kui 300 piimalehma said kõige rohkem toetusi Läti piimatootjad (vastavalt 0,16 ja 0,14 €/kg). Kõige suuremate tootjate grupis said Eesti piimatootjad toetusi arvestuslikult 0,08 €/kg ja Leedu piimatootjad 0,05 €/kg.

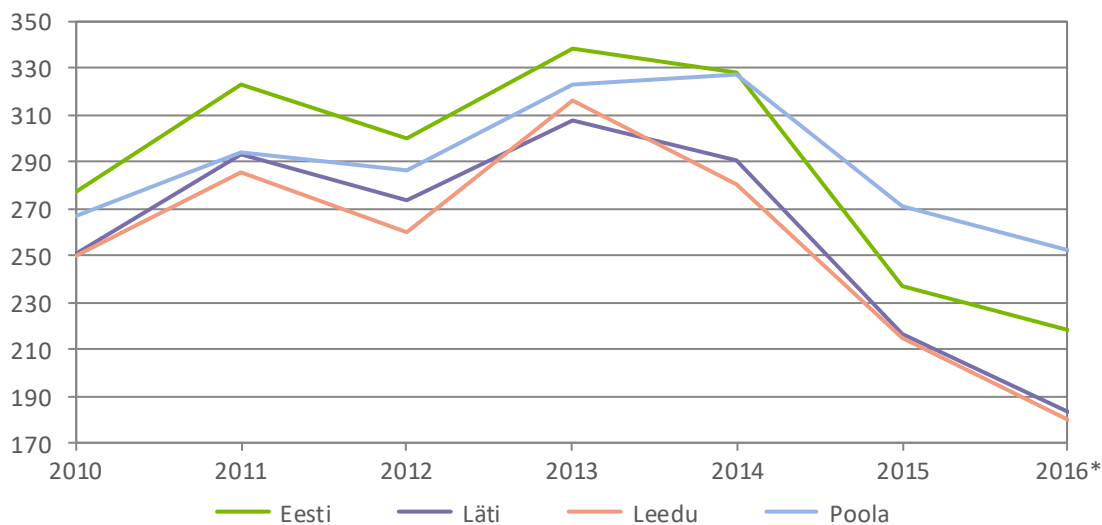

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 22 Toetused (k.a investeeringutoetused) ühe kg toodetud piima kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

EUROSTATi ja Statistikaameti andmetel on analüüsitud riikides piima kokkuostuhinnad olnud suures kõikumises. Kuni 2013. aastani olid Eestis piima kokkuostuhinnad teistest riikidest kõrgemal tasemel, ulatudes 2013. aastal 338 euroni tonn (Joonis 23). 2014. aastal olid piima kokkuostuhinnad Poolas ja Eestis samal tasemel (328 €/kg). 2015. aastaks on piima kokkuostuhinnad Leedus langenud tasemele 215 €/tonn ja Lätis 216 €/t. Eestis oli see näitaja 237 €/t, Poolas aga tunduvalt kõrgem, ulatudes 271 €/t.

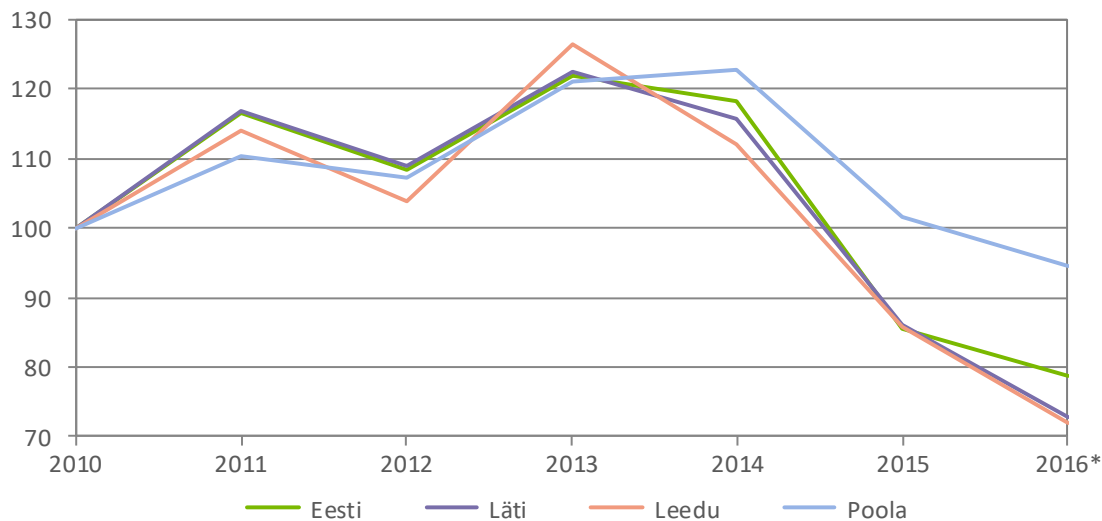
2016. aasta kuue kuu seisuga on Lätis ja Leedus piima kokkuostuhinnad langenud tasemele alla 200 €/tonn, Eestis on see keskmiselt 218 €/tonn ja Poolas 252 €/tonn.

* Esimese poolaasta kaalutud keskmine hind
Allikas: Eurostat, Statistikaamet

Joonis 23 Piima kokkuostuhinnad, 2010-2016* (€/tonn)

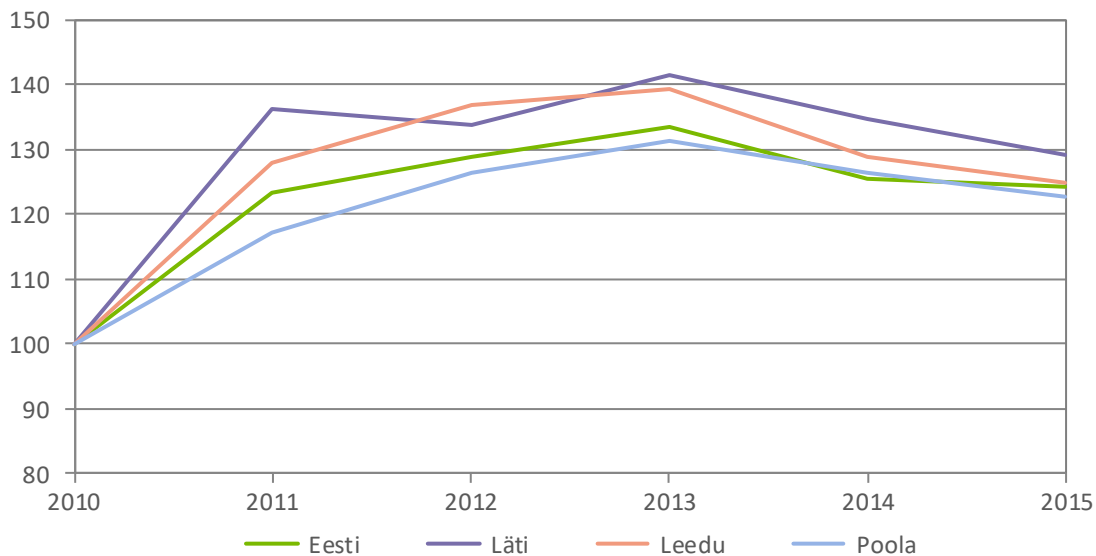
Eestis, Lätis ja Leedus on piima kokkuostuhindade tõusud ja langused toimunud suhteliselt sarnaselt, jõudes 2015. aastaks tasemele, mis on 2010. aastaga võrreldes 14-15% madalam (Joonis 24). Poolas seevastu olid 2015. aastal piima kokkuostuhinnad 2% kõrgemad võrreldes 2010. aastaga.

* Esimese poolaasta kaalutud keskmine hind
Allikas: Eurostat, Statistikaamet

Joonis 24 Piima kokkuostuhindade muutused 2010-2016 (Indeks, 2010=100)

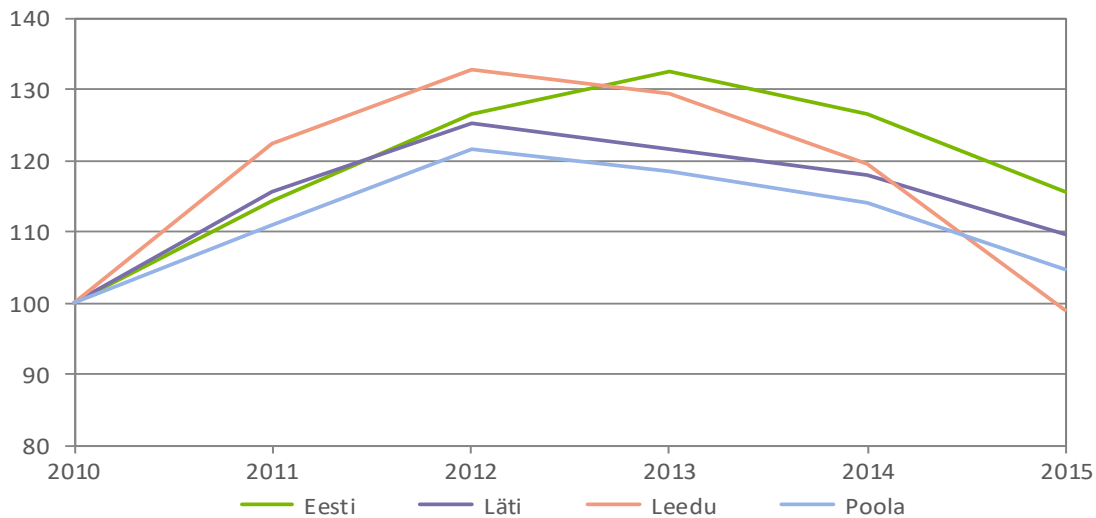
Võrreldes piima kokkuostuhindade muutustega on sisendite hinnad olnud suhteliselt stabiilsed (joonis 24 - joonis 29). Eriti oluline on jälgida söödakulude muutusi, sest need moodustavad kõige suurema osa piimatootmise kuludest. Nagu näitab joonis 14, on võrreldes 2010. aasta tasemega 2015. aastaks söödakulud kasvanud kõikides riikides 25% ringis.

Allikas: Eurostat, Statistikaamet

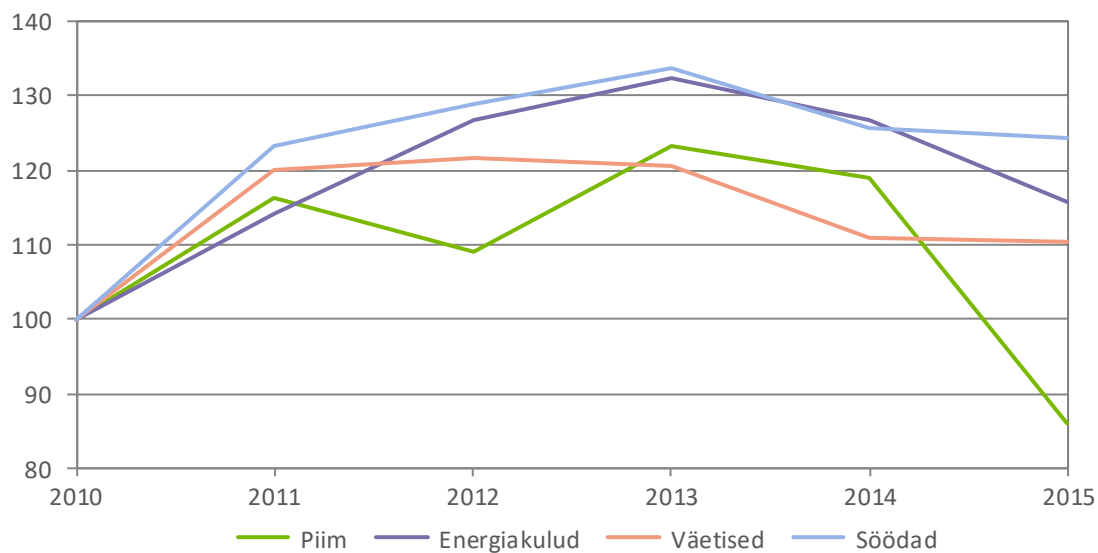
Joonis 25 Söödakulu muutused 2010-2015 (Indeks, 2010=100)

Võrreldes 2010. aastaga on energiakulud 2015. aastaks kõige enam kasvanud Eestis (keskmiselt 16%), Lätis on kasv 10%, Poolas 5% ja Leedus on vähenemine 1%.

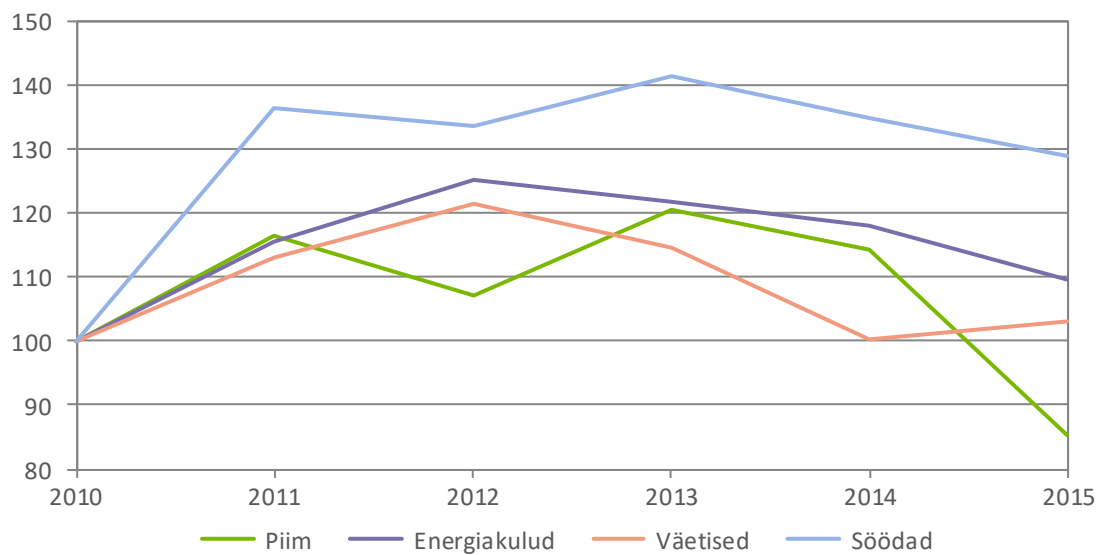
Allikas: Eurostat, Statistikaamet

Joonis 26 Energiakulude muutused 2010-2015 (Indeks, 2010=100)

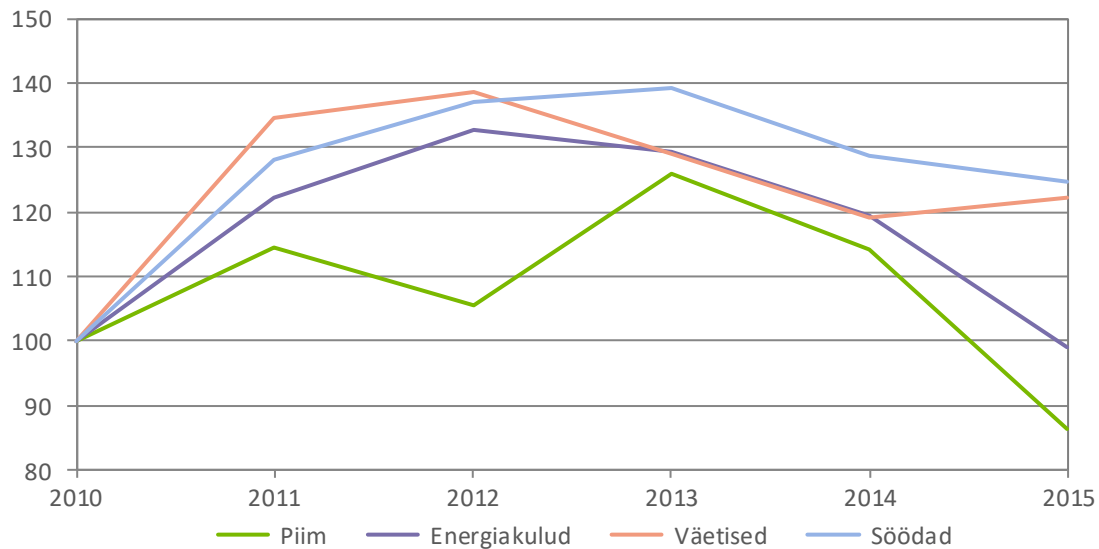
Allikas: Statistikaamet

Joonis 27 Piima kokkuostuhindade ja sisendite hindade muutused 2010-2015, Eesti (Indeks, 2010=100)

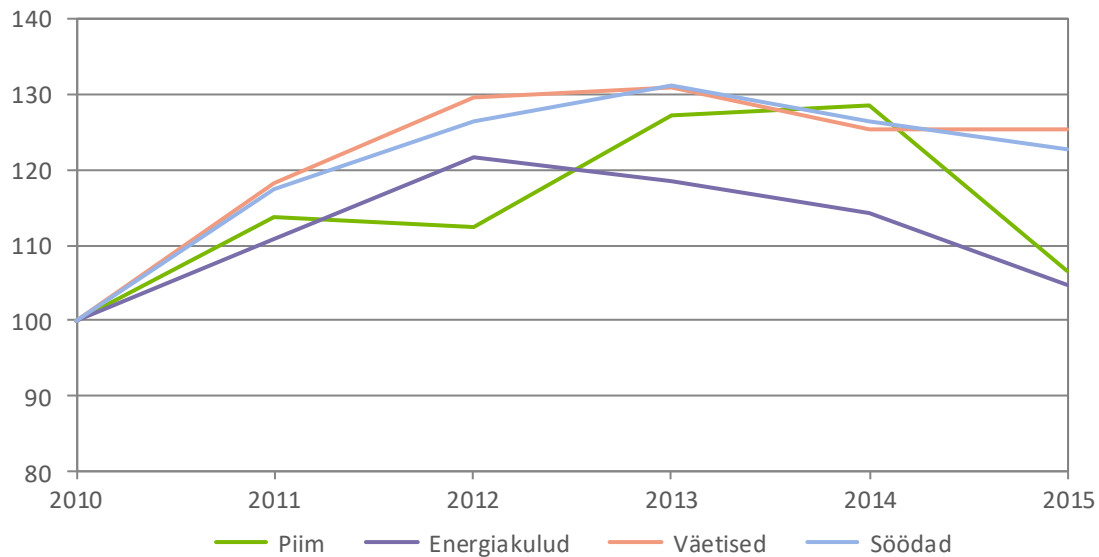
Allikas: Eurostat

Joonis 28 Piima kokkuostuhindade ja sisendite hindade muutused 2010-2015, Läti (Indeks, 2010=100)

Allikas: Eurostat

Joonis 29 Piima kokkuostuhindade ja sisendite hindade muutused 2010-2015, Leedu (Indeks, 2010=100)

Allikas: Eurostat

Joonis 30 Piima kokkuostuhindade ja sisendite hindade muutused 2010-2015, Poola (Indeks, 2010=100)

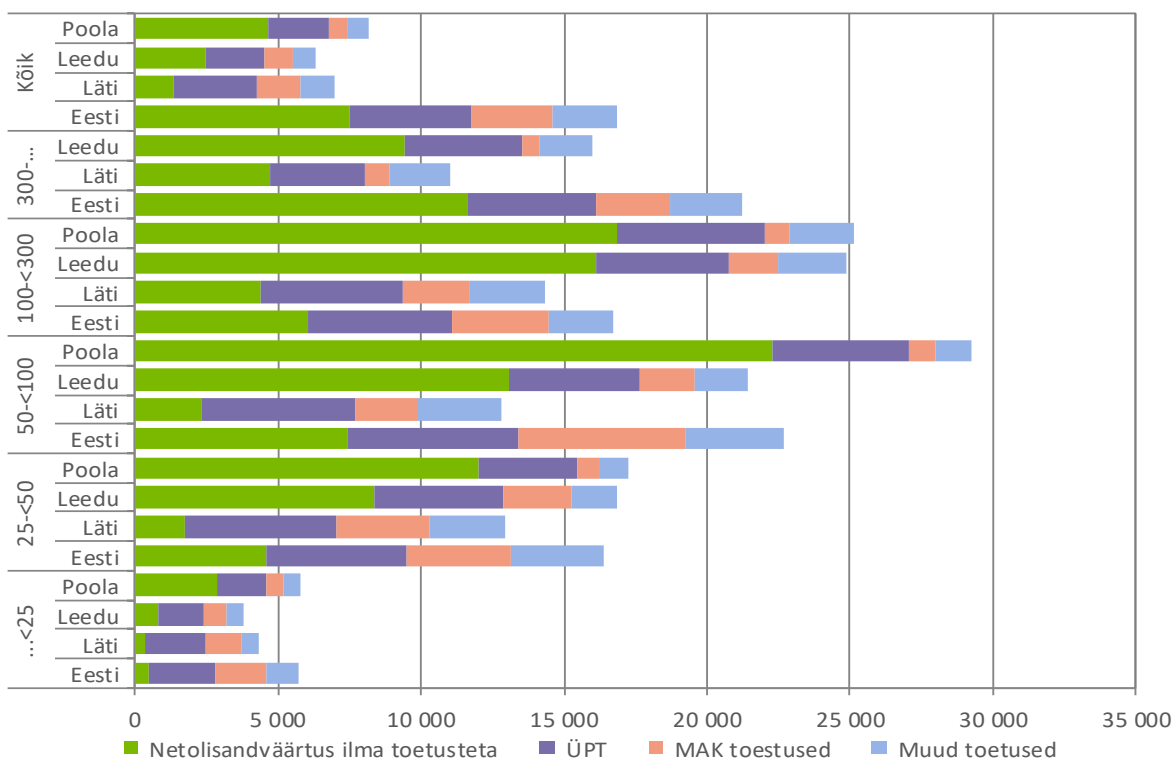
Netolisandväärtuse leidmiseks lisatakse kogutoodangu väärtusele toetused (v.a investeeringutoetused) ja ettevõtlustegevusega seotud maksude bilanss ning lahutatakse eri- ja üldkulud ja kulum. Netolisandväärtuse näitajat on otstarbekas kasutada ettevõtete tulemuslikkuse võrdlemisel, sest siis ei ole veel arvestatud

tööjõukuluga, mis tasustatud ja tasustamata tööjõu puhul ei ole võrreldav. Võrreldavuse tagamiseks tuuakse välja netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta.

Netolisandväärtuse arvelt tuleks katta tööjõu-, rendi- ja intressikulud, investeringute maht on kaudselt juba kulumi kaudu tulemusse sisse arvestatud.

Perioodil 2010-2014 on Eesti piimatootjad keskmiselt olnud tunduvalt edukamad kui Läti, Leedu ja Poola piimatootjad ja seda nii ilma saadud toetusi arvestamata kui ka koos toetustega (joonised 30 ja 31). Suurusgruppide lõikes olid kõige kõrgemad tulemused Poola piimatootjatel, kellel oli 50 kuni 100 piimalehma, kus netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta ulatus üle 29 tuhande euro. Seejuures ei olnud põhjuseks suuremad toetused, vaid tulemus oli ka ilma toetusteta väga kõrge, rohkem kui 22 tuhat eurot keskmiselt tootja kohta. Poola piimatootjad suurusgrupis 100 kuni 300 piimalehma olid samuti väga edukad, netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta oli üle 25 tuhande euro. Peaaegu samal tasemel olid ka Leedu piimatootjad samast grupist (ligi 25 tuhat eurot).

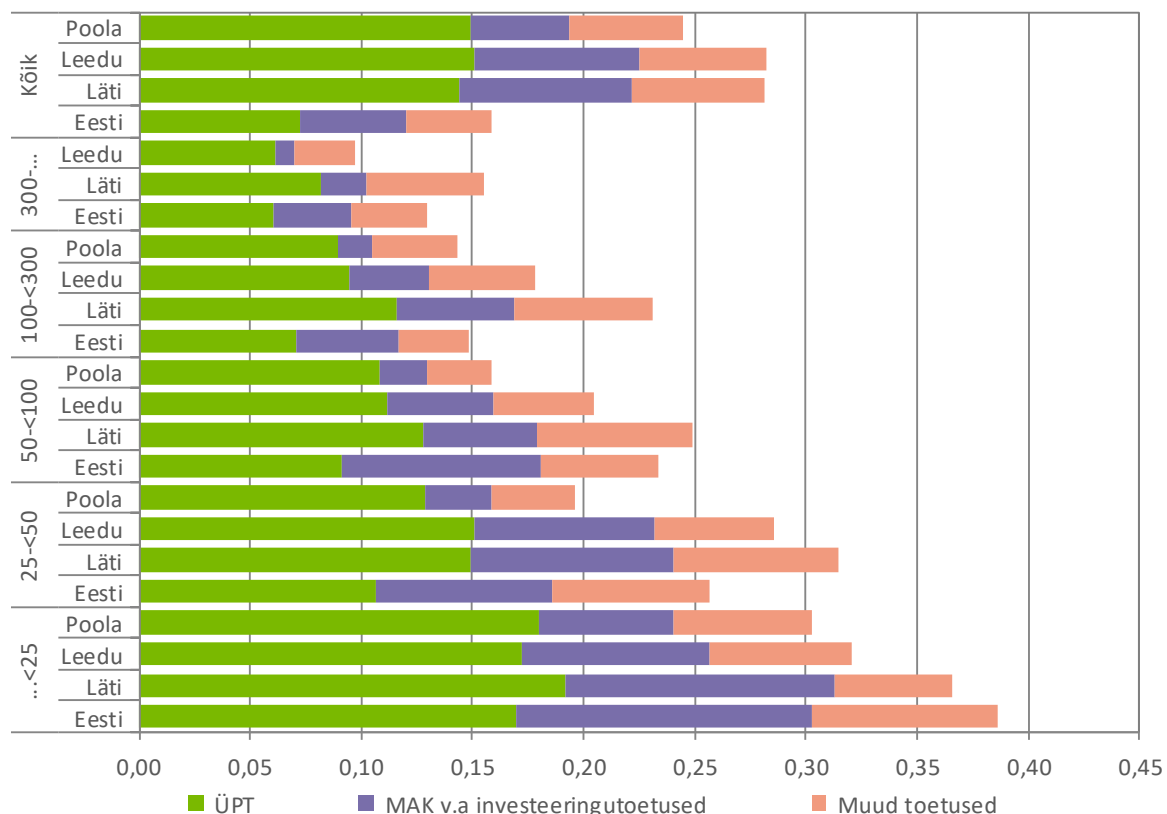
Eesti piimatootjad olid kõige tulemuslikumad suurusgrupis 50 kuni 100 piimalehma, kus netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta oli 22 711 eurot ja suurtootjate grupis, karja suurusega rohkem kui 300 piimalehma oli see näitaja 21 249 eurot. Väiketootjad (vähem kui 25 piimalehma) olid kõigis riikides väga nõrgal tasemel, kus netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta jäi alla kuue tuhande euro ja enamuse sellest moodustasid toetused.

Allikas: MMIKI arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 31 Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Joonis 32 on analüüsitud, kui suure osa piimatootjate kogukuludest katavad saadud toetused (v.a investeeringutoetused). Lätis ja Leedus kaetakse iga kulutatud euro kohta keskmiselt 28 senti toetustega, Poolas 24 senti ja Eestis kõige vähem ehk 16 senti. Väiketootjate grupis on rohkem kui kolmandik kuludest kaetud toetustega kõigis riikides, sh Eestis kõige rohkem (39 senti iga kulutatud euro kohta). Kõikide riikide puhul on nii, et mida suuremasse suurusgruppi kuulub tootja, seda väiksem osa kulutustest on kaetud toetustega, seega sõltuvad väiksemad tootjad enam toetustest ja suuremad püüavad kulusid katta turult saadava sissetulekuga.

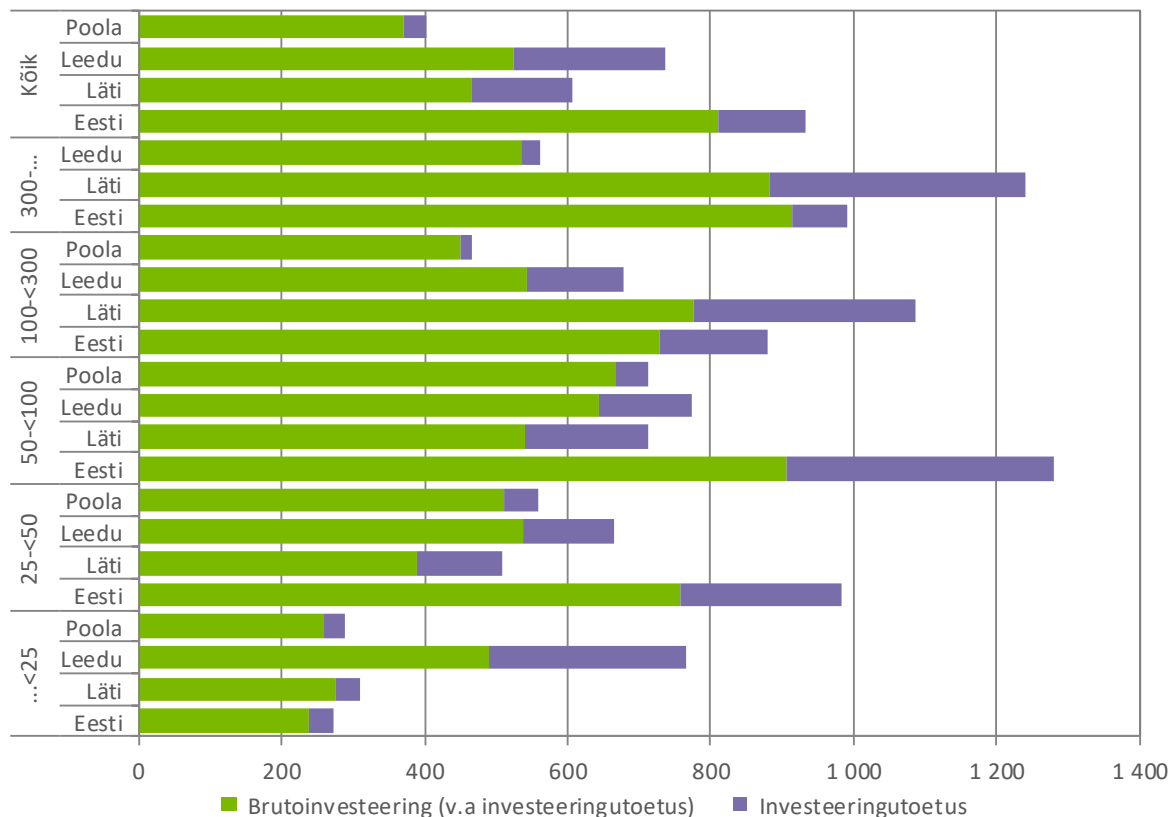
Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 32 Toetused (v.a investeeringutoetused) ühe euro kogukulude kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Brutoinvesteeringuid⁴⁴ on viie aasta jooksul kõige rohkem tehtud Eestis, ca 900 eurot piimalehma kohta igal aastal, sellest 13% on kaetud investeeringutoetustega (joonis 32). Leedus on investeeritud ca 700 eurot igal aastal, sh 29% investeeringutoetused, Lätis ca 600 eurot aastas ja sellest 23% katsid investeeringutoetused. Poolas kõige vähem, ca 400 eurot aastas ja sellest 8% on kaetud investeeringutoetustega. Väiketootjad on

⁴⁴ Brutoinvesteering – põllu- ja metsamaa, ehitiste, masinate, seadmete ja rajatiste, põhikarja ostu- ja müügisumma vahe

investeerinud väga tagasihoidlikult kõigis riikides (keskmiselt 270-310 eurot piimalehma kohta aastas) ja investeeringutoetus oli 10% ringis, v.a Leedus, kus väiketootjad investeerisid ca 800 eurot piimalehma kohta aastas ja sellest 36% kaeti investeeringutoetustega. Suurusgruppides 25 kuni 50 ja 50 kuni 100 piimalehma investeerisid kõige enam Eesti piimatootjad (vastavalt 980 ja 1280 eurot piimalehma kohta aastas). Kahes kõige suuremate tootjate grupis investeerisid kõige rohkem Läti piimatootjad, vastavalt 1100 ja 1240 eurot keskmiselt piimalehma kohta aastas, investeeringutoetused katsid ca 30% investeeringu kogumahust.

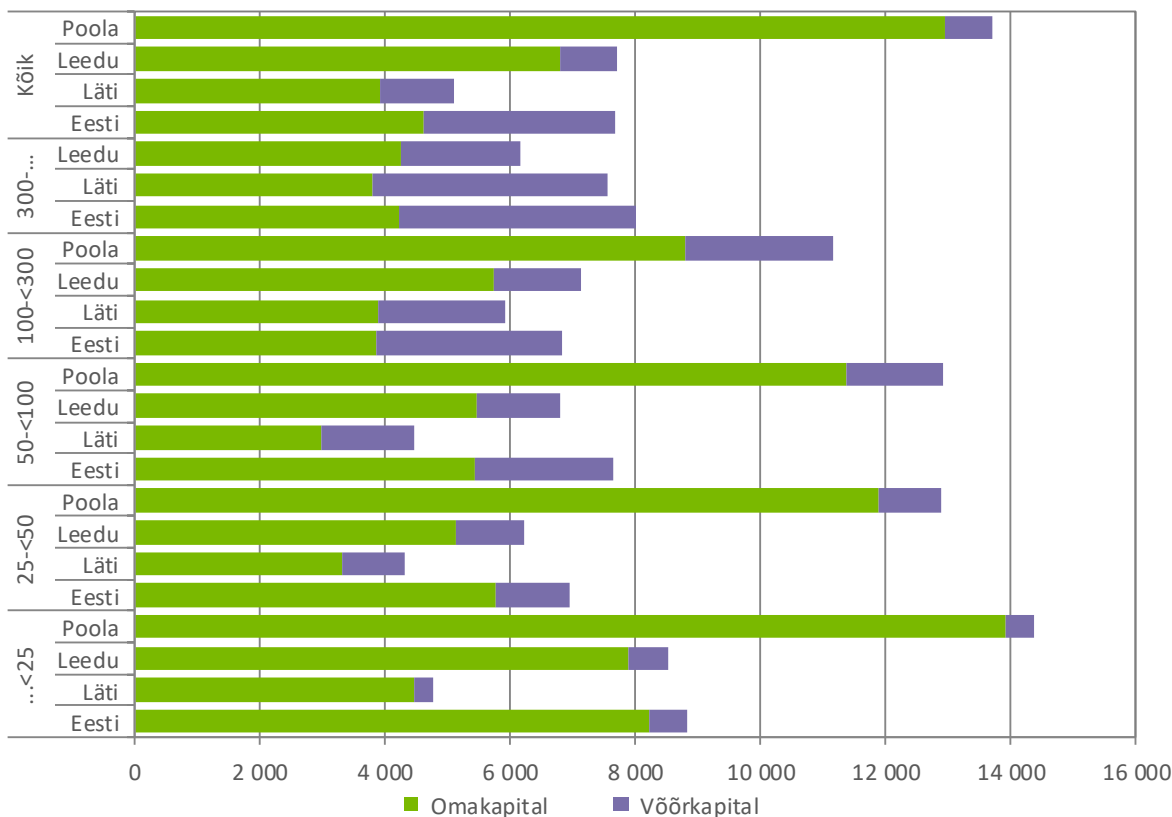

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 33 Brutoinvesteering piimalehma kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kõige rohkem varasid on Poola piimatootjatel, koguvara väärtus ulatus keskmiselt 13 700 euroni piimalehma kohta (Joonis 34). Sama võib öelda kõigi suurusgruppide kohta – Poola piimatootjatel on tunduvalt kõrgem koguvara väärtus piimalehma kohta kui Eestis, Lätis või Leedus. Kõige enam mõjutab koguvara väärtust maa maksumus, mis Poolas on üle kuue korda kõrgem kui näiteks Eestis.

Poola piimatootjate varad on valdavalt finantseeritud omavahenditest, võlakoormus keskmiselt 6%. Eesti piimatootjate võlakoormus on kõige kõrgem, keskmiselt 40% varadest on finantseeritud võõrvahenditega ja suurtootjatel, kes on kõige rohkem investeerinud, on võlakoormus 47%. Läti suurtel piimatootjatel ulatub kohustuste osakaal 50%ni koguvara väärtusest. Väiketootjate võlakoormus jääb kõikides riikides alla 10%.

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 34 Koguvara väärtus piimalehma kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kokkuvõtteks Eesti, Läti, Leedu ja Poola piimatootjate võrdlusanalüüsist

- ✓ Eestis on suuremad piimatootmisettevõtted kui Lätis, Leedus ja Poolas ja seda nii kasutatava põllumajandusmaa kui ka piimalehmade arvu poolest. Kui Eestis toodetakse ca 60% piimast suurtootjate (rohkem kui 300 piimalehma) poolt, siis Poolas ja Leedus väiketootjate (vähem kui 25 piimalehma) poolt.
- ✓ Eesti piimatootjad kasutavad keskmiselt tööjõudu kõige efektiivsemalt ja piimalehmade produktiivsus on kõige kõrgem.
- ✓ Piimatootjate kogutoodangu struktuuris oli toetuste osakaal kõige väiksem Eestis (15%) ja kõige suurem Lätis (23%).
- ✓ Eesti ja Läti piimatootjatel kattis kogutoodangu väärtus ainult 93-97% tehtud kulutustest, seega olid toetused väga olulised kasumini jõudmiseks. Leedu ja Poola piimatootjad ületasid kasumiläve ka ilma toetusi juurde arvestamata, kogutoodangu väärtus oli vastavalt 13% ja 28% kõrgem kui kogukulud.
- ✓ Kõige madalamad kogukulud jagatuna ühe kilogrammi toodetud piima kohta olid Poolas (41 senti), Leedus oli see 45 senti, Eestis 46 senti ja Lätis 54 senti.

- ✓ Ühe euro kogukulude kohta said Läti ja Leedu piimatootjad keskmiselt 28 senti toetusi, Poola piimatootjad 24 senti ja Eesti piimatootjad 16 senti.
- ✓ Piimalehma kohta arvestatuna said kõige rohkem toetusi Läti piimatootjad (888 €), Leedus 837 €, Eestis 780 € ja Poolas 479 €.
- ✓ Toodetud piima kilogrammi kohta arvestatuna said Eesti piimatootjad keskmiselt 10 senti toetusi, Poolas oli see näitaja 11 senti, Leedus 17 senti ja Lätis 18 senti.
- ✓ Kuni 2013. aastani olid Eestis piima kokkuosthinnad teistest riikidest kõrgemal tasemel, ulatudes 2013. aastal 338 euroni tonn. Võrreldes 2010. aastaga on piima kokkuostuhinnad Eestis, Lätis ja Leedus 2015. aastaks langenud 14-15%, Poolas aga tõusnud 2%. 2016. aasta esimesel poolaastal on Lätis ja Leedus piima kokkuostuhinnad langenud tasemele alla 200 €/t, Eestis on see keskmiselt 218 €/t ja Poolas 252 €/t.
- ✓ Perioodil 2010-2014 on Eesti piimatootjad keskmiselt olnud tunduvalt edukamad kui Läti, Leedu ja Poola piimatootjad, seda näitab netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta nii ilma saadud toetusi arvestamata kui ka koos toetustega.
Suurusgruppide lõikes olid selle näitaja osas kõige kõrgemad tulemused Poola piimatootjatel, kellel oli 50 kuni 100 piimalehma. Suurusgrupis 100 kuni 300 piimalehma olid kõige edukamad Poola ja Leedu piimatootjad. Eesti piimatootjad olid kõige tulemuslikumad suurusgrupis 50 kuni 100 piimalehma. Väiketootjad (vähem kui 25 piimalehma) olid kõigis riikides väga nõrgal tasemel.
- ✓ Brutoinvesteeringuid piimalehma kohta arvestatuna on viie aasta jooksul kõige rohkem tehtud Eestis ja kõige vähem Poolas.
Eesti, Läti ja Poola väiketootjad on investeerinud väga tagasihoidlikult, seevastu Leedu väiketootjad investeerisid ligi 900 eurot piimalehma kohta aastas. Suurusgruppides 25 kuni 50 ja 50 kuni 100 piimalehma investeerisid kõige enam Eesti piimatootjad. Kahes kõige suuremate tootjate grupis investeerisid kõige rohkem Läti piimatootjad.
- ✓ Poola piimatootjatel on tunduvalt kõrgem koguvara väärtus piimalehma kohta kui Eestis, Lätis või Leedus.
- ✓ Poola piimatootjate varad on valdavalt finantseeritud omavahenditest, võlakoormus keskmiselt 6%. Eesti piimatootjate võlakoormus on kõige kõrgem, keskmiselt 40% varadest on finantseeritud võõrvahenditega ja suurtootjatel, kes on kõige rohkem investeerinud, on võlakoormus 47%. Läti suurtel piimatootjatel ulatub kohustuste osakaal 50%ni koguvara väärtusest. Väiketootjate võlakoormus jääb kõikides riikides alla 10%.

3.2 SEALIHA TOOTMINE

Statistikaameti andmetel oli Eestis 2016. aasta 30. juuni seisuga 280,7 tuhat siga. Võrreldes eelmise aasta sama ajaga on sigade arv vähenenud 76 tuhande sea võrra ehk 21%. Keeruline turusituatsioon ja sigade aafrika katk, mis diagnoositi esmakordselt 2014. aasta septembris metssigadel ja 2015. aasta juulis kodusigadel, on Eesti seakasvatusektorit olulisel määral mõjutanud.

FADNi metoodika järgi kuuluvad spetsialiseerunud seakasvatuse tootmistüüpi, need ettevõtted, kelle standardkogutoodangu⁴⁵ väärtus on suurem kui 4000 eurot, millest rohkem kui kaks kolmandikku moodustab seakasvatus. Statistikaameti poolt 2013. aastal läbi viidud struktuuriuuringu andmetel oli selliseid tootjaid Eestis 63. Sealiha toodetakse ka nn segatootmisettevõtetes, kuid antud analüüsis on lähtutud spetsialiseerunud seakasvatuse tootmistüüpi kuuluvate tootjate andmetest.

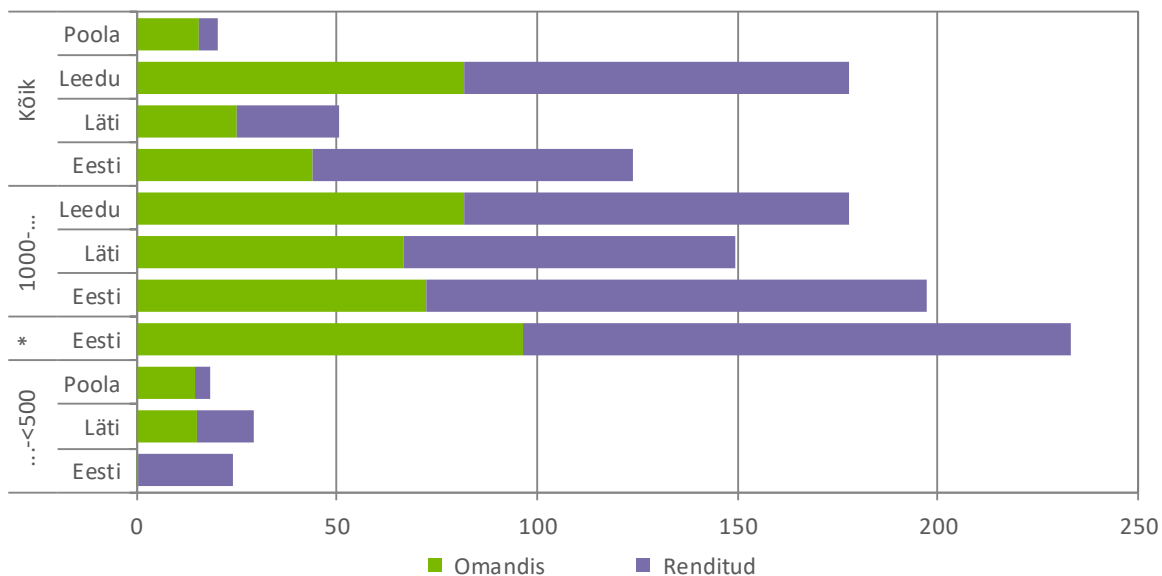
Väike- ja suurtootjate tulemuste analüüsimiseks on seakasvatuse ettevõtted jagatud suurusgruppidesse, mis on moodustatud kasvatatavate põllumajandusloomade loomühikute (lü)⁴⁶ alusel. Kuna seakasvatuse ettevõtete struktuur on võrdlusalustes riikides väga erinev, siis oli võimalik moodustada ainult kolm suurusgrupp – vähem kui 500 lü, 500 kuni 1000 lü ja rohkem kui 1000 lü, kusjuures kõigis kolmes grupis olid andmed ainult Eesti kohta. Poola seakasvatuse kohta oli võimalik välja tuua ainult väiketootjate (vähem kui 500 lü) andmed, Lätis puudus keskmise suurusega tootjate grupp (500 kuni 1000 lü) ja Leedus olid andmed ainult suurtootjate (rohkem kui 1000 lü) kohta.

3.2.1 Seakasvatusektori ülevaade

Kasutatava põllumajandusmaa poolest on võrdlusaluste riikide spetsialiseerunud seakasvatavad väga erinevad – kui Leedus oli seakasvatuse ettevõtte kasutuses keskmiselt 178 ha põllumajandusmaad, siis Eestis oli see 124 ha, Lätis 50 ha ja Poolas ainult 20 ha (Joonis 35). Kasutusel olevast põllumajandusmaast oli Eesti seakasvataval keskmiselt 65% renditud, Leedus 54%, Lätis 51%, ja Poolas 23%.

⁴⁵ Ettevõtte standardkogutoodangu väärtus arvutatakse standardtoodangu koefitsientide baasil, mis arvutatakse viie aasta keskmisena vastavalt vaatlusaluste aastate saagikus- ja produktiivsuse näitajatele ja hindadele

⁴⁶ 1 emis = 0,5 lü; 1 nuumsiga = 0,3 lü; 1 pörsas = 0,027 lü

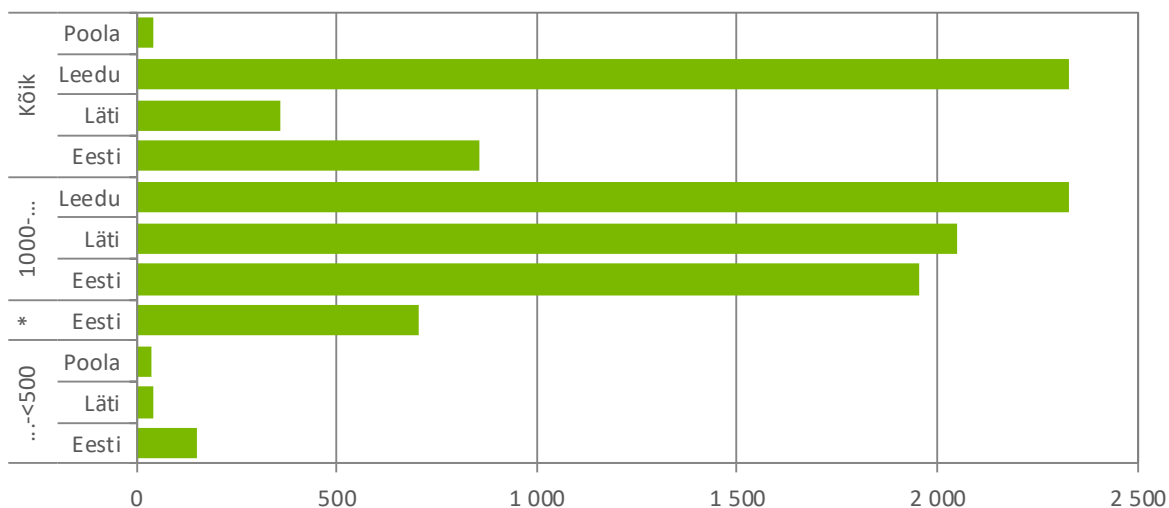

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 35. Kasutatav põllumajandusmaa, ha 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Leedus on spetsialiseerunud seakasvatajad väga suured ettevõtted, keskmiselt 2330 lü (Joonis 36). Eestis on nii suuri, keskmisi kui ka väikeseid tootjaid (ettevõttes keskmiselt 858 lü), Lätis on keskmiselt 357 lü ja Poolas ainult 41 lü. Suurtootjate grupis on Eesti ja Läti seakasvatajatel 2000 lü ringis, Leedus ettevõtted on veidi suuremad (2330 lü). Väiketootjate grupis on Läti seakasvatajatel keskmiselt 43 lü, Poolas 36 lü, aga Eestis on väiketootjate grupi ettevõtted üle kolme korda suuremad (149 lü).

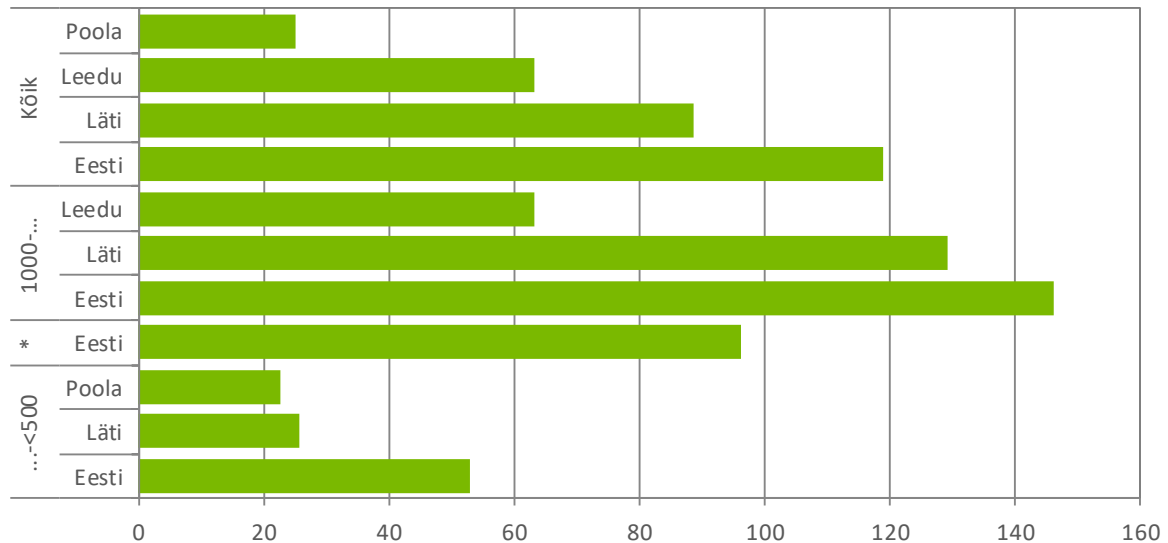

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 36 Põllumajandusloomade arv, lü 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Tööjõu kasutamise efektiivsus oli kõige kõrgem Eestis, ulatudes keskmiselt 119 loomühikuni tööjõu aastaühiku kohta (Joonis 37), kusjuures suurtootjate grupis oli see näitaja veelgi kõrgem (146 lü/tjü).

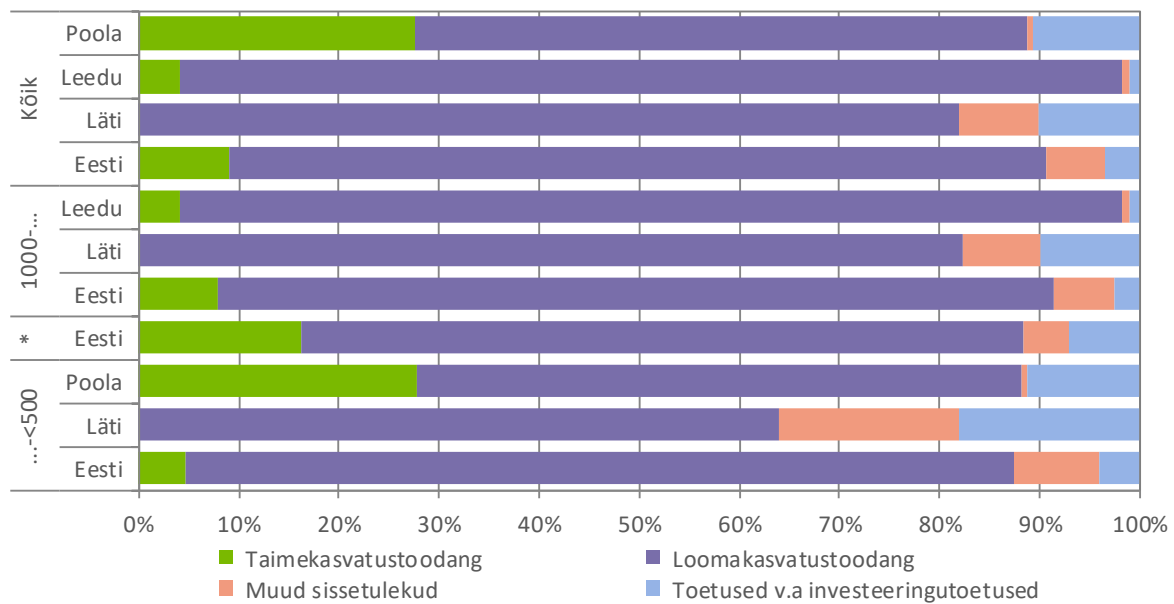
* 500-4999

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 37 Loomühikute arv tööjõu aastaühiku kohta 2010-2014

3.2.2 Majandustulemused

Kogutoodangu struktuur (k.a toetused v.a investeeringutoetused) oli riikide lõikes mõnevõrra erinev – kui Eesti, Läti ja Leedu seakasvatajatel moodustas loomakasvatustoodang ca 90% kogutoodangust ja taimekasvatustoodangu osatähtsus jäi alla 10%, siis Poolas oli loomakasvatustoodangu osatähtsus ainult 61% ja taimekasvatus andis 28% kogutoodangust (joonis 4). Lätis ja Poolas moodustasid toetused ca 10% kogutoodangu väärtusest, Eestis 3% ja Leedus ainult 1%.

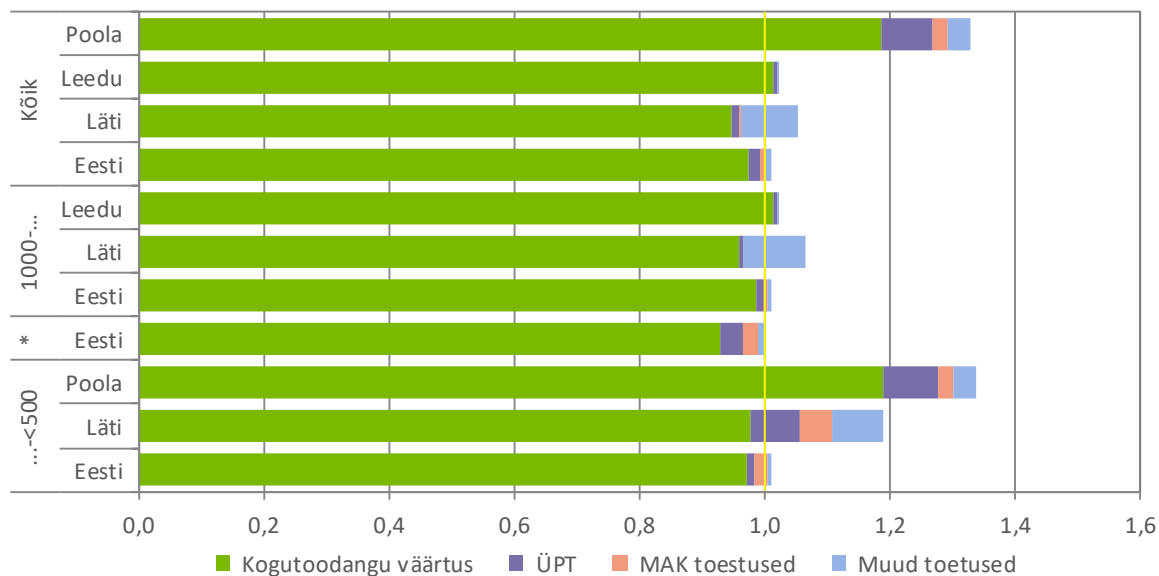

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 38 Kogutoodangu struktuur 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse näitab, mitme euro eest kogutoodangut tootis iga tootmises kulutatud euro. Kogutoodangu ja kogukulude suhtarv alla ühe näitab, et toodangu väärtus ei kata selle tootmiseks tehtud kulutusi. Ilma toetusi juurde arvestamata jäi Eesti ja Läti seakasvatajatel see näitaja alla ühe (vastavalt 0,98 ja 0,95) – seega tehtud kulutused olid suuremad kui kogutoodangu väärtus (Joonis 39). Leedus oli see näitaja 1,02 ja Poolas 1,19. Koos toetustega (v.a investeeringutoetused) oli see näitaja kõigis riikides üle ühe, Eestis siiski kõige madalam (1,01) ja Poolas kõige kõrgem (1,33). Leedu seakasvatajate majandustulemusi toetused eriti ei mõjutanud.

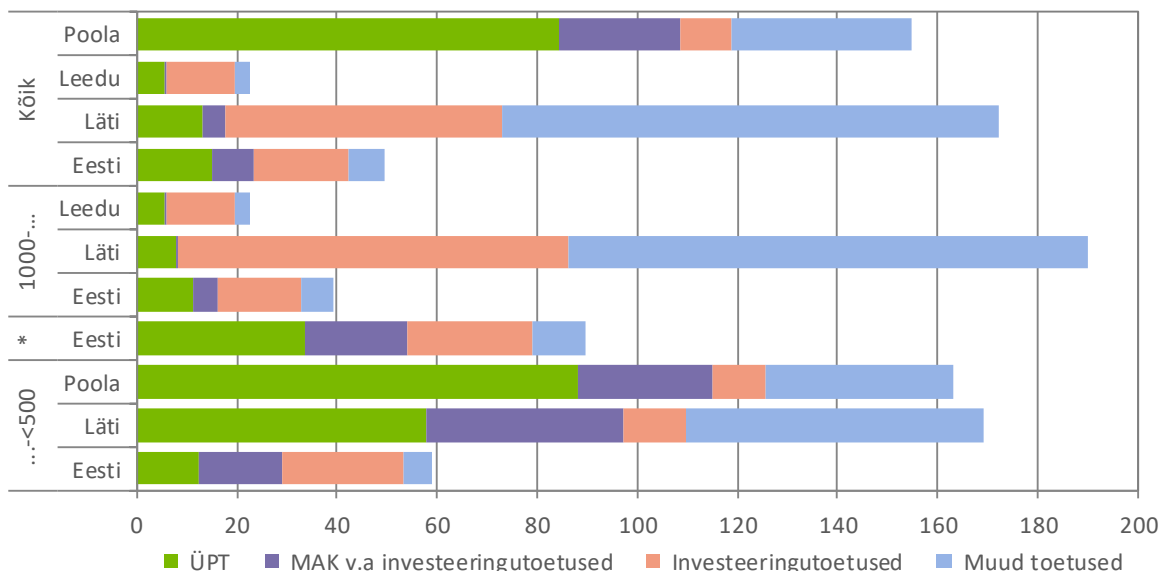

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 39 Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Loomühiku kohta arvestatuna maksti kõige rohkem toetusi Lätis (keskmiselt 172 €/lü), Poolas oli see näitaja 155 €/lü, Eestis 49 €/lü ja Leedus 22 €/lü (Joonis 40). Väiketootjate grupis said Läti ja Poola seakasvatajad toetusi vastavalt 169 ja 163 €/lü, Eestis oli see summa ligi kolm korda väiksem (59 €/lü).

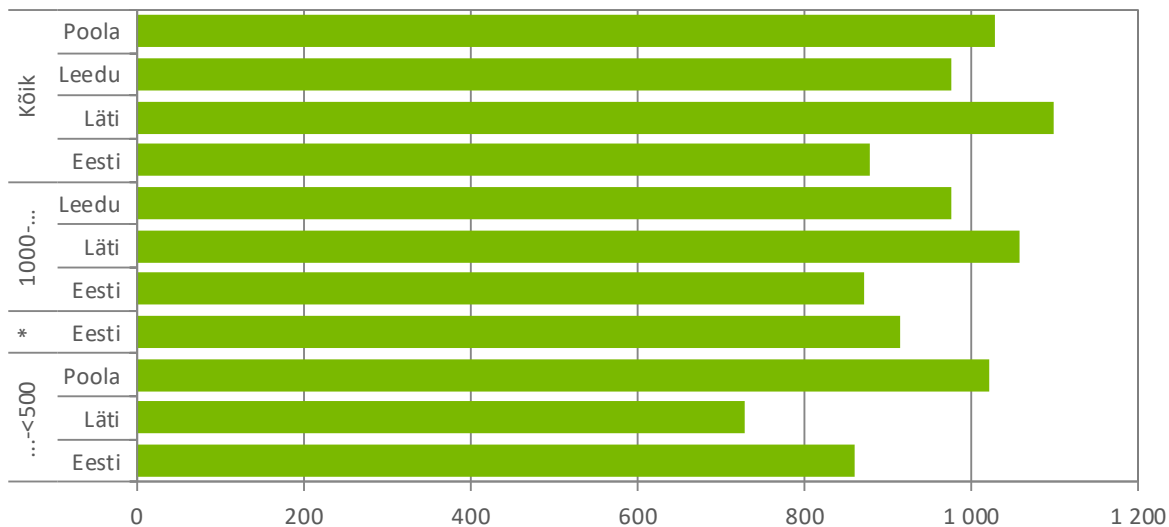

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 40 Toetused (ka invest. toetused) loomühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kogukulud loomühiku kohta olid kõige madalamad Eestis (879 €/lü), Leedus oli see näitaja 978 €/lü, Poolas 1029 €/lü ja Lätis kõige kõrgem, 1099 €/lü Joonis 41).

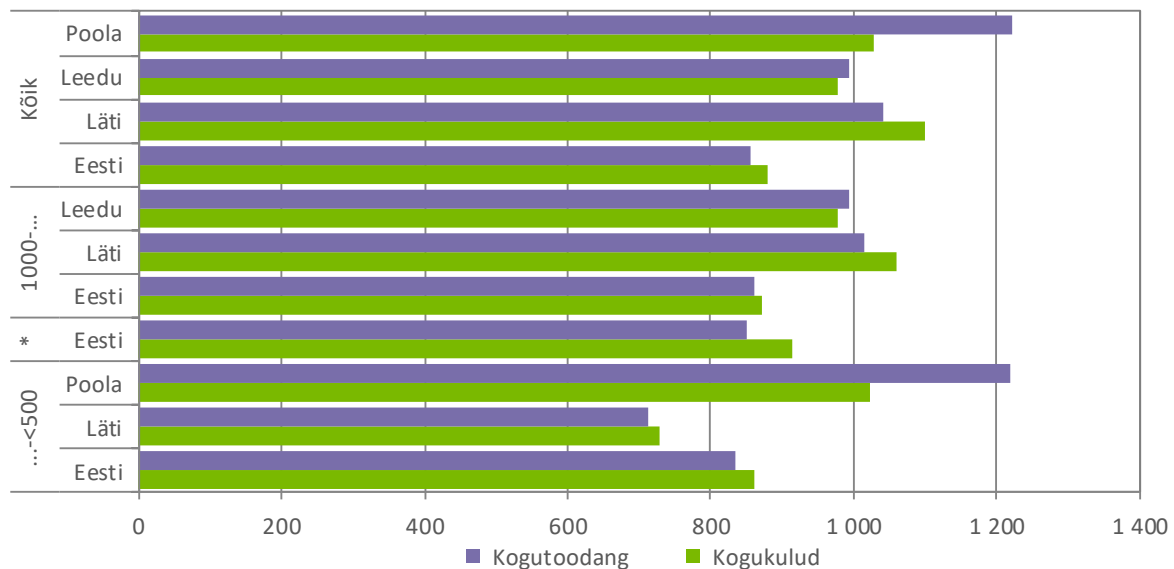

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 41 Kogukulud loomühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Arvestatuna loomühiku kohta oli Eestis ja Lätis kogutoodangu väärtus väiksem kui toodangu tootmiseks tehtud kulutused ja seda nii keskmiselt kui ka suurusgruppide lõikes (Joonis 42). Leedus ja Poolas aga vastupidi – kogutoodangu väärtus oli suurem kui kogukulud loomühiku kohta.

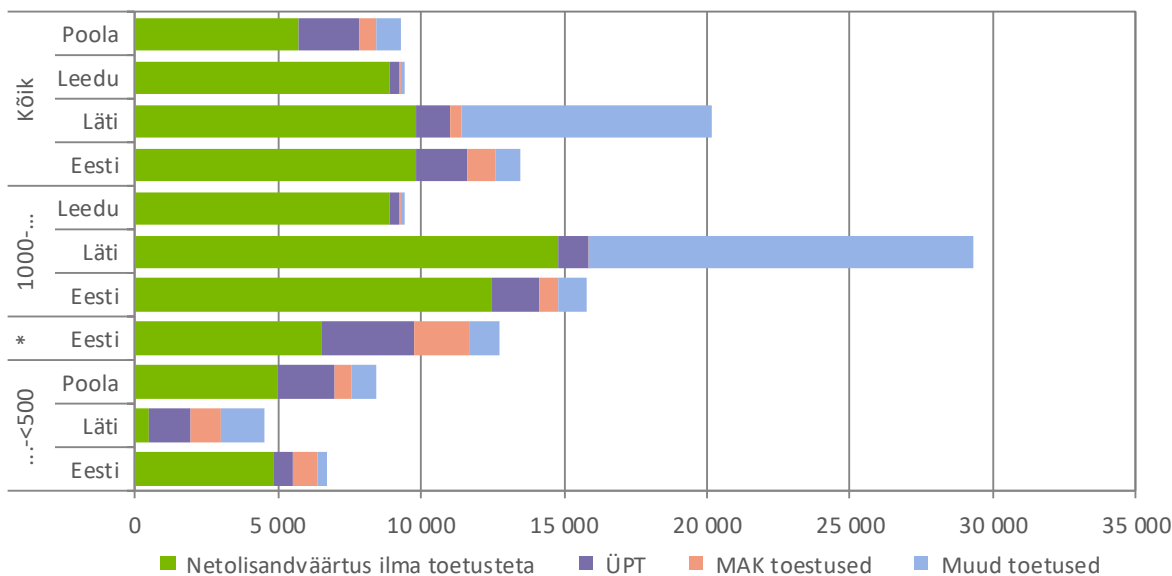

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 42 Kogutoodangu väärtus ja kogukulud loomühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta oli kõige kõrgem Lätis, ulatudes suurtootjate grupis ligi 30 tuhande euroni (Joonis 43). Suurtootjate grupis olid Läti seakasvatajad efektiivseimad nii ilma toetusi juurde arvestamata kui ka koos toetustega. Läti seakasvatajad on saanud suhteliselt palju muid toetusi (loomakasvatus). Väiketootjate grupis olid ilma toetusi arvestamata Eesti ja Poola seakasvatajad suhteliselt samal tasemel, kus netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta oli ca 4900 eurot. Arvestades juurde ka toetused (v.a investeeringutoetused), ulatus Poolas see näitaja 8400 euroni, Eestis jäi aga 6700 euro tasemele.

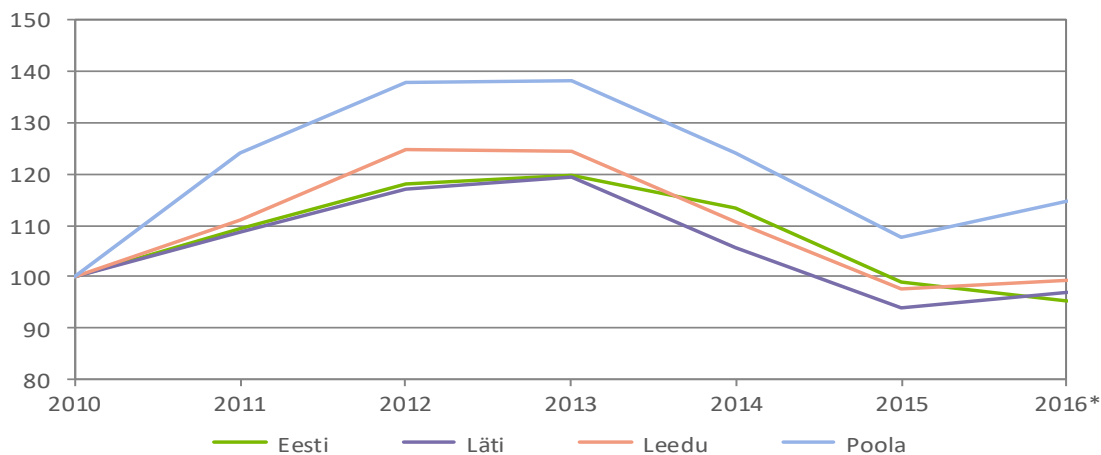

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 43 Netolisandväärtus tööjõuühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Võrreldes 2010. aastaga on Eestis, Lätis ja Leedus sealiha kokkuostuhindade muutused toimunud suhteliselt sarnaselt, Poolas oli kokkuostuhindade tõus 2011. ja 2012. aastal tunduvalt kiirem (Joonis 44). Samuti on näha, et Poolas on 2016. aastal kokkuostuhinnad rohkem kasvanud kui teistes võrdlusalustes riikides. Kui Eestis, Lätis ja Leedus langesid sealiha kokkuostuhinnad 2015. aastaks alla 2010. aasta taseme, siis Poolas olid 2015. aastal sealiha kokkuostuhinnad 8% kõrgemad kui 2010. aastal ja 2016. aastal on kasv jätkunud.

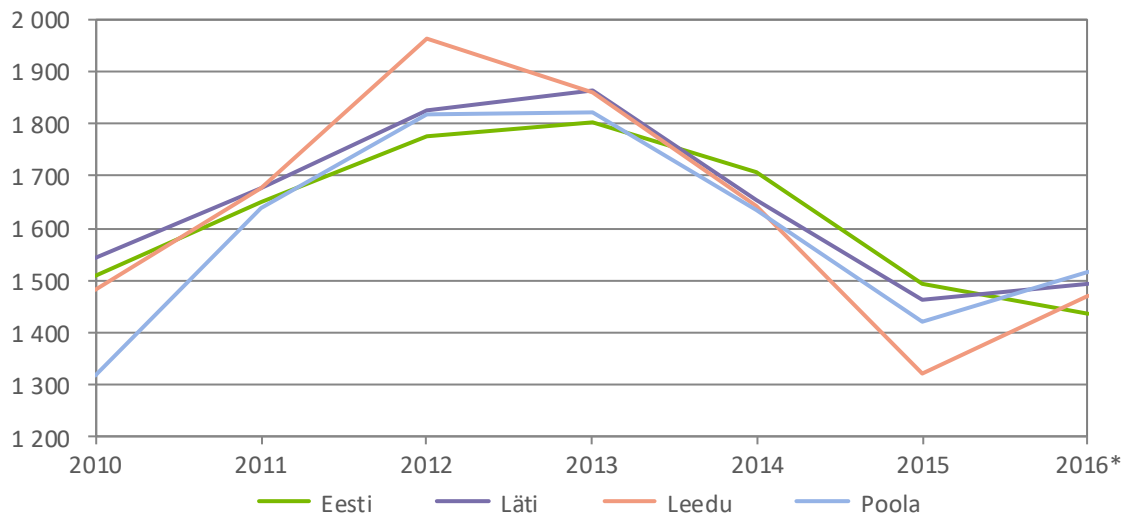

* Esimese poolaasta kaalutud keskmine hind

Allikas: Eurostat, Statistikaamet

Joonis 44 Sealiha kokkuostuhindade muutused 2010-2016 (Indeks, 2010=100)

Joonis 45 näitab, et Poolas olid sealiha kokkuostuhinnad 2010. aastal väga madalad (keskmiselt 1319 €/t), samal ajal kui Eestis oli see tasemel 1507 €/t, Lätis 1542 €/t ja Leedus 1483 €/t. 2011. aastal võrdlusalustes riikides hinnatase ühtlustus, 2012. aastal olid Leedus sealiha kokkuostuhinnad kõrgemad kui teistes riikides (1962 €/t), järgnevatel aastatel oli hinnatase jälle suhteliselt sarnane. 2015. aastal oli Leedus sealiha kokkuostuhind langenud tasemele, mis Poolas oli 2010. aastal. 2016. aastal (I poolaasta tulemused) on kõigis riikides hinnatase suhteliselt sarnane.

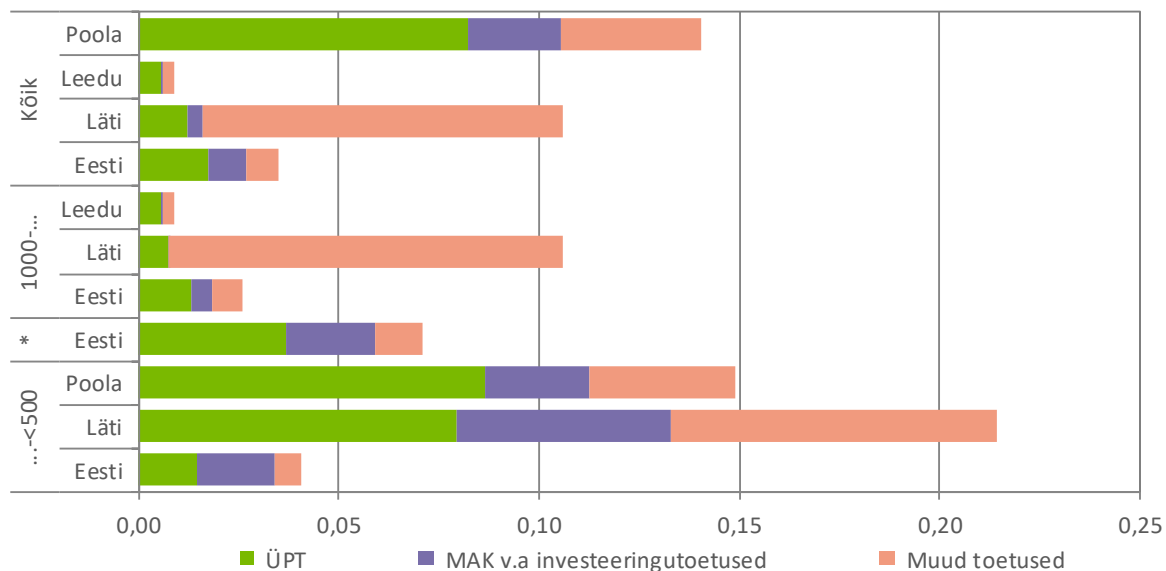

* Esimese poolaasta kaalutud keskmine hind

Allikas: Eurostat, Statistikaamet

Joonis 45 Sealiha kokkuostuhinnad (tapakaalus), €/tonn (2010-2016)

Joonis 46 on välja toodud, kui suure osa seakasvatajate kogukuludest katavad saadud toetused (v.a investeeringutoetused). Eestis ja Leedus on seakasvatajaid vähem toetatud kui Lätis ja Poolas. Iga tootmises kulutatud euro kaeti Eestis kolme ja Leedus ühe sendi ulatuses toetustega, Lätis oli see näitaja 11 ja Poolas 14 senti. Väiketootjate grupis said Eesti seakasvatajad iga kulutatud euro kohta neli senti toetust, Poolas oli see näitaja 15 ja Lätis 21 senti.

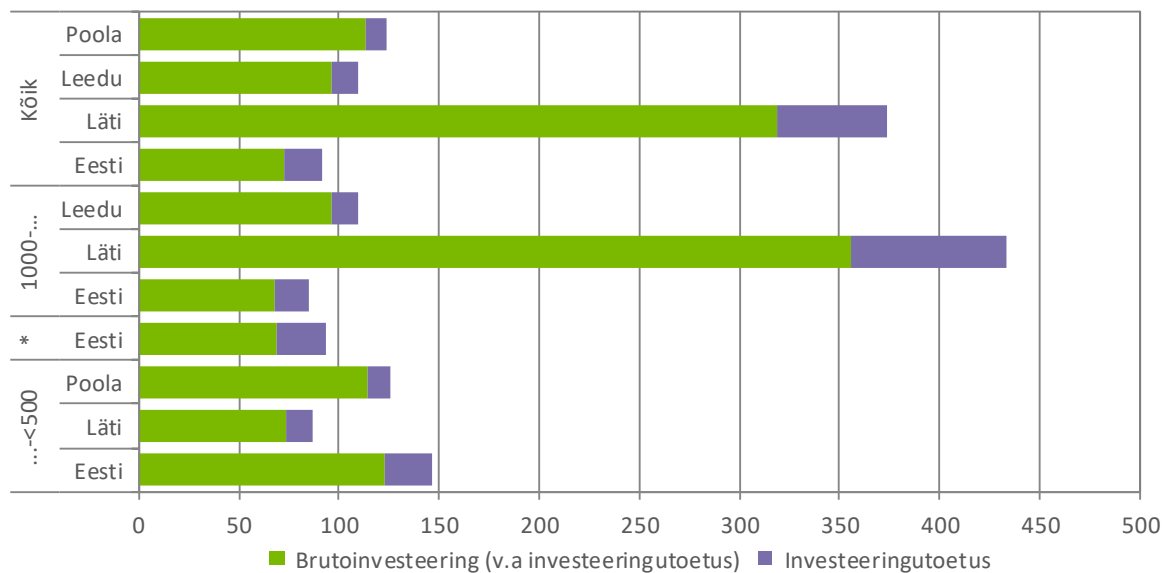

* 500-<1000

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 46 . Toetused (v.a investeeringutoetused) ühe euro kogukulude kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Brutoinvesteeringuid on viie aasta jooksul kõige rohkem tehtud Lätis, keskmiselt 374 eurot loomühiku kohta igal aastal, sellest 15% on kaetud investeeringutoetustega (Joonis 47). Leedus on investeeritud 110 €/lü igal aastal (sh 12% investeeringutoetused), Poolas 123 €/lü aastal (sh 23% investeeringutoetused). Eestis on investeeritud kõige vähem, keskmiselt 92 €/lü igal aastal ja sellest 20% moodustasid investeeringutoetused. Väiketootjate grupis on Eesti seakasvatajad kõige rohkem investeerinud (147 €/lü).

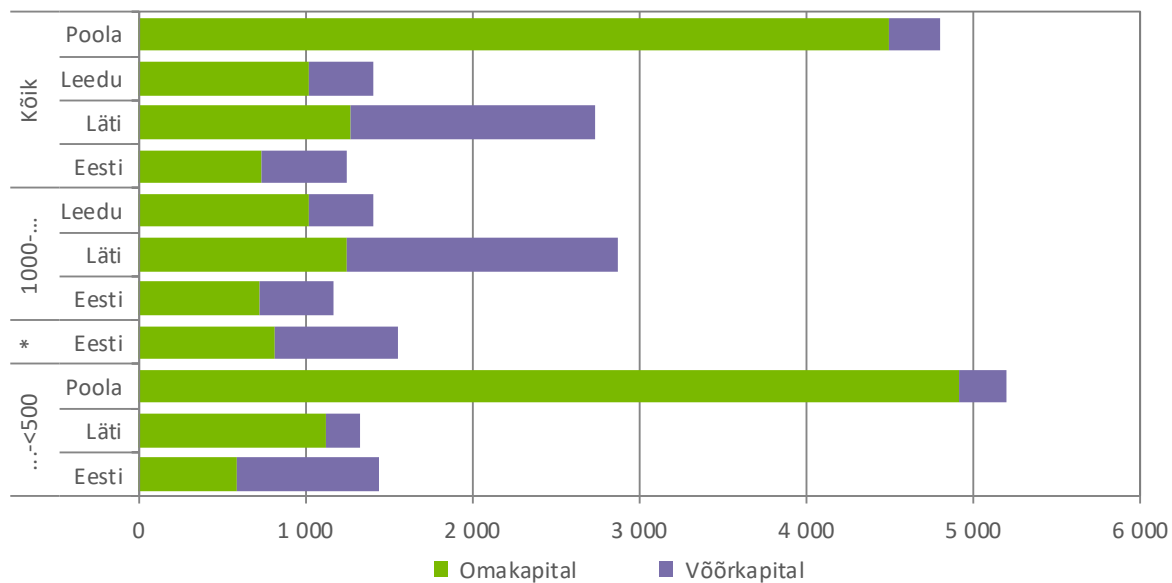

* 500-<1000

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 47 Brutoinvesteering loomühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kõige rohkem varasid on Poola seakasvatajatel, koguvara väärtus ulatus keskmiselt 4800 euronit loomühiku kohta (Joonis 48). Poola seakasvatajate varad on valdavalt finantseeritud omavahenditest, võlakoormus keskmiselt 6%. Läti seakasvatajatel oli varasid keskmiselt 2733 €/lüh, kusjuures kohustused moodustasid 54% koguvara väärtusest. Eesti seakasvatajatel oli varasid keskmiselt 1250 €/lüh ja 41% sellest oli finantseeritud võõrvahenditega. Väiketootjate grupis oli Eesti seakasvatajatel suhteliselt kõrge võlakoormus, ulatudes 59%ni koguvara väärtusest. Suurtootjate grupis oli Läti seakasvatajatel kõige rohkem vara, keskmiselt 2870 €/lüh, millest 56% moodustasid võõrvahendid.

* 500-<1000

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Joonis 48 Koguvara väärtus loomühiku kohta 2010-2014 (keskmiselt ettevõtte kohta)

Kokkuvõtteks Eesti, Läti, Leedu ja Poola seakasvatuse võrdlusanalüüsist

- ✓ Kasutatava põllumajandusmaa poolest on võrdlusaluste riikide spetsialiseerunud seakasvatajad väga erinevad – kui Leedus oli seakasvatuse ettevõtte kasutuses keskmiselt 178 ha põllumajandusmaad, siis Eestis oli see 124 ha, Lätis 50 ha ja Poolas ainult 20 ha.
- ✓ Leedus on spetsialiseerunud seakasvatajad väga suured ettevõtted. Eestis on nii suuri, keskmisi kui ka väikeseid tootjaid, Lätis on väga väikeste tootjate kõrval väga suured seakasvatuse ettevõtted ja Poolas on valdavalt väiketootjad.
- ✓ Eesti seakasvatajad kasutavad tööjõudu kõige efektiivsemalt.
- ✓ Seakasvatavate kogutoodangu struktuuris oli toetuste osakaal Eestis ja Leedus väga väike (keskmiselt 1-3%), seevastu Lätis ja Poolas oli see 10-11%.
- ✓ Läti ja Eesti seakasvatavatel kattis kogutoodangu väärtus ainult 95-98% tehtud kulutustest, seega olid toetused väga olulised kasumini jõudmiseks. Leedu ja Poola seakasvatajad ületasid kasumiläve ka ilma toetusi juurde arvestamata, kogutoodangu väärtus oli seal vastavalt 2% ja 19% kõrgem kui kogukulud.
- ✓ Kõige madalamad kogukulud loomühiku kohta olid Eestis, kõige kõrgemad Lätis.
- ✓ Ühe euro kogukulude kohta said Läti ja Poola seakasvatajad vastavalt 11 ja 14 senti toetusi, Eestis oli see näitaja 3 senti ja Leedus 1 sent.
- ✓ Loomühiku kohta arvestatuna said kõige rohkem toetusi Läti seakasvatajad (172 €), Poolas 155 €, Eestis 49 € ja Leedus 22 €.
- ✓ Poolas olid sealiha kokkuostuhinnad 2010. aastal madalamad kui teistes riikides, 2011. aastal hinnatase ühtlustus. 2012. aastal olid Leedus sealiha kokkuostuhinnad kõrgemad kui teistes riikides, järgnevatel aastatel oli hinnatase jälle suhteliselt sarnane. 2015. aastal oli Leedus sealiha

kokkuostuhind langenud tasemele, mis Poolas oli 2010. aastal. 2016. aastal on kõigis riikides hinnatase suhteliselt sarnane.

- ✓ Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta oli kõige kõrgem Lätis, seda nii ilma toetusi juurde arvestamata kui ka koos toetustega. Väiketootjate grupis olid ilma toetusi arvestamata Eesti ja Poola seakasvatajad suhteliselt samal tasemel
- ✓ Brutoinvesteeringuid on viie aasta jooksul kõige rohkem tehtud Lätis ja kõige vähem Eestis. Väiketootjate grupis on Eesti seakasvatajad kõige rohkem investeerinud.
- ✓ Poola seakasvatajatel on tunduvalt kõrgem koguvara väärtus loomühiku kohta kui Eestis, Lätis või Leedus.

4. Järeldused, poliitikasoovitused ja ettepanekud eeltoodud analüüsist

4.1 PIIMA- JA SEALIHATOOTMISE ÜLDISEST OLUKORRAST JA TULEVIKUSUUNDUMUSTEST:

Piimatootmine on Eestile olnud oluline maamajanduslik tootmisvaldkond. Eesti piimanduse strateegias oli kavandatud sihtgrupi ootusi ja tollaegseid turustamise tingimusi arvestades toota aastal 2020 1,0 miljon kilogrammi toorpiima. Eesti piimatootjad on teinud olulisel määral investeringuid lähtudes piimastrateegias kirjapandud ootustest, piimafarmide kaasajastamist on toetanud ka mitmesugused MAKi meetmed. Tänapäevaseks on turustamise tingimused muutunud, piimakvoodi kadumine ja Venemaa sanktsioonid on avaldanud olulist mõju piimatootjate tootmisotsustele ja strateegiatele. Selline olukord on tinginud märkimisväärse hulga piimatootjate tootmistegevuse lõpetamise ning kaasnevana geneetilise ressursi – piimaveiste – väljamineku tootmisest. Tulemus ilmestab ühtlasi olukorda, kus töötlev tööstus ja jaekaubandus ei ole valmis piimatootjaid kaudselt toetama, mis oleks võimalik läbi piima kokkuostuhinna, lõpetades joogipiima kui poe madala hinnataseme indikaatori ja tarbija peibutuskaubana esitlemise.

Toorpiimast kõrgema lisaväärtusega toodete tootmine ja suurema lisandväärtuse saamine peab olema Eesti piimatootjate ja -tööstuste jaoks peamine eesmärk. Kõrgema lisandväärtuse saamine piimasektoris saab tekkida peamiselt orienteeritusest tootearendusele ja uutele eksporturgudele, joogipiima ja nn linnapiimatoodete siseturule pakkumise mahu märkimisväärne kasv ei ole mõeldav. Võib lugeda normaalseks ka teatud juhtudel piimatootmise kokku tõmbumist ja lõpetamist, tootmise kontsentreerumine toimub edasi ka lähiaastatel.

Piimatootmine on väga globaalne toidutootmise valdkond ja seetõttu meie tootjad sõltuvad maailmaturul toimuvatest muutustest. Rahvusvahelise konkurentsi tihenemine on sundinud nii piimatootjaid kui -tööstusi järjest suuremale kontsentreerumisele. Suuremate tootmiskomplekside tekkimine, kaasaegsemate tehnoloogiate kasutusele võtmine on tingitud kasvavast konkurentsipurvest müüa toodangut konkurentsivõimelise hinnaga.

Konkurentsikeskkond on Eesti piimatootjatele vähem soodne. Lähtuvalt üha suurenevast vajadusest maksta töötajatele kõrgemat palka, osta sisendeid rahvusvaheliselt kaubeldavatelt turgudelt turuhindadega, asendada tootmises kasutatavat põhivara, investeerida keskkonnahoidlikematesse tehnoloogiatesse ning samal ajal seista silmitsi paar aastat kestnud madalate piima kokkuostuhindadega, on loonud olukorra, kus piimatootmisega tegelevad ettevõtted on sattunud raskustesse ja ei tule toime võetud kohustuste täitmisega. Kui väiksematele piimatootjatele võib soovitada piima tootmise asemel orienteeruda mõnele teisele tootmissuunale või alustada piima töötlemisega, siis suurtootjatel on väga keeruline tootmist lõpetada või mõnele teisele tootmissuunale üle minna. Mis saaks sel juhul viimastel aastatel kerkinud moodsatest farmikompleksidest? Võib küll öelda, et piimatootjad on liigselt riske võtnud ja ei ole arvestanud võimalike muutustega turgudel seoses piimakvootide kadumisega, kuid teisalt juhitud piimanduse strateegias püstitatud eesmärkidest.

Aastate 2016/2010 võrdluses on piimalehmapidajate arv langenud. Piimalehmapidajate arv on antud perioodil vähenenud ligikaudu 50% ehk 2009 isikut on toetusõiguslikust piimalehmapidamisest loobunud. Kõige enam on lehmapidamise lõpetanud kuni 25 lehmaga tootjad (-54%). Suurusgruppides 25-49 lehma ja 100-300 lehma on olnud lehmapidajate arvu langus ligikaudu 32%. Grupis 50-100 lehma on toimunud tootjate arvu suurenemine 12% ja üle 300 lehma grupis on tootjate arv langenud.

Sealihatootjatele on viimased aastad olnud väga keerulised, osaliselt samadel põhjustel mis piimatootmises kuid lisaks on väga negatiivset mõju avaldanud nii tootjate kui ka kasvatatavate sigade arvule sigade aafrika katk. Ka sealiha mõningane tarbimise vähenemine on osaliselt seotud eeltooduga, aga ka trendiga kus tarbija asendab sealiha teiste saadustega.

Seakasvatajate arv on alanenud alates 2010. aastast aastani 2016 ca 88%. Aastal 2016 tegeleb seakasvatusega üksnes 189 tootjat, kellest enamus kuulub alla 500 sea pidavate tootjate hulka. Kõrgendatud seakatku ohu tõttu on kõikide suurusgrupi ettevõtjate tootmisrisk väga kõrge ning lõpetamise tõenäosus väga suur. Sigade arv on kahanenud üksnes 2015 ja 2016 aasta võrdluses 11,2%. Kui 2015. aastal kasvatati Eestis 327 898 siga, siis 2016. aastal 291 012 siga.

4.2 KOKKUVÕTE UURIMUSTULEMUSTEST JA SOOVITUSED

Piimatootmises

Eesti piimatootmise konkurentsivõimet mõjutab konkurentsikeskkond läbi toetuste. Konkurentsivõimes peamine tegur on siiski piima kokkuostuhind ja toorme müügivõimalused.

Toetuste süsteem põllumajanduses on Euroopa Liidus mitmekihiline ja sellest arusaamiseks ja järelduste tegemiseks on vajalik määratleda, milliseid toetusi ja kelle poolt rahastatuna tootjatele võimaldatakse. Vaadeldaval perioodil 2010 – 2015 on võrreldavate riikide põllumajandustootjatele makstud eri liigilisi (otsetoetusi, turukorraldusmeetmeid) ning Maaelu Arengukava (MAK) toetusi nii Euroopa Liidu EAGF , EAFRD kui ka riigi vahenditest.

Analüüsist selgus, et Eesti tootjad on saanud vähem otsetoetusi võrreldes Leedu ja Poolaga perioodil 2013-2015. Poolaga võrreldes saavad Eesti tootjad otsetoetust vähem ca 95 €/ha. Ühtset pindalatoetust, mis on otsetoetuste üks komponent on saanud Eesti vähem võrreldes Poolaga ca 64 €/ha. Samal ajal (2015 aastal) on Eesti tootja saanud ühtset pindalatoetust enam kui Läti tootjad. Kuivõrd ühtne pindalatoetus on seotud deklareeritud maakasutusega ettevõtetes, siis sellest sõltub saadav toetussumma ettevõtte kohta.

Perioodil 2010-2013 on Eestis makstud piima täiendavat otsetoetust vastavalt 17,3 ja 20,9 €/tonni kohta. Samal perioodil on antud toetust maksnud ka Leedu vastavalt 25,5-18,8 €/tonni kohta. Teiste võrdlusaluste riikide osas analüüsi koostajatel andmed puuduvad. Sektorile on aastatel 2010-2015 makstud riikide eelarvest ka ammalehma kasvatamise täiendavat otsetoetust. Eesti tootjatele võimaldati seda kuni aastani 2013. Leedu tootjad on vastavat toetust saanud ka hilisemal perioodil 87 – 105 eurot looma kohta.

Võrreldavate riikide piimatootjatele võimaldatakse finantsperioodil 2014-2020 piimalehma kasvatamise otsetoetust. 2015. aastal maksti piimatootjatele Eestis 130,8 eurot, Lätis 125,3 eurot, Leedus 77 ja Poolas

vastavalt 69,2 eurot lehma kohta. Prognooside kohaselt kõrgeimat piimalehma kasvatamise otsetoetust hakatakse maksma tulevikus Lätis.

Aastast 2014 on riikidel lubatud põllumajandustootjatele maksta üleminekutoetust neile, kes said ka eelneval perioodil täiendavat otsetoetust. Üleminekutoetusi on makstud 2014 ja 2015 aastal Läti ja Leedu tootjatele. Läti piimatootjatele on 2014 aastal võimaldatud piima täiendavat toetust 19,8 €/tonn, Leedus on 2014. aastal vastav toetus olnud 20,3 €/tonn ja 2015 aastal 16,0 €/tonn. Eesti piimatootjad vastavat toetust pole saanud. Antud toetuse maksmine on seotud kindlate ajalooliste piirangutega. Piimatootjatele suunatud üleminekutoetuse maksmisel võetakse aluseks põllumajandustootja 2007. aasta piima tootmiskvoodi kogus. Üleminekutoetuste maksimaalsed lubatud summad Lätis ja Leedus 2015. aastal olid vastavalt 42,4 ja 32,4 miljonit eurot.

Piimatootjatele on võimaldatud ühekordse rahastamispaketina 2015. aastal erakorralist kriisiabi toetust. Toetust said tootjad, kes omasid 2014. aasta 31. oktoobri seisuga individuaalset piimatootmiskvooti. Antud toetust said kõik Balti riikide tootjad, Poola piimatootjatele sellist abi ei võimaldatud. Eesti piimatootjatele anti erakorralist abi 6,9 miljonit eurot.

Loomakasvatusektorile (piima- ja sealihatootjatele) eraldati Euroopa Liidu poolt liikmesriikidele 2015. aastal lisaks veel erakorralist toetust. Eesti loomakasvatusektorile eraldati 7,5, Lätile 8,4, Leedule 12,6 ja Poolale vastavalt 28,9 miljonit eurot. Eraldatud summale võis iga riik samas mahus lisada omapoolse osa sektori täiendavaks toetamiseks riigieelarvelistest vahenditest. Eesti piima ja sealihatootjad said Euroopa Liidu ja Eesti riigi eelarvest kokku 10,5 miljonit eurot, millest 75% läks piimatootjatele ja 25% sealihatootjatele. Toetuse maksmisele olid sätestatud kindlad nõuded.

2016. aastal maksti Eesti piimatootjatele riigi vahenditest erakorralist abi neli miljonit eurot. Läti piimatootjatele maksti riigi vahenditest vastavalt 6,1 miljonit eurot. Leedus on valitsuse eelarvest kavandatud maksta piimatootjatele ca 35 miljonit eurot ja välja makstud on 18 miljonit eurot. Antud erakorraliste vahendite suunamine sektori konkurentsivõime tugevdamiseks on oluline, kuivõrd piima kokkuostuhind on endiselt madalal tasemel ja tootjatel tekib raskusi võetud kohustuste katmisega.

Euroopa Liidu eelarve vahenditest on kavandatud maksta 2016. aastal ka tingimuslikku kohanemisabi Eestile 8 miljonit, Lätile 9,7, Leedule 13,2 ja Poolale vastavalt 22,6 miljonit eurot. Antud kohanemisabile on lubatud liikmesriigil lisada sama suur summa ja seda ei käsitleta riigiabina.

- Eeltoodud toetuste analüüsist ilmneb, et Eesti piimatootjate konkurentsipositsioon võrreldes Poolaga on mõnevõrra halvem peamiselt ühtse pindalatoetuse madalama taseme poolest. Leedu ja Lätiga võrreldes on Eesti piimatootjad halvemas positsioonis seoses üleminekutoetuste rakendamisevõimaluste kasutamata jätmise tõttu 2014 ja 2015 aastal.
- Eesti tootjate konkurentsipositsiooni võrdlemisel teiste Euroopa Liidu riikidega selgus, et otsetoetused jäävad oluliselt madalamaks EL-27 tasemest ka 2017 aastal. Lähtuvalt 2009. aasta toetusõiguslikust maast saab Eesti tootja 2017. aastal 117 eurot/ha, samal ajal kui EL 27 keskmine on 268 eurot/ha. Ka võrreldavatest riikidest nii Leedu kui ka Poola saavad otsetoetust enam Eestist, vastavalt 27 ja 98 €/ha.

Eestis võimaldatakse põllumajandussektorile ka sektoraalset riigiabi. 2014 .aasta andmetel on Eestis makstud vastavat riigiabi 34,3 miljonit eurot ja 2015 aastal vastavalt 45,6 miljonit eurot. Enamus sektoraalsest riigiabist on kavandatud maksusoodustusena erimärgistatud diislikütusele. Oluliselt vähem on kulunud aretustoetusele, asendustoetusele, turuarendustoetusele ning kindlustustoetusele. 2014. aastal oli põllumajanduslik riigiabi Eestis kokku 5,35 miljonit eurot (v.a. erimärgistatud diislikütuse maksusoodustus). Seevastu Lätis on loomakasvatusektori riigiabi (enamuses aretus ja kasvatamistoetus) 2014. aastal olnud 3,4 miljonit eurot kogusummast 10,3 miljonit eurot. Leedus on võrreldaval perioodil makstud aretustoetust riigiabina 3,2 miljonit eurot ning suhteliselt suurem summa on makstud ka kindlustusmaksete hüvitamiseks (2,07 miljonit eurot). Leedu põllumajandussektori riigiabi oli 2014. aastal kokku 23 miljonit eurot (v.a. erimärgistatud diislikütuse maksusoodustus). Poolas on sektorile riigiabi makstud 2014. aastal kokku 244,5 miljonit eurot. Sealjuures loomakasvatuseks 72 miljonit eurot ja kindlustusmaksete hüvitamiseks 38,6 miljonit eurot. Võrreldes näiteks maksusoodustusi erimärgistatud diislikütusele eeltoodud riikides riigiabina ühe hektari põllumajandusmaa kohta, selgub, et 2014. aastal said Eesti tootjad 25,8 €/ha, Läti tootjad 19 €/ha ja Leedu tootjad vastavalt 33,1 €/ha-le. Võib öelda, et vastav riigiabi on olulise tähtsusega ettevõtjate kulude katmisel.

Soovitused

- Analüüsida ja kaaluda seaduslikke võimalusi üleminekutoetuste rakendamiseks Eestis. Vaja on otsustada, kas üleminekutoetuste maksmiseks eraldatakse riigieelarvest vahendid ja kuidas need jagunevad erinevate põllumajanduse tootmissuundade vahel.
- Kaaluda võimalusi maksta Eesti riigi eelarvest piima- ja sealihatootjatele maksimaalselt lubatud summa tingimusliku kohanemisabina.
- Otsida ja leida võimalusi otsetoetuste võrdsustamiseks EL 27 keskmisega
- Põllumajandussektori riigiabi võrdlemisel selgus, et Eestis võiks suurendada kindlustustoetuste eelarvet, mis võimaldaks teatud probleemide tekkimisel rakendada hüvitise maksmist vastavalt sätestatud tingimustele.
- Lisaks EL poolt eraldatud kriisiabile on vajalik riigi poolne täiendav finantstugi vältimaks lühiajalisi muutusi, millel on pikaajalised tagajärjed. Vajalik oleks täiendav toetus piima kilogrammi kohta selleks, et piimatootmises loomade arv ei langeks, karjauuendusse tehtavad investeeringud taastuksid, suudetaks täita keskkonnanõudeid. Riigipoolsest toetusest ilma jäämine tähendab pikaajaliselt mõju ekspordipotentsiaalile eelkõige loomade arvu vähenemist. Piimatootmise vähendamine on võimalik ainult karjade vähendamise või karjas olevate loomade arvu vähendamise kaudu, pole otstarbekas loomade produktsiooni vähendada nii, et sellele järgneb negatiivne mõju looma tervisele. Läti ja Leedu toetasid 2014-2016 piimatootjaid rohkem, st naaberriikide tootjad olid võrreldes Eesti tootjatega soodsamas seisus. Selle tulemuseks on ka Lätis ja Leedus võrreldes Eestiga väiksem lehmade arvu vähenemine

Eesti piima ja sealihatootjate võrdlusuuringust PRIA andmetel selgus, et

Üksnes 28% piimalehma kasvatajatest on kasutanud konkurentsivõime suurendamiseks toetust läbi MAK 1. telje (investeeringutoetused). Ilmneb, et alla 25 lehmaga tootjate grupp ei kasuta piisavalt investeeringutoetust, mis mõjutab nende jätkusuutlikkust.

MAK 1.(investeeringutoetus) ja 2. telje (keskkonnatoetus) toetuse summad on väiksemate tootjate kasuks (eriti alla 25 piimalehmaga tootjad, kellel vastavad toetused kujunevad 861 eurot ja 652 eurot lehma kohta). Samal ajal ilmneb, et väiksemate tootjate osakaal MAK 1. telje toetuste kasutamisel on madal.

Väiksema suurusgrupi tootjate areng (25–100 piimalehma) vajab rohkem fokuseeritust, vajalik on tootlikuma tehnoloogia kasutuselevõtt. Tehnoloogia osas tuleks viia väiketootmine üle robotlautadeks, mis tagaks tulevikus parima tööjõuressursi kasutuse, väiketootjatel on probleemiks tööjõukasutus. MAK pikaajaliste eesmärkidega sobivad kokku innovatsiooni juurutamine ja uued tehnoloogilised lahendused. Võib öelda, et suurusgrupis 50-99 lehma toetused soodustavad piimatootjate arengut (toetustase on kõrgem kui teistes rühmades tänu eritoetusele). Selles suurusgrupis ettevõtete ja lehmade arv suureneb. Tehakse ka suhteliselt palju investeeringuid. MAK peaks aitama neil ettevõtetel areneda 1-2 lüpsirobotini, et need oleksid pikemas perspektiivis peretaludena jätkusuutlikud.

Ilmneb, et suuremate üle 300 lehmaga ettevõtetes toetus lehma kohta on oluliselt madalam MAK 1. ja 2. telje ning otsetoetuste arvestuses võrrelduna väiksemate suurusgruppide toetustega.

- Sigade pidamisele kehtestatud rangemad bioohutusnõuded tingituna sigade aafrika katkust nõuavad täiendavaid investeeringuid, mistõttu väga paljud tootjad on otsustanud tootmise ise lõpetada ja osad, kelle tootmises haigus on avastatud, on sunnitud tootmise ajutiselt lõpetama. Väga paljudel juhtudel ei pöördu sealihatootmisega eelnevalt tegev tootja pärast karja hävitamist endise tegevuse juurde tagasi. Sealihatootmise puhul on oluline arvestada, et pindalapõhised toetused nagu seda on otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused ei ole sobilikud sektori abistamisel toetusõigusliku pinna puudumise tõttu.
- Sealihatootmise sektor on tihedasti seotud ka taimekasvatusega läbi söödatootmise. Mistõttu muutused sealihatootmise mahtudes tingivad muutusi ka teraviljakasvatuses ja söötade tootmises. Kuivõrd valdkonnad on omavahel tihedasti integreeritud, siis juba on märgatav osade sealihatootjate suundumine täielikult taimekasvatusektorisse, mille riskid on mõnevõrra madalamad.

Eesti, Läti, Leedu ja Poola piima ja sealihatootjate võrdlusanalüüsist FADN andmetel selgus

Piimatootmises

Eestis on suuremad piimatootmisettevõtted kui Lätis, Leedus ja Poolas ja seda nii kasutatava põllumajandusmaa kui ka piimalehmade arvu poolest. Eestis toodetakse ca 60% piimast suurtootjate (rohkem kui 300 piimalehma) poolt. Poolas ja Leedus on piimatootjate struktuur erinev Eestist ning enamuse piimatoodangust toodetakse väiketootjate (vähem kui 25 piimalehma) poolt.

Eesti piimatootjad kasutavad keskmiselt tööjõudu kõige efektiivsemalt ja piimalehmade produktiivsus on kõige kõrgem. Piimatootjate kogutoodangu struktuuris oli toetuste osakaal kõige väiksem Eestis (15%) ja kõige suurem Lätis (23%).

Eesti ja Läti piimatootjatel kattis kogutoodangu väärtus ainult 93-97% tehtud kulutustest, seega olid toetused väga olulised kasumini jõudmiseks. Leedu ja Poola piimatootjad suutsid teenida kasumit ka ilma toetusi juurde arvestamata, kogutoodangu väärtus oli vastavalt 13% ja 28% kõrgem kui kogukulud.

Kõige madalamad kogukulud jagatuna ühe kilogrammi toodetud piima kohta olid Poolas (41 senti), Leedus oli see 45 senti, Eestis 46 senti ja Lätis 54 senti.

Ühe euro kogukulude kohta said Läti ja Leedu piimatootjad keskmiselt 28 senti toetusi, Poola piimatootjad 24 senti ja Eesti piimatootjad 16 senti. Piimalehma kohta arvestatuna said kõige rohkem toetusi Läti piimatootjad (888 €), Leedus 837 €, Eestis 780 € ja Poolas 479 €.

Toodetud piima kilogrammi kohta arvestatuna said Eesti piimatootjad keskmiselt 10 senti toetusi, Poolas oli see näitaja 11 senti, Leedus 17 senti ja Lätis 18 senti.

Kuni 2013. aastani olid Eestis piima kokkuostuhinnad teistest riikidest kõrgemal tasemel, ulatudes 2013. aastal 338 euronit tonn. Võrreldes 2010. aastaga on piima kokkuostuhinnad Eestis, Lätis ja Leedus 2015. aastaks langenud 14-15%, Poolas aga tõusnud 2%. 2016. aasta esimesel poolaastal on Lätis ja Leedus piima kokkuostuhinnad langenud tasemele alla 200 €/t, Eestis on see keskmiselt 218 €/t ja Poolas 252 €/t.

Perioodil 2010-2014 on Eesti piimatootjad keskmiselt olnud tunduvalt edukamad kui Läti, Leedu ja Poola piimatootjad, seda näitab netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta nii ilma saadud toetusi arvestamata kui ka koos toetustega.

Eesti, Läti ja Poola väiketootjad on investeerinud väga tagasihoidlikult, seevastu Leedu väiketootjad investeerisid ligi 900 eurot piimalehma kohta aastas. Suurusgruppides 25 kuni 50 ja 50 kuni 100 piimalehma investeerisid kõige enam Eesti piimatootjad. Kahes kõige suuremate tootjate grupis investeerisid kõige rohkem Läti piimatootjad.

Eesti piimatootjate võlakoormus on kõige kõrgem, keskmiselt 40% varadest on finantseeritud võõrvahenditega ja suurtootjatel, kes on kõige rohkem investeerinud, on võlakoormus 47%. Läti suurte piimatootjatel ulatub kohustuste osakaal 50%ni koguvara väärtusest. Väiketootjate võlakoormus jääb kõikides riikides alla 10%.

Soovitused ja ettepanekud

- Eesti piimatootjad peavad suurendama oma tootmisfaktorite tootlikkust. Osadel piimatootjatel tuleb otsida võimalusi kulude vähendamiseks. Tootlikkuse suurendamine on seotud vajadusega parandada konkurentsivõimet. Tuleb otsida võimalusi tootlikkuse parandamiseks läbi sisendikasutuse vähendamise. Toodangu tasemelt on Eesti juba väga kõrge.
- Võrdlusaluste riikide puhul on täheldatav, et Eesti riigi piimatootjad said vähem toetusi, nii piimalehma, hektari kui ka piimatoodangu tonni kohta. Konkurentsitingimuste võrdsustamine Eesti piimatootjatele on väga oluline. Sõltumata ettevõtte suurusest saavad Eesti piimatootjad erinevaid toetusi kokkuvõttes vähem ning seega on nende konkurentsipositsioon nõrgem. Samal ajal on täheldatav, et eesti piimatootjad on oma tootmise moderniseerimise tasemelt ise suhteliselt konkurentsivõimelised, kuid mis on saavutatud võõrvahendite kasutamise arvelt, millega kaasneb laenu- ja liisingu tagasimaksmise kohustus.

Sealihatootmises

Eesti sealihatootja on saanud märkimisväärselt vähem toetust võrreldes Läti ja Leedu kolleegidega. Iga tootmisse investeeritud euro kohta saadi Eestis kolm senti toetust, samal ajal kui Lätis ja Poolas saadi 11 ja 14 senti toetust vastavalt. Samal ajal ilmnes, et Eesti sealihatootjatel on kulud loomühiku kohta madalaimad vaadeldavatest riikidest.

Brutoinvesteeringud iseloomustavad põllu ja metsamaa, ehitiste, masinate, seadmete ja rajatiste, põhikarja ostu- ja müügihinna vahet. Ilmneb, et Eestis seakasvatustes on brutoinvesteeringud ettevõtte keskmiselt 92 eurot loomühikule kui samal ajal Lätis on see näitaja 374 eurot. Seega võib öelda, et Eestis on sealihatootjad investeerinud tootmisse kõige vähem võrreldes teiste vaatlusaluste riikidega. Üheks põhjuseks on madalam toetus ühe euro kogukulu kohta, kusjuures Läti tootjad on saanud kõige enam muud (loomakasvatuse) toetust.

Eesti sealihatootjad on varade soetamisel kasutanud suhteliselt suures osas (40-56%) võõrvahendite abi ja seetõttu võivad ka erinevad piirangud ja kokkuostuhindade langus avaldada negatiivset mõju nende majanduslikule jätkusuutlikkusele. Eesti sealihatootjate konkurentsikeskkond ei soosi tootmist eelkõige madalamate toetustasemetega, mida ilmestab kogutoodangu struktuuris madal toetuste osakaal (1-3%).

Ettepanekud sealihatootmises

- Struktuursete muutuste tõttu on oluline osa seakasvatusest seotud otse tööstustega, mis omakorda mõjutab tööstustega lepingulises suhtes tootjate olukorda. Vajalik on välja töötada põhjalik sealihatootmise strateegia, mis annaks suunised, kui suures mahus ja millistel tingimustel Eestis sealihatootmine peaks jätkuma. Milline peaks olema sealihatootjate struktuur ja kuidas säilitada oma sealihatootmise sektor. Sealihatootmine on seotud söödatootmise kaudu teraviljakasvatusega, seega on vajalik sealihatootmise strateegias analüüsida, millist mõju avaldab sealihatootmise vähendamine teraviljade hindadele ja nõudlusele söödana.
- Sigade aafrika katku leviku tõttu ei ole tootjatel võimalik normaaltingimustega võrreldes kaasata võõrkapitali, mistõttu tuleks tagada garantiid või sooduslaenuid.
- Väiksemate tootmisüksuste tootmise kokku tõmbumise või lõpetamise puhul kerkivad üles mitmed lahendamist vajavad sotsiaalsed-majanduslikud probleemid. Tõenäoliselt väiksemates tootmisüksustes on tootmise kokku tõmbumine mõnevõrra lihtsam, kuivõrd ei ole teostatud väga ulatuslikke investeeringuid. Suuremate tootjate puhul on see seotud ka suuremate võlanõuetega ja seetõttu majanduslik mõju suurem. Sotsiaalsed probleemid on nii väiksemate kui ka suuremate tootmisüksuste puhul väga olulist tähelepanu nõudvad ka riigi poolt.
- Sealihatootjad vajavad täiendavat riigipoolset abi, mis aitaks ettevõtjatel oma tootmist kaasajastada, võimaldaks suurendada bioohutusnõuete täitmiseks tehtavaid investeeringuid ning keskkonnahoidlike tehnoloogiate kasutamist.

Täiendavad uurimusega kaasnevad soovitud ja ettepanekud

Töötada välja kriisiabi fondi põhimõtted ja toimetehhanism uute kriiside ületamiseks ning vastutuse jagamiseks. Riskide juhtimiseks on vajalik nn. solidaarsusfondi loomine kriisiabi fondina. See on vajalik toetuse maksmiseks, kui kokkuostuhind alaneb allapoole teatud kokkuleppelist taset. Parima tulemuse saavutamiseks oleks vajalik, et lisaks solidaarsusfondile saavutatakse kauplemise hea tava kokkulepe töötleva tööstuse ja jaekaubandusega. Fondi ressursid tuleks koguda sissemaksetena toodetud ja müüdüd piima koguse pealt. Põhimõtted on vaja välja töötada.

Piima tootmise omahinna arvestamise meetodika väljatöötamine. Erinevatel piimatootjatel on tootmisprotsessis tootmiskulude arvestamine väga erinev. Tootmiskulude arvestamise erinevused ei võimalda hinnata tehtud kulutusi piimatootmises ja neid usutavalt esitada poliitikakujundajatele. Seega tuleb ühtlustada sektoris meetodika kulude arvestamiseks ja selle alusel omahinna arvutamiseks ja analüüsiks. See on vajalik ettevõtete parema juhtimise eesmärgil ja arusaadava informatsiooni esitamiseks poliitikakujundajatele. Ühtlustatud meetodika on vajalik piima tootmise omahinna termini kokkuleppeliseks kasutuselevõtuks sektoris.

Kõikidel piimatootjatel peaks olema oma ettevõtte jätkusuutlikkuse plaan. Suurendada tuleb ettevõtjate teadlikkust ja teadmist strateegilisest juhtimisest maamajanduses!

Piimatootmise väärtusahelas on vajalik monitooring hindade jaotumisest ahela lülid vahel- nn ombudsmani roll. Eesmärk on tagada ahela erinevates lülides väärtuse õiglasem jaotumine. Vajalik on transparentsuse suurendamine. Täiendavate üleminekutoetuste maksmine on vajalik selleks, et piimatootjate konkurentsitingimused oleks teiste EL riikidega võrdsemad, kuid peab jälgima, et täiendavate toetuste maksmine ei vähendaks kokkuostuhindu, mis kanduvad tarneahelas üle kaubanduselt ja tööstustelt. Selleks on vajalik suunata tööstuse ja kaubanduse poliitika, mis suurendab tarbija teadlikkust ja ausat kaubandust.

Suurema lisandväärtusega toodete müügi edendamine ja eksporditurgudega (süsteemne) tegelemine. Selle eelduseks on kõrge lisandväärtusega toodete tootearendus ja toodete väljatöötamine, hõlmates panustamist teadus- ja arendustegevustesse ja innovatsiooni. Teise eelduse täitmiseks on vajalik suurendada ühistute ja samuti tööstuste turundusnimiste kompetentsi erinevate riikide ärimudelite ning suhtlemise tundmaõppimisel. Tegeleda tuleks nende turgudega, kus nõudlus on kasvamas (nt Aasia), aga kus ise vastavat toodangut olulisel määral ei toodeta. Tuleb soodustada poliitika abil tegevusi, mis aitaksid suurendada Eestis kõrge lisandväärtusega töödeldavat toorpiima kogust. Oluline on tagada riigi poolt garantiid või kindlustustoetus kaubale, mille osas võidakse jääda importija halva käitumise tõttu tuluta. Soodustada ühistulise - tootjatele (toorme omanikule) kuuluva piima töötlemisüksuse moodustamist elujõulise äriplaani põhjal. Teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni toetusmeetmed on fragmenteeritud. Valdkonna kõik arendusprojektid peaksid panustama piimatoodetele antava lisandväärtuse suurendamisele.

Piimatootmisega kaasneb põllumajandusliku maa kasutus söödatootmiseks. Piimatootmise olulisel vähendamisel saame osaliselt suurendada teiste põllukultuuride tootmist kuid oluline on säilitada tasakaal erinevate põllumajanduslike tegevuste osas, külvikorrad, püsirohumaad, majanduslik ja looduslik mitmekesisus.

Kriisiabimeetmed EL-st ja nende riigipoolne lisafinantseerimine on abivahendiks kuid seda ei saa käsitleda asendusena teistele toetustele

Otsus jagada kuni 400 lehmaga karjade omanikele toetust jättes kõrvale suuremad tootjad ei ole mõistlik. Poliitika kujundamine on võimalus kuid otsuse puhul peab lähtuma kujunenud olukorrast, pole põhjendatud ainult teatud gruppidele toetuse võimaldamist. Ettepanek on toetada ka suuremate karjade omanikke, lähtuda võiks ka keskmisest piimakusest karjas.

Eritoetus karjadele 100-400 lehma. Esimesed 100 lehma peaks saama kõik 200 eurost toetust ja sealt edasi 100 eurot. Praeguse plaani juures saaks 101 lehmaga ettevõtte kaks korda vähem eritoetust kui 99 lehmaga ettevõtte. See loob teatud suurusgruppides motivatsiooni karja vähendada, mis pole aga pikemat perspektiivi silmas pidades otstarbekas arengusuund.

Tuleviku põllumajanduspoliitika pärast aastat 2020

Eesti peab arvestama, et on Euroopa Liidu liige ja seetõttu kohalduvad kokkulepped, mis tehakse ühenduse sees ja samuti millised on kokkulepped globaalses (WTO) raamistikus seonduvalt multilateraalsete suhetega. On tõenäoline, et soovitakse põllumajandustoodangu tootmise toetamiseks paigutatava raha hulga vähendamist, toetusmeetmete läbivaatamist.

Seega peamine mõjutegur ei ole mitte EL maksumaksjate surve vähendada toetuste rahalist mahtu, vaid multilateraalsed kokkulepped tulevikus turgude avatusest ja kaitstusest.

Märkimisväärne tegur saab olema rahvusvahelise kliimakokkuleppe järgimine, mis sätestab et tootmine peab alluma enam keskkonnahoidlike tehnoloogiate- ja praktikate kasutamisele.

Trendid seoses teatud tarbijaskonna eelistustega tarbida tervislikku ja puhtamat toitu mõjutavad ka tootmist enam kohanema selliste muutustega nõudluses.

Kuigi sellised muutused leiavad aset, siis kindlasti on vaja arvestada, et maailmas toiduvajajate hulk võib kasvada kuni 11 miljardi elanikuni, mis tähendab toidunõudluse kasvu. Põllumajandustoodangu tootmiseks sobilik maa hulk on piiratud ning seetõttu peab suurenema jätkusuutlike intensiivistamise võimaluste kasutamine tootmises. Vajalik on tootlikkust tõsta aga teha seda keskkonnahoidlikult.

Määravaks muutub, kuidas me suudame konkureerida oma toodete hindadega mahutoodete turgudel ning millised on võimalused uute, spetsiifiliste ja kõrge lisandväärtusega toodete müügiks ja konkurentsivõime kasvatamiseks?

Konkurentsikeskkonna soodustamine Eesti põllumajandustootjale on riigi võimalus ja vajadus.

Otsetoetuste SAPS skeemi rakendamine Eestis on Euroopa Liidus kokkulepitud kuni aastani 2020. See on peamine toetus mida saavad tootjad hektari põhiselt lähtuvalt sätestatud nõuete täitmisest. Täna rakendavad seda skeemi ka paljud teised riigid, nende seas ka antud analüüsi kaasatud Läti, Leedu ja Poola. Mõistlik on selle skeemi rakendamine ka edaspidi.

Eesmärgiga saada adekvaatset infot piimandussektori väljakutsetest ja võimalike mõjufaktorite mõjudest tootjatele, tööstustele ja teistele ahela lülidele oleks vajalik luua ühine koostöö uuringurühm Balti riikides.

Vastav tööühm võiks olla valitsuse poolt alaliselt finantseeritud ning nii tekiks abistav jõud poliitika kujundamiseks teaduspõhiselt. Eestis on vaja omada oskust analüüsida ning prognoosida ette võimalikke muutusi nii multi- kui ka bilateraalsete kokkulepete puhul. Ka Ühendkuningriigi väljumine Euroopa Liidust võib olulisel määral oma mõju avaldada tuleviku põllumajandustoodete nõudlusele ja pakkumisele riikides, mis sõltusid sellest.

LISAD

Lisa 1. Loomade keskmise arvu dünaamika tootjate suurusgruppides perioodil 2010–2016

Karja grupp (piimalehmade arv)	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2016/2010	
	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised	piima- lehmad	liha- veised
...< 25	3,3	4,6	3,4	6,0	3,5	6,7	3,5	8,0	3,7	9,9	3,7	10,4	3,7	11,4	13%	148%
25-49	35,4	13,7	35,9	13,6	35,0	15,5	34,2	15,8	34,8	13,1	35,5	12,0	34,1	12,9	-4%	-6%
50-99	68,6	10,1	73,2	9,3	71,1	9,5	71,7	9,1	72,8	14,0	76,3	13,2	76,5	16,5	11%	63%
100-299	180,4	23,4	182,6	24,9	180,6	22,8	183,6	22,9	181,4	21,6	184,2	16,5	178,3	10,6	-1%	-55%
≥ 300	563,3	9,2	587,4	10,0	596,2	8,6	620,1	7,8	633,2	7,8	634,1	2,9	652,7	4,7	16%	-48%
lihavisekasvatavad	0,0	22,9	0,0	24,8	0,0	28,2	0,0	30,7	0,0	33,9	0,0	34,9	0,0	35,4	-	55%
Kokku	24,1	9,6	27,5	12,5	30,5	15,6	33,8	19,8	39,3	25,5	41,9	29,8	44,8	35,8	86%	274%

Allikas: PRIA seisuga 24.05.2016 (autori koostatud)

Lisa 2. Eesti piimatootmise tootmistüübi ettevõtete standardtulemused lehmade arvu järgi

(keskmiselt	tootja	aastatel					2010-2014) Kõik
		kohta ...<25	25-<50	50-<100	100-<300	300-...	
Üldnäitajad							
SE 010 Tööjõud kokku - aastaühikutes		1,3	2,2	3,6	11,0	35,1	4,1
SE 015 - tasustamata tööjõud aastaühikutes		1,2	1,2	1,2	0,3	0,1	1,1
SE 020 - tasustatud tööjõud aastaühikutes		0,1	1,0	2,4	10,7	35,1	3,1
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku - ha		32,7	117,1	239,2	575,6	1 691,8	188,4
SE 030 Renditud põllumajandusmaa - ha		13,1	61,7	148,8	380,4	1 104,8	115,4
SE 080 Kokku loomühikuid (lü)		10,0	53,1	111,0	304,6	933,6	94,9
SE 085 - piimalehmad - lü		6,2	34,3	67,3	185,9	579,9	58,7
SE 090 - muud veised - lü		3,5	18,2	43,5	118,6	351,3	35,7
SE 125 Piimatoodang lehma kohta - kg		5 556	6 539	6 989	7 410	8 332	7 697
Majanduslikud näitajad (eurodes)							
SE 131 Kogutoodang		16 926	99 790	229 468	696 793	2 450 702	226 477
SE 132 Kogutoodangu suhe kogukuludesse		1,00	0,99	0,97	0,89	0,93	0,93
SE 135 Taimekasvatustoodang		4 868	24 517	62 711	203 078	698 938	64 308
SE 206 Loomakasvatustoodang		11 087	72 100	157 768	461 188	1 643 888	152 116
SE 216 - lehmapiim ja -piimatooted		9 520	64 831	140 464	418 348	1 502 516	138 029
SE 220 - veised		1 293	7 285	16 673	42 402	138 186	13 652
SE 207 Loomakasvatustoodang - eur/lü		1 104	1 357	1 421	1 514	1 761	1 603
SE 256 Muud sissetulekud		971	3 174	8 989	32 527	107 876	10 052
SE 270 Kulud kokku		17 008	100 574	236 516	785 956	2 623 026	243 354
SE 275 Vahetarbimine (eri- ja üldkulud)		14 345	74 366	167 291	547 435	1 774 344	133 365
SE 281 - erikulud		8 088	46 792	108 746	375 429	1 227 984	114 423
SE 336 - üldkulud		6 258	27 573	58 545	172 006	546 359	18 942
SE 309 Loomakasvatuse erikulud - eur/lü		709	767	823	1 033	1 048	983
SE 360 Kulum		1 964	15 199	34 738	81 235	262 507	25 987
SE 370 Töötasu (k.a sotsiaalmaks)		486	8 866	26 320	125 474	488 962	39 720
SE 375 Rendimaksud		112	920	3 083	16 530	32 629	3 430
SE 380 Intressid (v.a intressitoetus)		100	1 222	5 083	15 283	64 584	5 273
SE 605 Toetused v.a investeeringutele		6 570	25 792	55 325	116 695	339 230	38 586
SE 630 - ühtne pindala toetus		2 880	10 756	21 647	55 333	159 286	17 603
SE 624 - maaelu arengu toetused		2 269	7 938	21 070	36 548	90 763	11 561
SE 415 Netolisandväärtus		7 158	35 778	82 292	183 392	746 721	69 595
SE 425 Netolisandväärtus tju kohta		5 712	16 360	22 711	16 695	21 249	16 850
SE 516 Brutoinvesteering		1 680	33 732	86 188	163 652	575 374	54 701
SE 406 Investeeringutoetused		216	7 740	25 099	28 108	45 396	7 176
SE 436 Varad kokku		54 330	238 293	514 874	1 267 105	4 639 616	450 883
SE 485 Kohustused		3 731	40 290	149 044	550 370	2 196 617	180 342
SE 501 Omakapital		50 600	198 003	365 829	716 735	2 442 999	270 540

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Lisa 3. Läti piimatootmise tootmistüübi ettevõtete standardtulemused lehmade arvu järgi

(keskmiselt tootja kohta aastatel 2010-2014)

	...<25	25-<50	50-<100	100-<300	300-...	Kõik
Üldnäitajad						
SE 010 Töõjõud kokku - aastaühikutes	1,6	2,3	4,1	11,4	48,7	2,0
SE 015 - tasustamata töõjõud aastaühikutes	1,5	1,3	1,2	0,8	0,5	1,5
SE 020 - tasustatud töõjõud aastaühikutes	0,1	1,0	2,9	10,6	48,2	0,6
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku - ha	30,7	102,3	180,1	432,9	1 176,8	51,0
SE 030 Renditud põllumajandusmaa - ha	9,2	49,6	105,8	243,2	633,2	21,1
SE 080 Kokku loomühikuid (lü)	12,3	54,9	107,8	247,1	701,9	24,6
SE 085 - piimalehmad - lü	7,9	33,6	67,3	149,0	456,1	15,5
SE 090 - muud veised - lü	3,8	20,8	39,2	95,1	245,0	8,5
SE 125 Piimatoodang lehma kohta - kg	4 803	5 537	5 726	6 637	7 293	4 926
Majanduslikud näitajad (eurodes)						
SE 131 Kogutoodang	17 388	79 627	164 600	467 200	1 784 173	39 860
SE 132 Kogutoodangu suhe kogukuludesse	1,01	0,97	0,95	0,95	0,91	0,97
SE 135 Taimekasvatustoodang	4 449	18 102	36 163	100 543	426 952	9 455
SE 206 Loomakasvatustoodang	12 424	59 964	124 999	336 869	1 185 564	28 669
SE 216 - lehmapiim ja -piimatooted	9 900	50 377	107 214	292 293	1 044 894	24 000
SE 220 - veised	1 732	7 831	13 851	33 940	91 311	3 382
SE 207 Loomakasvatustoodang - eur/lü	1 009	1 091	1 160	1 364	1 689	1 167
SE 256 Muud sissetulekud	515	1 561	3 439	29 788	171 658	1 736
SE 270 Kulud kokku	17 135	81 870	173 562	490 722	1 963 503	41 106
SE 275 Vahetarbimine (eri- ja üldkulud)	14 480	62 589	127 897	341 948	1 322 271	31 345
SE 281 - erikulud	8 401	40 080	84 653	235 935	933 297	19 961
SE 336 - üldkulud	6 079	22 509	43 244	106 013	388 974	11 384
SE 309 Loomakasvatuse erikulud - eur/lü	587	626	648	766	996	669
SE 360 Kulum	2 039	12 030	25 254	70 222	210 112	5 294
SE 370 Töötasu (k.a sotsiaalmaks)	319	4 867	14 590	63 488	367 832	3 388
SE 375 Rendimaksud	102	618	1 236	5 014	17 111	310
SE 380 Intressid (v.a intressitoetus)	106	1 336	3 628	7 378	37 018	556
SE 605 Toetused v.a investeringutele	6 264	25 780	43 145	113 389	305 279	11 581
SE 630 - ühtne pindala toetus	3 288	12 227	22 153	57 017	160 324	5 927
SE 624 - maaelu arengu toetused	2 076	7 445	8 960	25 931	40 854	3 190
SE 415 Netolisandväärtus	6 832	29 735	52 614	163 238	536 319	14 244
SE 425 Netolisandväärtus tju kohta	4 309	12 931	12 791	14 337	11 010	6 997
SE 516 Brutoinvesteering	2 453	17 105	47 993	161 992	565 625	9 392
SE 406 Investeeringutoetused	273	4 054	11 555	46 137	163 472	2 179
SE 436 Varad kokku	37 786	144 921	300 132	879 391	3 443 967	79 057
SE 485 Kohustused	2 368	33 518	100 805	300 955	1 715 155	18 556
SE 501 Omakapital	35 418	111 403	199 327	578 436	1 728 813	60 501

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Lisa 4. Leedu piimatootmise tootmistüübi ettevõtete standardtulemused lehmade arvu järgi

(keskmiselt tootja kohta aastatel 2010-2014)

	...<25	25-<50	50-<100	100-<300	300-...	Kõik
Üldnäitajad						
SE 010 Töõjõud kokku - aastaühikutes	1,5	2,3	3,9	7,0	18,2	1,7
SE 015 - tasustamata töõjõud aastaühikutes	1,5	1,8	1,6	1,4	1,1	1,5
SE 020 - tasustatud töõjõud aastaühikutes	0,0	0,5	2,4	5,6	17,1	0,1
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku - ha	22,2	91,0	159,8	295,7	684,3	31,1
SE 030 Renditud põllumajandusmaa - ha	8,9	48,0	90,7	159,1	477,7	13,9
SE 080 Kokku loomühikuid (lü)	9,9	52,8	108,0	222,6	534,9	15,9
SE 085 - piimalehmad - lü	6,5	34,3	67,9	138,4	365,6	10,4
SE 090 - muud veised - lü	3,0	18,4	39,8	83,2	169,3	5,3
SE 125 Piimatoodang lehma kohta - kg	4 815	5 103	5 761	6 310	6 822	4 962
Majanduslikud näitajad (eurodes)						
SE 131 Kogutoodang	15 377	82 201	195 071	421 490	1 274 133	25 891
SE 132 Kogutoodangu suhe kogukuludesse	1,07	1,21	1,21	1,22	1,05	1,13
SE 135 Taimekasvatustoodang	5 258	22 555	51 170	103 038	390 069	7 930
SE 206 Loomakasvatustoodang	9 802	59 149	143 052	314 806	881 348	17 601
SE 216 - lehmapiim ja -piimatooted	7 411	48 261	117 321	269 054	775 485	13 925
SE 220 - veised	2 075	10 819	22 544	44 753	105 863	3 314
SE 207 Loomakasvatustoodang - eur/lü	991	1 120	1 325	1 415	1 648	1 104
SE 256 Muud sissetulekud	316	497	849	3 647	2 717	359
SE 270 Kulud kokku	14 344	68 034	160 946	345 282	1 217 449	22 896
SE 275 Vahetarbimine (eri- ja üldkulud)	9 623	47 701	108 229	238 864	952 530	15 560
SE 281 - erikulud	6 097	33 286	80 834	179 161	727 819	10 490
SE 336 - üldkulud	3 527	14 416	27 395	59 703	224 712	5 071
SE 309 Loomakasvatuse erikulud - eur/lü	504	526	611	662	916	540
SE 360 Kulum	4 137	15 372	35 250	68 875	149 020	5 890
SE 370 Töötasu (k.a sotsiaalmaks)	166	2 306	10 976	25 415	77 706	688
SE 375 Rendimaksud	265	1 269	3 082	5 084	14 330	416
SE 380 Intressid (v.a intressitoetus)	152	1 387	3 409	7 044	23 862	341
SE 605 Toetused v.a investeringutele	4 593	19 433	32 932	61 460	118 234	6 457
SE 630 - ühtne pindala toetus	2 465	10 267	18 009	32 546	74 616	3 461
SE 624 - maaelu arengu toetused	1 219	5 491	7 658	12 373	10 229	1 683
SE 415 Netolisandväärtus	5 820	38 397	84 181	174 562	289 842	10 521
SE 425 Netolisandväärtus tju kohta	3 797	16 872	21 448	24 875	15 968	6 331
SE 516 Brutoinvesteering	4 992	22 791	52 455	93 775	205 787	7 639
SE 406 Investeeringutoetused	1 804	4 378	8 778	18 791	9 946	2 212
SE 436 Varad kokku	55 585	212 674	461 256	985 225	2 249 177	79 685
SE 485 Kohustused	4 110	37 225	91 564	192 380	693 080	9 216
SE 501 Omakapital	51 475	175 449	369 692	792 845	1 556 097	70 469

Allikas: MMIKi arvutused FADNi andmete alusel

Lisa 5. Poola piimatootmise tootmistüübi ettevõtete standardtulemused lehmade arvu järgi

(keskmiselt tootja kohta aastatel 2010-2014)

	...<25	25-<50	50-<100	100-<300	Kõik
Üldnäitajad					
SE 010 Töäjõud kokku - aastaühikutes	1,7	2,1	2,8	9,4	1,8
SE 015 - tasustamata töäjõud aastaühikutes	1,7	2,0	2,2	1,5	1,7
SE 020 - tasustatud töäjõud aastaühikutes	0,0	0,1	0,6	7,9	0,1
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku - ha	16,2	39,5	71,7	281,2	20,9
SE 030 Renditud põllumajandusmaa - ha	3,5	12,5	25,1	148,8	5,9
SE 080 Kokku loomühikuid (lü)	15,4	50,4	98,7	253,4	21,6
SE 085 - piimalehmad - lü	10,2	32,7	63,3	158,4	14,0
SE 090 - muud veised - lü	4,9	17,3	35,0	93,9	7,1
SE 125 Piimatoodang lehma kohta - kg	4 219	5 866	6 953	7 156	4 444
Majanduslikud näitajad (eurodes)					
SE 131 Kogutoodang	20 985	79 978	177 773	603 251	32 823
SE 132 Kogutoodangu suhe kogukuludesse	1,28	1,40	1,44	1,11	1,28
SE 135 Taimekasvatustoodang	4 692	10 174	18 123	170 034	6 531
SE 206 Loomakasvatustoodang	16 019	69 492	159 166	428 286	25 983
SE 216 - lehmapiim ja -piimatooted	12 484	59 294	141 006	378 592	21 323
SE 220 - veised	3 272	9 851	17 832	49 135	4 385
SE 207 Loomakasvatustoodang - eur/lü	1 039	1 379	1 612	1 690	1 205
SE 256 Muud sissetulekud	274	313	485	4 931	309
SE 270 Kulud kokku	16 457	56 996	123 301	542 867	25 589
SE 275 Vahetarbimine (eri- ja üldkulud)	12 286	42 748	92 544	385 409	19 015
SE 281 - erikulud	7 835	30 213	67 653	255 336	12 542
SE 336 - üldkulud	4 450	12 534	24 891	130 073	6 473
SE 309 Loomakasvatuse erikulud - eur/lü	345	418	499	595	356
SE 360 Kulum	3 699	11 634	22 782	54 291	5 134
SE 370 Töötasu (k.a sotsiaalmaks)	78	504	3 004	78 105	696
SE 375 Rendimaksud	210	934	2 075	12 119	364
SE 380 Intressid (v.a intressitoetus)	185	1 176	2 895	12 943	380
SE 605 Toetused v.a investeringutele	4 974	11 159	19 556	77 915	6 266
SE 630 - ühtne pindala toetus	2 962	7 359	13 375	48 652	3 823
SE 624 - maaelu arengu toetused	1 000	1 696	2 557	8 181	1 125
SE 415 Netolisandväärtus	9 798	36 719	81 927	236 755	14 748
SE 425 Netolisandväärtus tju kohta	5 764	17 232	29 263	25 119	8 133
SE 516 Brutoinvesteering	2 924	18 224	45 045	74 043	5 658
SE 406 Investeeringutoetused	285	1 500	2 829	2 851	462
SE 436 Varad kokku	146 120	421 137	816 233	1 770 284	192 498
SE 485 Kohustused	4 721	32 987	97 743	376 791	10 719
SE 501 Omakapital	141 399	388 150	718 490	1 393 493	181 779

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel

Lisa 6. Seakasvatuse tootmistüübi ettevõtete standardtulemused

(keskmiselt tootja kohta aastatel 2010-2014)

	Eesti	Läti	Leedu	Poola
Üldnäitajad				
SE 010 Tööjõud kokku - aastaühikutes	7,2	4,0	36,9	1,6
SE 015 - tasustamata tööjõud aastaühikutes	0,6	1,3	0,0	1,5
SE 020 - tasustatud tööjõud aastaühikutes	6,7	2,8	36,9	0,1
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku - ha	124,1	50,5	177,8	20,1
SE 030 Renditud põllumajandusmaa - ha	80,4	25,7	96,1	4,6
SE 080 Kokku loomühikuid (lü)	858,2	357,1	2 330,4	41,1
SE 100 - sead - LÜ	857,5	318,3	1 954,3	40,2
Majanduslikud näitajad (eurodes)				
SE 131 Kogutoodang	735 724	372 302	2 314 133	50 246
SE 132 Kogutoodangu suhe kogukuludesse	0,98	0,95	1,02	1,19
SE 135 Taimekasvatustoodang	68 883	0	96 921	15 552
SE 206 Loomakasvatustoodang	622 114	339 086	2 197 941	34 369
SE 207 Loomakasvatustoodang - eur/lü	725	949	943	836
SE 256 Muud sissetulekud	44 727	33 216	19 271	324
SE 270 Kulud kokku	754 561	392 595	2 279 170	42 286
SE 275 Vahetarbimine (eri- ja üldkulud)	610 358	288 549	1 826 942	35 699
SE 281 - erikulud	493 746	239 819	1 581 005	29 418
SE 336 - üldkulud	116 612	48 730	245 937	6 280
SE 309 Loomakasvatuse erikulud - eur/lü	542	610	662	596
SE 360 Kulum	53 620	41 887	156 503	5 115
SE 370 Töötasu (k.a sotsiaalmaks)	78 176	35 323	269 069	744
SE 375 Rendimaksud	3 017	2 702	12 583	320
SE 380 Intressid (v.a intressitoetus)	9 390	14 088	14 073	408
SE 605 Toetused v.a investeringutele	26 346	41 658	20 594	5 947
SE 630 - ühtne pindala toetus	12 960	4 750	12 765	3 470
SE 624 - maaelu arengu toetused	7 163	1 521	1 258	991
SE 415 Netolisandväärtus	97 303	81 255	348 805	15 228
SE 425 Netolisandväärtus tju kohta	13 490	20 181	9 453	9 317
SE 516 Brutoinvesteering	78 545	133 569	256 284	5 066
SE 406 Investeeringutoetused	16 092	19 846	31 817	416
SE 436 Varad kokku	1 072 353	976 158	3 280 726	197 437
SE 485 Kohustused	444 280	522 685	891 194	12 511
SE 501 Omakapital	628 073	453 473	2 389 532	184 925

Allikas: MMiKi arvutused FADNi andmete alusel